

С. Г. Криган
Ю. П. Сергійчук

Українська мова 4

Відкриваю ▶

Думаю □

Дискутую ○

Редагую □

Відшукую ▶

С. Г. Криган, Ю. П. Сергійчук

Українська мова

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Чернівці
„Букрек”
2015

ББК 81.411.1я-72
К82

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 20.07.2015 № 777)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Криган С. Г., Сергійчук Ю. П.

К82 Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою : підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / С. Г. Криган, Ю. П. Сергійчук. – Чернівці : Букрек, 2015. – 176 с. : іл.

ISBN 978-966-399-716-2

ББК 81.411.1я-72

ISBN 978-966-399-716-2

© Криган С. Г., Сергійчук Ю. П., 2015
© Видавничий дім „Букрек”, 2015

Мова і мовлення

Мова – коштовний скарб народу.

Іван Франко

Мова – це поєднання звуків, слів, словосполучень, речень, текстів, які служать для спілкування.

Мовлення – це спілкування за допомогою мови. Мовлення не можливе без знання мови.

Крім мови, є й інші засоби спілкування: **знаки, міміка, жести, малюнки.**

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти спілкувався з ровесником, що розмовляє іншою мовою?

Вибери свій варіант: малюнки, музика, інтернет, скайп, гаджети, інші версії.

Висловлююсь усно та письмово

Усне та писемне мовлення

► Розглянь малюнки і вислови своє ставлення до цієї ситуації мовлення та спілкування. Як треба поводитися під час екскурсії в ліс, у гори? Візьми участь у створенні діалогів на задані теми. Оціни правильно почуте в діалогах.

Усне мовлення – це слухове сприймання певної інформації. Усне мовлення є діалогічним і монологічним. Під час усного мовлення використовуються додаткові засоби висловлення: жести, міміка, погляд, вираз очей, сила голосу.

Мова – це одежа, в яку вдягається думка.

► Напиши тексти на теми: „Чарівні слова”, „Книга – джерело знань”, „Мова – це душа народу”.

Мова – одна для кожного народу.

Мовлення – індивідуальне і у різних людей різне. Чим більшою кількістю мовних засобів володіє людина, тим точнішим і виразнішим буде її мовлення. Тому кожен повинен дбати про розвиток і збагачення свого усного та писемного мовлення.

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-розповіді за змістом малюнка та запитаннями

► Інсценізуй розповідь на радіо чи телебаченні про свої канікули. Звертай увагу на вимову слів у реченні. Регулюй дихання, силу голосу, темп мовлення залежно від ситуації та інформації, яку хочеш озвучити.

1. У якому селі (місті) ти відпочивав? 2. З ким ти познайомився влітку? 3. Як ти допомагав старшим у селі (місті)? 4. Розкажи про розваги в селі (місті). 5. Які спогади залишились у тебе? 6. Який відпочинок кращий і корисніший: у місті чи у селі?

Ділова гра ► Уяви себе в ролі диктора, фотокореспондента, журналіста, оператора, редактора, продюсера чи телеведучого. Склади відповідний текст-опис. Використай допоміжний матеріал (текст, фотографії, зйомка, редагування, сценарій).

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав однокласника в тому, що справді відпочивав у місті чи селі?

Вибери свій варіант: надіслав би SMS, через скайп, інтернет, інші версії.

Повторення

§1. Звуки і букви

A hang és a betű

Думаю 1. Розглянь малюнки. Розкажи, що зображено на них. Назви звуки в цих словах.

Звуки мовлення на письмі позначаються буквами.

Звуки чуємо і вимовляємо	Букви бачимо, читаємо та пишемо
	

Аргументую 2. Запиши букви у такому порядку: а, о, и, е, ї, є, у, і, ю, я. Які звуки вони позначають?

Припускаю 3. Запиши подані нижче великі та малі букви. Придумай слова з цими буквами.

Вв, Гг, Жж, Пп, Тт, Фф.

Доводжу **4.** Перепиши вірша. Постав наголоси у словах. Назви голосні та приголосні звуки у виділених словах.

Друже **милий**, ти помітив
До краси **людську** любов?
Скільки є на світі **квітів**,
Стільки є на світі мов.

Дмитро Білоус

Знаходжу **5.** Пригадай, коли букви **я, ю, є** означають один і два звуки. Знайди у тексті такі слова та склади з ними речення.

Ми живемо в Україні. У нашій країні проживає багато різних народів. І кожен має свою мову. Але всіх нас єднає одна мова – українська, державна. Кожен житель України повинен знати, крім рідної, державну українську мову.

Редагую **6.** Використовуючи слова з довідки, склади зв'язний текст про мову на тему „Мова – основа життя”. Добери заголовок.

Мова кожного народу – Вона є символом Національна мова – це Українська мова одержала статус Мовні права закріплені у

Довідка: неповторна, чиста криниця, духовність, єднання, душа народу, державна, Конституція України.

Знаходжу **7.** Запиши слова у два стовпчики: у перший – ті, що пишуться з малої букви, у другий – з великої. Поясни написання великої букви.

Людина, Оля, Люда, Юрій, щастя, вересень, день, Леся, школа, Київ, Дніпро, Ужгород.

Ділова гра **8.** Уяви себе в ролі вчителя української мови. Склади запитання і відповіді. Розіграй.

9. Склади речення зі словом **держáва**.

§2. Голосні та приголосні звуки. Алфавіт

A magánhangzók és a mássalhangzók. Az ábécé

Доводжу ○ 10. Прочитай. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Чи вільно проходить повітря під час вимови цих звуків? Як називаються такі звуки в українській мові?

Стоять **о**сінні клени
У барвах **о**лотих.

І дивляться на мене,
І я дивлюсь на них.

Грицько Бойко

В українській мові є шість голосних звуків:
[a], [o], [y], [e], [и], [і] та 32 приголосні звуки.

Голосні можуть бути

ненаголошеними
зóшит, рúчка

наголошеними
пенáл, дощú

Думаю □ 11. Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими голосними звуками відрізняються ці слова?

Рис – рíс

липа – лапа

ліс – лис

Аргументую ○ 12. Прочитай слова. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Як називаються такі звуки?

Мода, сало, нога, іде, журі, шоу, замок, співаю.

Доводжу ○ 13. Вимов слова. Випиши останні букви кожного слова. Вкажи відповідним значком, котрі з них позначають голосні звуки (○), а котрі приголосні (–).

Море, акція, бонус, телевізор, глечик, зірка, діти.

Думаю □ 14. Визнач голосні і приголосні у всіх словах.

1. До книгарні завезли книжки. 2. Книжки лежать на парті. 3. Дорога до школи далека. 4. Дорога мамуся.

§3. Наголос

A hangsúly

Думаю □ 15. Прочитай слова та правильно наголошуй їх.

Дім, мо́ва, посади́в, покля́ла, брат, ра́діо, пі́сня, кіт.

Наголошений – це склад, який вимовляється у слові з більшою силою голосу: ма́ма, се́рце.

Ненаголошений склад – на який не падає наголос.

Аргументую ○ 16. Прочитай вголос спочатку слова з наголосом на першому складі, а потім – з наголосом на другому. Скажи, чим відрізняються значення цих слів? Запиши слова в зошит.

Кни́жка – книжкі́, книжка́м. Ві́тер – вітри́, вітра́м.

Думаю □ 17. Спиши. Постав наголос на відповідному складі.

Урок, загадка, волошка, бусол, забава, срібло.

Деякі слова мають подвійний наголос: за́мок і замóк, доро́га і дорога́.

Знаходжу ▶ 18. Перепиши вірш, вставляючи з довідки пропущені слова. Визнач у них наголошений склад.

Дощик, дощик, ти вже []!
Плаче груша, плаче сли́ва.
Ти пере́щить [],
Соловейко застуді́вся.
А тепер лежить під [],
П'є гарячий чай із ме́дом.

Л. Костенко

Довідка: злива, пледом, заходився.

19. Склади речення зі словами **будь ла́ска**.

§4. Тверді та м'які приголосні

A kemény és a lágy mássalhangzók

Доводжу **20.** Прочитай уголос подані парами слова. Чи помітив ти різницю у вимові? Перед яким звуком приголосні вимовляються м'яко?

Тиса – тінь; нині – ніс; лине – ліс; рис – ріс; цирк – цім; дим – дім; сир – сіно; зима – зірка.

Думаю **21.** Прочитай подані слова. На якому місці у слові стоїть буква **і** (на початку, в середині, у кінці слова)? Спиши слова, підкреслюючи в них букву **і**.

Ілля, річка, дідусь, сині, діти, черешні, істота.

В українській мові приголосні звуки перед **и** вимовляються твердо, а перед **і** – м'яко.

Приголосні звуки бувають:

тверді: [з] [дз] [ц] [д] [т] [н] [л] [р] [с]

м'які: [з'] [дз'] [ц'] [д'] [т'] [н'] [л'] [р'] [с'] [й]

пом'якшені: [б] [п] [в] [м] [ф] [ж] [ч] [ш] [дж] [г] [г'] [к] [х]

Знаходжу **22.** Прочитай вірш. Знайди слова з буквами **і** та **и**. Порівняй і поясни вимову приголосних звуків перед **і** та перед **и**.

Сю ніч зорі чомусь колючі,
як налякані їжачки.
Сю ніч сойка кричала з кручі,
сю ніч ворон сказав: „Апчхи!”
Сю ніч квітка питала квітку:
– Що ж це робиться, поясни?
Тільки вчора було ще влітку,
а сьогодні вже восени!

Ліна Костенко

23. Склади речення зі словом **влітку**.

§5. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами *і, я, ю, є* та м'яким знаком (*ь*)

Mássalhangzók lágyítása a *я, ю, є* betűkkel

Думаю **24.** Прочитай уголос слова парами. Чи є різниця у вимові приголосних звуків правого та лівого складу? Перед якими буквами стоять приголосні, які вимовляємо м'яко?

Даю – дякую; сум – сюди; луг – люк; лис – ліс; нам – няня; тин – тїнь; зима – зілля.

Аргументую **25.** Прочитай слова. Порівняй, як вимовляються приголосні звуки перед *я, ю, є, і*, а як перед *а, е, и*?

Лю́да, рюкза́к, ключ, гілля́, суддя́, узлі́сся, осі́ннє, сі́нє, княги́ня.

Доводжу **26.** Спиши слова. Підкресли букви, які позначають м'якість приголосних звуків.

Свя́то, буря́к, солов'ї́, б'ю́ть, ллю́ть, ряд.

Знаходжу **27.** Знайди і випиши слова, в яких кількість букв і кількість звуків однакова. Як ти визначив ці слова?

Пальто́, о́сінь, ма́йка, воло́сся, Павло́, Ю́рій, бая́н.

Думаю **28.** Прочитай вірш. Визнач м'якість приголосних звуків.

Україна моя починається
Там, де туга моя кінчається,
Край дороги, як пісня чаїна,
Починається Україна.

Петро Осадчук

29. Склади речення зі словом **восені́, ввечері́**.

§6. Уживання на письмі м'якого знака (ь) перед (о)

Mássalhangzók lágyítása a (ь) lágyítójellel

Відшукую **30.** Прочитай слова вголос за складами. Де знаходяться склади з **ьо**: на початку, у середині чи в кінці складу? Як вимовляються приголосні перед **ьо**?

Пень – пеньок лід – льодок день – деньок.

Думаю **31.** Спиши речення. Підкресли у словах сполучення букв **ьо**.

1. Ми відвідували театр ляльок. 2. Мій батько льотчик. 3. Льон – культурна рослина. 4. Наш будинок розмальований кольоровими фарбами. 5. Після третього уроку відбудеться шкільна лінійка.

Сполучення букв **ьо** пишеться в середині та в кінці складу для позначення на письмі м'якості приголосних перед **[о]**: *трьох, чотирьох*.

Припускаю **32.** Прочитай. Випиши слова з буквосполученням **ьо**. Як ти розумієш прислів'я?

1. Не відкладай на завтра те, що можеш зробити сьогодні. 2. Птаха пізнають у польоті, а людину – в роботі. 3. Поганий той друг, хто залишає ближнього в біді.

Редакую **33.** Із поданих слів склади речення, запиши. Підкресли слова з **ьо**.

Волошки, синього, квіти, кольору.

При переносі слів м'який знак не можна відривати від попередньої букви: *цьо-го, кольо-ри*.

§7. Буквосполучення *йо*. Перенос слів з *йо*

А *йо* betűkapcsolatok

Знаходжу **34.** Прочитай і спиши слова. Підкресли букви, якими позначається сполучення звуків [йо]. Зверни увагу, на якому місці у слові знаходиться буквосполучення *йо*.

На початку слова	На початку складу
йод	ба-йок
йо-го	га-йок
йо-му	ра-йон
йо-гурт	буль-йон

Думаю **35.** Прочитай слова. Спиши, поділяючи на склади для переносу.

Знайомий, Йосип, несерйозний, Йордан, майонез.

Буквосполучення *йо* позначає два звуки [й] і [о], які при читанні слів не потрібно розділяти. Сполучення *йо* пишеться на початку слова та на початку складу: *йо-му*, *ра-йон*. При переносі слів сполучення літер *йо* не розривається.

Доводжу **36.** Перепиши речення. Підкресли слова з буквосполученням *йо*. Вимов ці слова.

Йосип купив йогурт. Йогурт дуже смачний і корисний. Аліна любить курячий бульйон. Вони познайомилися на фестивалі. Батько розповідає багато байок.

Думаю **37.** Утвори від імен імена по-батькові і запиши їх.

Зразок: Андрій – Андрійович.

Сергій, Анатолій, Василь, Аркадій, Микола, Юрій.

38. Склади речення зі словами **вдень**, **вчора**.

§8. Вимова подовжених м'яких приголосних та їх позначення на письмі

A mássalhangzók hosszú alakjainak kiejtése és jelölése írásban

Думаю **39.** Прочитай речення. У яких словах м'який приголосний звук вимовляється подовжено?

Ватра, вогнище, багаття! Різні назви, різні плаття,
А вогонь один? Та ні! Різні лики вогняні.

Дмитро Павличко

Знаходжу **40.** Прочитай слова і перепиши їх. Виділи подвоєні букви.

Читати – читання, писати – писання, питати – питання, надбати – надбання, тесати – тесання, пізнати – пізнання, завдати – завдання, признати – признання.

Подовження м'яких приголосних звуків на письмі позначається двома однаковими буквами: *знан-ня, зілля, взуття*.

Думаю **41.** Утвори за зразком нові слова і запиши їх.

Зразок: Слухати – слухання.

Малювати, жити, шити, взути, чути.

Відшукую **42.** Випиши слова у два стовпчики: в один – із подовженими приголосними, а в другий – усі інші слова. Порівняй їх вимову.

Колосся, бабуся, читання, Таня, каченя, теля, вугілля, знаряддя, життя, дитя, няня, змагання, коріння, гілля.

В українській мові слова з подвоєними буквами можна переносити так: *знан-ня* і *зна-ння*, *облич-чя* і *обли-ччя*.

§9. Уживання апострофа

Ні́апу́jel

Думаю **43.** Прочитай слова і спиши їх. Назви спочатку букви перед апострофом, а потім – після нього. Як вимовляються у словах з апострофом приголосний і наступний звук – злито чи роздільно?

М'ясо, ім'я, м'ята, подвір'я, комп'ютер, б'є, п'єса.

Апостроф (') – це знак, який позначає на письмі роздільну вимову звуків.

Редагую **44.** Допиши речення словами із довідки.

1. Вересень – місяць року. 2. П'ятниця – день тижня. 3. Фізкультура зміцнює . 4. Моя відпочивала на морі. 5. Ти рідну мову завжди .

Довідка: дев'ятий, п'ятий, здоров'я, сім'я, пам'ятай.

Знаходжу **45.** Спиши прислів'я. Знайди і поясни слова з апострофом.

1. Добре ім'я краще, ніж багатство. 3. Найбільше багатство – здоров'я. 2. Пташка красива своїм пір'ям, а людина – знанням. 4. Тяжко тому жити, хто зло пам'ятає.

При переносі слова з рядка в рядок апостроф не можна відривати від попередньої букви. Переносити треба так: *Дем'-ян, бур'-ян, пам'-ять* або *па-м'ять*.

Редагую **46.** Запиши слова, поставивши, де потрібно, апостроф.

М який, ім я, мор як, зор я, пам ять, св ятий, дев ять, син є, Мар яна, обов язок, кам яний, солом яний, п є, подвір я.

§10. Тема і основна думка тексту

A szöveg témája és alapgondolata

Знаходжу **47.** Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Яка головна думка цього тексту? Запиши текст.

Наш добрий хліб

Люди сіють хліб. Щедро оспівана ця праця людська. Зерно для людини і досі залишається земним дивом. Воно безсмертне. Кинуте в землю, стає колоском. Наливається соками землі і сонця. Красується, радіє урожаєм.

Нелегко дається хліб. Справжню ціну йому складають хлібороби, ті, хто до землі найближче, хто від засіву до жнив живе сподіваннями й турботами хлібної ниви. У кого в душі вміщується весь колосковий лан.

Микола Сингаївський

Відшукую **48.** Прочитай. Добери назву до уривку. Випиши речення, у яких висловлена головна думка.

Мова – це глибина тисячоліть. Це найдорожчий скарб, переданий нам сотнями і сотнями попередніх поколінь, злеліяний у пісні, в переказах, приказці. Слова нам доносять з глибини віків радості і пристрасті, сподіванки і горе наших предків. Мова – це душа народу.

Мова – то цілюще народне джерело, і хто не припаде до нього вустами, той сам всихає від спраги.

Василь Сухомлинський

Аргументую **49.** Визнач тему поданого тексту. Яка його мета? Добери заголовок. Поясни написання слів з **не**.

Не можна нехтувати правилами безпеки на воді. Це може спричинити трагічні наслідки.

Найчастіше призводить до нещасних випадків переляк, страх, коли у воді судома зводить м'язи. Їй треба вміло протидіяти. Коли звело литку, потрібно захопити рукою пальці ноги, сильно притягнути їх до себе і тримати так, незважаючи на біль. Допомагає енергійний масаж напружених м'язів.

Не можна жартувати на воді, занюрюючи одне одного. Втонути можна й тоді, коли, розімлілий на сонці, стрибаєш у холодну воду. Стрибаючи вниз головою, можна вдаритись об дно чи камінь. Добре вивчіть правила поведінки і дотримуйтеся їх. Ось тоді ріки, озера й моря даруватимуть вам лише радість і здоров'я.

За Галиною Навроцькою

Думаю **50.** Склади і запиши текст (5–6 речень) про правила безпечної поведінки з вогнем.

Припускаю **51.** Мовчки прочитай текст. Встав пропущені слова, запам'ятай їх написання. Придумай заголовок. Спробуй пояснити походження назв днів тижня.

Одного разу зустрілися День і Ніч. А День і каже:

– Ось тебе звать Ніч та й Ніч. А мене сьогодні звали Середа, вчора – , а позавчора – . Завтра будуть звати Четвер, а післязавтра – , потім – , Неділя.

Усміхнулася Ніч і відповіла:

– Не хвались, друже. Хіба не знаєш, що без мене і тебе не було б?

Замислився День і більше нічого не сказав.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав ровесника, що не можна купатися в заборонених місцях?

Слова для довідки: без дозволу старших, без батьків.

§11. Типи текстів.

Розповідь. Опис. Міркування

A szöveg típusai:

elbeszélő, leíró, fejtegető (értekező)

Дискутую 52. Розглянь таблицю. Зроби самостійно висновок: на які питання відповідають різні типи текстів. Про що в них говориться?

Типи текстів	На які питання відповідають	Про що говоримо
розповідь	<i>що робить? що сталося?</i>	про дії, події, вчинки героїв
опис	<i>який? (яка?, яке?) є предмет чи особа</i>	про ознаки предмета, особи
міркування	<i>чому?</i>	про причини ознак і дій, про мету вчинків

Аргументую 53. Прочитай тексти, порівняй їх. Чи можна назвати перший текст міркуванням? Знайди і запиши речення, що виражаються головно думку першого тексту.

Чи не боляче їжаку від своїх голочок?

З того боку, з якого від їжака боляче всім, самому їжаку, звичайно, не боляче. Всім боляче, а йому не боляче. Тому що голки колють не їжака, а тих, хто доторкнеться до нього з боку голок.

– А як з іншого боку?

– Це секрет. Секрет, який їжак ретельно береже від усіх, хто захоче до нього доторкнутися.

Він приховує, що з того, іншого боку, у нього нема голок, і там йому може бути боляче.

Це повинні пам'ятати ті, хто має звичку робити боляче іншим.

Чим болючіше ти робиш іншим – з одного боку, тим болючіше тобі буде з іншого – з того, який ти намагаєшся приховувати.

Фелікс Кривін

Їжак

Їжак звичайний мешкає в європейській частині України. Їжак – невеликий звірок з овальним тілом сірого забарвлення. Мордочка витягнута, вуха стирчать або притиснуті. Спино і боки вкриті голками. На мордочці і животі – м'яка сіра шерсть. Лапи короткі, однакової довжини. На них – пальці з кігтями. Є у їжака і маленький хвіст.

Живиться їжак дощовими черв'яками, жабами, жуками, ящірками. Полює на змії.

Їсть також ягоди, опалі яблука і груші.

Ведуть їжаки нічний спосіб життя.

Аргументую **54.** Прочитай текст уголос. Визнач тип тексту. Вкажи причини, чому їжачок ховається. Склади аналогічні власні тексти про улюблену тварину.

Чому їжачок ховається?

Настала осінь. Багато з нас навідуються до лісу. Хтось просто тішиться гарною природою, відпочиває. А для когось це є відповідальна пора. На мою думку, відповідальна тому, що треба збирати врожай... Це стосується і тварин.

Якось, прогулюючись осіннім лісом, ми почули шурхіт. Цікавість змусила нас піти в тому напрямку. Але довкола все стихло. Раптом знову – ледь чутний шелест листя. Он хто це – їжачок з начепленими на колючки грибами. Він кудись швидко біжить, але ховається...

55. Поясни значення слова **напам'ять**, зверни увагу на його написання. Склади з ним речення.

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-розповіді за допомогою малюнків

- Розглянь малюнок. Розкажи, як діти проводять літні канікули. Де відбуваються описані події (у селі, у місті)?

- Встав пропущені слова. Склади за допомогою малюнка та поданим початком твір-розповідь про те, якими були твої літні канікули.

Першу половину канікул я відпочивав (відпочивала) у селі . Там дуже . Біля села протікає річка . Коли я приїхав (приїхала) до , черешні та вишні . Ми збирали ягоди, . Я познайомився (познайомилась) з . Допомагав (допомагала) дідусеві та бабусі.

► Опиши за допомогою малюнків, як можна провести літні канікули в місті. Куди прийшли діти? Склади текст-розповідь.

► Продовж за поданим початком твір-розповідь про свій відпочинок у місті. Встав пропущені слова.

Другу половину канікул я провів (провела) у місті. Це місто . Воно подобається мені, тому що . Ми ходили в цирк з . Там побачили . Особливо мене вразило . Я відвідав (відвідала) з музей. А потім повів (повела) мене в зоопарк. Там було багато . Але найбільше мені сподобались .

§12. Будова тексту. План

A szöveg felépítése. A vázlat

Відшукую **56.** Прочитай текст. Про що розповідається в основній частині? Спиши кінцівку. Поясни правопис власних назв у тексті.

Дністер

(легенда)

1. Зачин

– Знаєте, чому річка Дністер має таку назву?

2. Основна частина

Колись у давнину тут, де Дністер зараз плине, протікав собі маленький безіменний струмок, а вздовж нього люди жили. Були серед них мисливці, хлібороби. І мали вони свій календар. Чи то сіяти треба було, чи свята якогось чекали, то, щоб не збитись з ліку, вони кожен день позначали на піску, що був на березі струмка, позначками. Що не день, то нова позначка. По тих позначках вони знали, скільки днів залишилося, наприклад, до весни...

Але одного разу струмок розлився на довколишні поля і затопив береги. Коли вранці вода спала, вийшли люди на берег, а їхніх позначок на піску нема.

– Хтось дні стер, – бідкались люди і самі собі відповідали: – Та хто?! Струмок дні стер.

З того часу і стали називати струмок, який дні стер, – Дністер.

3. Кінцівка

Тепер це вже не струмок, а велика річка. А бере вона початок аж у самих Карпатах з-під могутнього дуба.

Думаю **57.** Зі скількох абзаців складається основна частина? Чому? Яка головна думка? Які легенди ти знаєш? Розкажи їх.

Припускаю ■ **58.** Постав запитання до кожного абзацу. Склади план тексту вправи 56. Перекажи текст за планом.

Аргументую ○ **59.** Розглянь малюнок. Прочитай уривок. Якої частини тексту не вистачає? Допиши розповідь з допомогою вчителя. Як треба поводитися під час матчу?

...Арбітр дав фінальний свисток. Команди виконують по одному штрафному удару. Кожен уболівальник знає, що це гра нервів, це дуель. Хто вийде переможцем – залежить від воротаря.

Футболіст із першої команди розбігся та ударив по м'ячу. М'яч блискавично перетинає лінію поля...

Вирішальний удар виконує нападник другої команди. Капітан команди за три скоки дістався до м'яча і вгилів по ньому з такою силою, що м'яч просвистів і затримався у сітці воріт. Го-о-о-л! Рахунок один–нуль!

За Сашком Дерманським

60. Запам'ятай правопис слова **футбóл**. Введи його у речення. В

Ділова гра ▶ **61.** Уяви себе в ролі тренера, вболівальника, арбітра, форварда. Склади текст. Прочитай перед класом.

СЛОВНИК !

Форвард – нападник футбольної команди.
Арбітр – посередник, суддя.

§13. Складання тексту-опису

Leíró típusú szöveg szerkesztése

Знаходжу **62.** Прочитай текст вголос. Склади план і запиши його. Перекажи текст за планом. Поясни правопис виділених слів. Склади текст-опис сьогоднішнього ранку.

Перший подих осені

Перший місяць **осені** – вересень. Тихі, задумливі вересневі дні ще теплі, наче літні. Та подих осені вже відчутний у вечірній і нічній прохолоді. День народжується в **осінньому** серпанку, але поступово туман зникає, **розсіюється**. Підіймається сонечко, обігриває землю.

Нерідко початок вересня дивує своїм теплом, яскравістю, здається, що літо повернулося. Сонце ще довго сяє на ясном небосхилі, та воно вже не таке гаряче, як **влітку**, а ласкаве, лагідне. Повітря прозоре й легке.

На газонах ще квітнуть яскраві, різнокольорові айстри й жоржини, червоні канни, милують око оксамитові чорнобривці. Та як тільки набіжить хмаринка, змінюються барви навколо: золотяться березові гаї, на бульварах і в парках перше жовте листя **встеляє доріжки**.

Вітер підхоплює крилаті насінини берези й липи, клена й сосни та переносить їх на далекі **відстані**.

Помітно скорочується день...

За Алевтиною Волковою

Думаю **63.** Мовчки прочитай текст-опис та аналогічно до нього опиши свою улюблену іграшку.

Улюблена іграшка

Моя улюблена іграшка – гумовий песик. Він у мене сіренький, з довгими піднятими вгору вушками, маленьким носиком-гудзичком та коричневими очима. Очі ніби дивляться на мене. Я зву його Сіркком.

Думаю **64.** Прочитай. Визнач тип тексту. Назви головного персонажа. Добери заголовок. Склади опис білочки.

Чи знайдеться в Україні ліс, у якому б не зустрілася вам білка? Певне, немає такого лісу, немає такого саду, в якому б не водилося оце миле звірятко.

Де лісова гілка – там і білка. Восени в білки особливо багато клопоту. Треба на зиму грибів насушити. Запаситися горіхами, жолудями, шишками. Дупло вимостити, утеплити, упорядити, замаскувати.

Пізніше, коли на землю випадуть заморозки, їй треба міняти шубку. Білка скидає перед зимівлею руду шерсть, одягаючи сіру, теплішу, м'якшу, пухнастішу шубку.

Ще завіють сніги, загудуть завірюхи. Білка сховається в дуплі, укриється пухнастим хвостом і чекатиме відлиги. А доки не чути заморозків, білка розважається.

Чи знаєте ви осінні білчині ігри?

Граються білки в хованки. Граються самі з собою, з променем-зайчиком. Грається білка з білкою.

Сковзне промінь по дереву – білка за ним. Промінь на гілку – білка за променем. Зверху – донизу. Знизу – догори. Хто кого ловить – не втямиш. І не стомиться білка-стрибунка. І не прощається з осінню. Сонце на гілку – білка за ним. Білка на другу, сонце за нею.

Білка безжурно в схованки грає. Білка на зиму горіхи збирає.

За Миколою Сингаївським

65. Запам'ятай написання слів **влітку, навесні**. Склади з ними речення. Введи їх у текст.

Ділова гра **66.** Уяви себе в ролі письменника, художника. Склади текст-опис за вибором: а) предмета (квітки, іграшки); б) людини (матері, друга); в) осіннього парку. Пригадай, що таке **пейзаж, портрет, натюрморт**.

§14. Складання тексту-міркування

A fejtegető (értekező) típusú szöveg szerkesztése

Думаю **67.** Прочитай текст і скажи, з якої сфери цей текст? Визнач абзаци. Про що вони свідчать? Запиши 2–3 абзаци.

Медицина продовжує життя людини...

Дійсно, вона допомагає людині, тварині, пташині. Уяви собі, що було б, якби не було ліків?! Якби не було лікарів: хірургів, окулістів, педіатрів, ветеринарів тощо?!

На мою думку, лікарі виконують відповідальну місію.

Трапляються випадки природних катаклізмів: землетруси, повені, авіакатастрофи, аварії... Коли людина опиняється на межі життя і смерті, завдяки досвідченим лікарям і новітнім технологіям вона немов народжується заново.

Отже, щоб стати високо кваліфікованим лікарем, нам необхідно здобувати якісні знання, працювати над собою.

Перше речення – **твердження**. Другий абзац – **доказ** (доведення). Останній абзац – **висновок**.

Знаходжу **68.** Зачитай у тексті твердження, доказ, висновок.

Чудова в бабусиному саду яблуня! Бабуся каже, що таких яблук ніде немає. Я погоджуюсь з нею. Дійсно, яблука в бабусиному саду чудові. Вони всю зиму лежать, наче щойно з гілки. Великі. Налити соком і без черв'яків. І жодного червивого не буває, жодного гнилого. Мені здається, що ці яблука особливі, чарівні. І яблуня наче казкова. Але в казки я не вірю.

Бабуся просто добре доглядає її: вчасно обкопує, поливає, підбілює стовбур.

За Сашком Дерманським

Знаходжу **69.** Прочитай текст. Зверни увагу, як автор пояснює народну мудрість. Запиши свої докази, узагальнення, висновки.

„Птицю впізнають по пір'ю, а людину – по мові”.

Людина може мати гарне вбрання, щедру душу, цікаву роботу, – але це не робить її особистістю, якщо бракує знання мови.

Стислість, ясність думок, вишуканість засобів і переконливість слів робить людину принциповою, високomorальною; підкреслює гордий національний характер.

Багата і грамотна мова вирізняє освічену, культурну, виховану людину.

За Русланом Кацавцем

Аргументую **70.** За допомогою малюнка склади текст-міркування на тему „Осінь рік годує”.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти довів ровесникові, що по одязі нас зустрічають, а по розуму проводжають?

Слова для довідки: вчинками, наукою, працею, інші версії.

Висловлююсь усно та письмово

Замітка до стінгазети, лист, запрошення

Лист – це текст, призначений для спілкування на відстані або повідомлення про що-небудь.

Лист складається з таких частин: **звертання** до кого звертаємося, кому адресуємо лист); **основна частина** (зміст листа); **кінцівка** (слова ввічливості: до зустрічі, з повагою, цілую; дата і підпис).

- Прочитай лист. Кому він адресований? Про що в ньому розповідається? На які частини його можна поділити? За поданим зразком склади лист приятелеві.

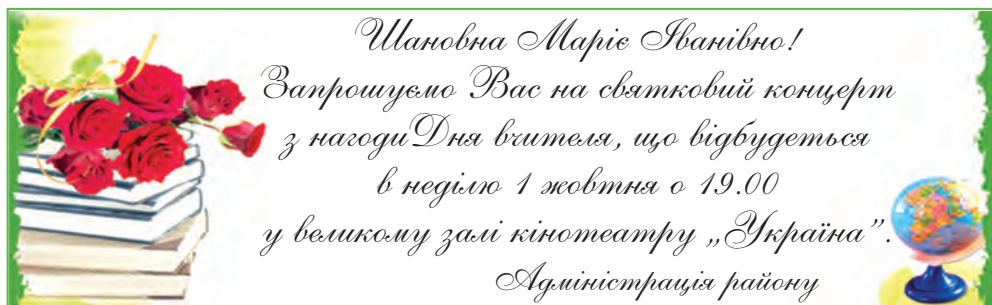
Доброго дня, люба бабусю!

Хочу поділитися з тобою своєю радістю. У школі відбувся конкурс на кращого знавця української мови. Я зайняв перше місце. Зараз готуюся до районної олімпіади. Це дуже відповідально. Ми всі дуже скучаємо за тобою. Після конкурсу я приїду до тебе в гості.

Твій онук Микола
15.11.2015

- Напиши запрошення за зразком.

Запрошення – коротке повідомлення, в якому міститься інформація, **що, коли і де** відбудеться.

Замітка – це повідомлення про якусь цікаву подію, що недавно відбулася. Зміст замітки відповідає на запитання: *що відбулося? де відбулося? коли відбулося?*

► Прочитай замітку зі шкільної стінгазети. Визнач її тему та основну думку. Придумай свій заголовок.

Приємна несподіванка

Першого вересня на шкільному подвір'ї з'явилися дві нові дівчинки зі своїми мамами. Всі вітаються, тільки вони стоять осторонь. Не знають, до кого підійти. Здається, вони наші ровесниці.

Для учнів четвертих класів поява цих дівчаток біля школи на лінійці була несподіванкою. Ми разом з учителькою Оксаною Іванівною, яка є класним керівником, підійшли до дівчат і спитали, чи хочуть вони разом з нами взяти участь у лінійці. „Так”, – відповіли незнайомки.

Учні нашого класу швидко познайомилися з Вікою та Марією. Після урочистості ми пішли в клас. Розпитали, звідки вони і як потрапили до нашої школи. Дівчата розповіли про себе. Всі швидко подружилися. Зараз ми разом вчимося, допомагаємо одне одному і спілкуємося на різні життєві теми.

Як працювати над заміткою

1. Добери тему, яка зацікавить усіх.
2. Продумай послідовність викладу думок (план).
3. Розповідай не про все потроху, а про найважливіше.
4. Пиши грамотно, дотримуйся абзаців.

► Склади замітку на одну з заданих тем: „Експерсія до музею”, „Справжні змагання”, „Помічники бібліотекаря”, „Шкільний ляльковий театр”, „Допомога переселенцям”.

§15. Спостереження за різними типами текстів

Különböző típusú szövegek megfigyelése

Знаходжу **71.** Прочитай текст. Склади і запиши план. Перекажи за планом.

Добрі брати

Казка

Жили в селі два брати. У молодшого було семеро дітей, а старший був неодружений. Жили вони в злагоді, землю обробляли спільно. Скосили брати якоесь жито і розділили гарний урожай порівну.

Настала ніч. Ліг старший брат і замислився: „А чи справедливо ми снопи поділили? У брата велика сім'я, дітям чимало хліба треба. Піду-но я на поле й перенесу трохи своїх снопів у братову копу”. Так і зробив.

А молодший брат теж ніяк не міг заснути. І йому не давала спати думка про те, чи правильно вони розподілили врожай. Каже він дружині: „Піду-но я на поле та перенесу трохи снопів у братову копу. Брат уже старий, живе самотою, помічників у нього немає”. Так і вчинив.

На другий день бачать брати: у кожного копа така ж, як була, анітрохи не поменшала, в обох снопів порівну. Дивуються брати, але і той, і другий мовчить.

Так кілька ночей підряд переносили брати снопи. Врешті вирішили вони постерегти свої копи та й зустрілися.

Відтоді брати ще дужче полюбили один одного. І весь свій вік прожили щасливо, завжди допомагали один одному й ніколи не знали горя.

Думаю **72.** Спиши текст. Дай йому назву. Поясни зміст виділеного речення.

Виручив Василько з біди бджілку. Бджілка хотіла напитися – і впала в бочку з водою. „Тону-у! – дзижчить. – Тону!” Василько кинув на воду листочок. Вилізла на нього бджілка, обсушила крильця та й полетіла...

Покликала мама Василька вечеряти. Поставила на стіл молоко, мед, хліба нарізала.

Їсть Василько, а мама й каже:

– Це меду тобі назбирала бджілка, що ти її врятував.

– Одна бджілка – й стільки меду?! – здивувався Василько.

– А вона всім, всім бджілкам розповіла, от вони й постаралися. **Добра звістка швидко по світу лине.**

Василь Дуб

Відкриваю **73.** Прочитай текст. Знайди і зачитай зачин та кінцівку (висновок). Чи відоме тобі ім'я цього казкаря?

Добрий казкар

Уже давно, сто років тому, жив-був старий поет, такий хороший, добрий старий, справжній поет. Він умів розповідати цікаві казки, і тому його всі любили.

І на що він не погляне – про те й розповість цілу історію: і про квітку, і про чорногозу, і про звичайнісіньку голку. Здавалося, всі речі при ньому оживали і приятелювали з ним... Він наче розумів усі мови на світі, не тільки людські, а й пташок, і тварин.

Інколи можна було подумати, що при ньому все стає чарівним, як і повинно бути в казці.

Звали того казкаря Ганс Крістіан Андерсен, і жив він у маленькій країні Данії.

За Оксаною Іваненко

СЛОВНИК **Лінути** – тут: літати, мчати, ширитися.

Перевір себе

1. Спиши вислови і побудуй звукові моделі виділених слів.

1. Мовлення **дається багатьом**, але **мудрість** нечисленним (*Катон Старенький*).

2. Добре говорити – **означає** просто добре думати вголос (*Ернест Ренан*).

2. Розташуй і запиши речення так, щоб вийшов текст. Підкресли головні члени речення.

Цей звичай прийшов із глибини століть. Хліб у прадавні часи вважався священним. Скріплену хлібом обіцянку не можна було порушувати. Коли укладали важливі угоди, обмінювалися хлібом-сіллю. Дорогих гостей в Україні заведено зустрічати хлібом-сіллю на вишитому рушнику.

3. Прочитай текст. Визнач його тип. Знайди і запиши головну думку. Випиши слова, вставляючи пропущені літери.

Культура мовле●я – це духовне обличчя людини. Вона свідчит● про загальний розвиток особистості, про ступінь пр●луче●я її до духовних багатств рідного народу й надбань ус●го лю●ства.

Культура мовлення тісно пов'язана з культурою мисле●я. Якщо людина ясно, логічно мислить, то й мовлення в неї ясно, логічне. Мова тоді гарна, коли вона якнайповніше, найточніше передає думки чи малює образи і легко сприймаєт●ся.

Грамотна, багата мова не тільки ефективний засіб передачі та сприйня●я думок та образів, а й вияв поваги до людей, з якими спілкуєт●ся, до народу, який ●творив цю мову.

За Русланом Кацавцем

4. Випиши з тексту словосполучення, за допомогою яких описаний інтер'єр хати.

На перший погляд ця оселя не вирізняється серед інших у селі. Біленька хата, впорядковане зелене подвір'я, криниця, садок. Але є в цій господі дивовижний куточок, що зберігає дух поколінь, таїну старовини.

Житло на два виходи. В одній половині мешкає родина. Тут сучасні меблі: диван, стільці, шафи; на столі комп'ютер; на вікнах – жалюзі... А в другій – старовинний інтер'єр: давні-прадавні речі.

Ганна Кацавець

6. Прочитай текст. Придумай заголовок. Підкресли нові слова. Розбери за будовою виділені слова.

У деяких країнах, зокрема скандинавських, будують цілі міста-заповідники. У них **використовують** лише екологічно чисті джерела енергії – сонячні батареї, електростанції, що працюють на морському припливі, вітроелектростанції. У виробництво широко впроваджені ресурсозберігаючі та енергозберігаючі технології. Мешканці цих міст користуються **переважно** електротранспортом: електропоїздами, трамваями, тролейбусами, електромобілями.

З журналу

5. Визнач тип тексту. Запиши власний роздум „Чи ввічливо придумувати прізвиська ровесникам” (4–5 речень).

Ми з Сашком завжди були однакові на зріст, і сили в нас були рівні. Але після літніх канікул я побачив Кактуса й просто остовпів. Раніше Сашко був невеличкий і худий, волосся в нього стирчало, як колючки в кактусі. Через це його так і прозвали: Кактусом. Однокласник виріс на дві голови й накачав м'язи, як у Шварценегтера!

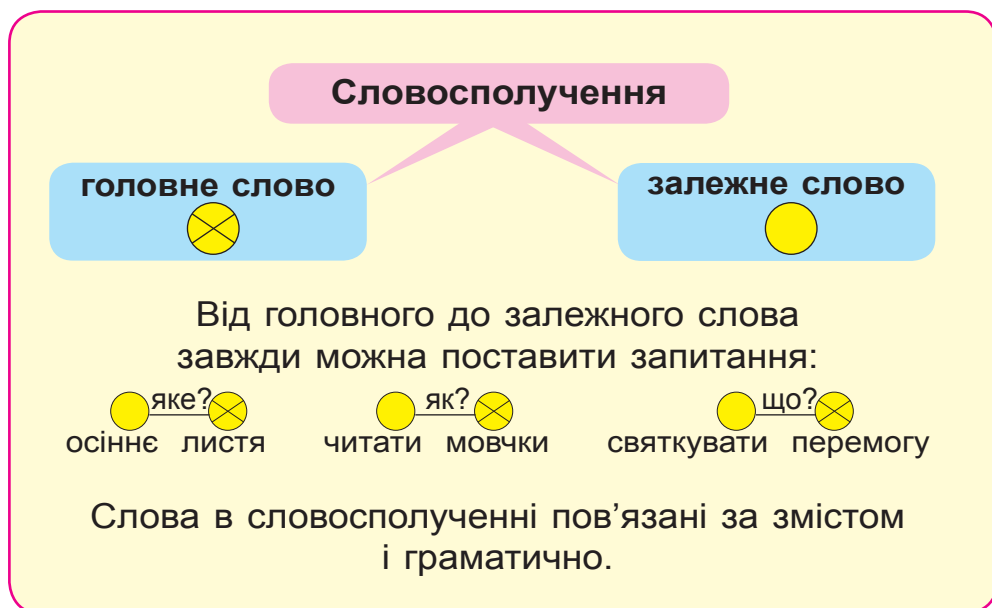
За Лесею Вороною

§16. Словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні

Szókapcsolatok.

A szókapcsolat fő- és alárendelt szava

Аргументую **74.** Розглянь схему. Що ти знаєш про словосполучення? Які пари слів не утворюють словосполучення? Яка відмінність між **словом** та **словосполученням**? Обґрунтуй свою відповідь.

Знаходжу **75.** Утвори речення з поданими словосполученнями і з'ясуй, чи однакові вони мають значення.

1. Покласти (на, у, під, за, біля, в) сумку. **2.** Сховати (на, у, під, за, біля, в) шафі. **3.** Покласти (на, над, перед, під, за, біля) вікном.

Думаю **76.** Прочитай вислів та знайди в ньому якомога більше словосполучень. Поясни, як ти розумієш цей вислів.

Кожне слово рідної мови має своє обличчя.

Василь Сухомлинський

Припускаю **77.** Запиши лише словосполучення та визнач в них головне і залежне слово.

Пішли до школи, слухаємо уважно, дощова осінь, сонце і місяць, чудовий настрій, зустрівся з товаришем, радісно посміхатись, лагідне небо, дерева і кущі, уміти і знати, наближатися повільно, дерти носа.

Думаю **78.** Прочитай словосполучення. Вибери правильний варіант.

1. Зійшов (із, з) місця. 2. Хліб (із, з) салом. 3. Іграшки (із, з) паперу. 4. Робота (над, з) помилками. 5. Уривок (із, з) оповідання. 6. Вийшов (із, з) магазину. 7. Мати (із, з) сином. 8. Іван (із, з) Миколою. 9. Прочитав книжок (за, із) п'ять. 10. Книжка (із, з) малюнками. 11. Учень (із, з) знанням мови.

Редагую **79.** Побудуй речення із поданими словосполученнями.

1. Взятися (до, за) роботу. 2. Вдягатися (по, за, до) останньою модою. 3. Брати (до, на) уваги. 4. Ходити (по, за, до) воду.

Доводжу **80.** Прочитай та утвори речення з поданими словосполученнями. Запиши їх.

Згідно з планом, за дорученням, за наказом, на прохання, з власної волі, за власним бажанням, поставити за приклад, взяти до уваги, ввести до складу.

Думаю **81.** Прочитай та відгадай загадку.

Йшли юрбою: мама з дочкою, чоловік із дружиною, дочка із батьком, теща з зятем, бабуся з онучкою. Скільки їх було?

82. Склади речення зі словами **правóруч, лівóруч.**

Речення

§17. Головні та другорядні члени речення

A fő- és a bővítő mondatrészek

Думаю **83.** Прочитай речення правої і лівої колонок. Чим вони відрізняються? Які речення поширені, а які – не поширені? Постав запитання до другорядних членів речення. Спиши їх.

що зробив?
що?
Повіяв вітер.
Зашуміли дерева.
Листя падає.

який?
Повіяв степовий вітер.
Зашуміли дерева в лісі.
Тихо падає жовте листя.

Підмет і присудок – головні члени речення (основа речення). Всі інші члени речення – **другорядні**.

Знаходжу **84.** Спиши, підкресли головні члени речення. Назви усно другорядні члени речення. Зроби схему останнього речення за зразком.

Після спекотного літа настала золота осінь. Прийшов вересень. По узліссях ще ростуть гриби. На старих великих пеньках туляться один до одного тонконогі опеньки.

На лісових галявинах червоніють кетяги горобини.

Чисте й прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси. На дні лісового струмка видно кожен камінчик. По прозорому високому небу біжать хмарки.

За Іваном Соколовим-Микитовим

Зразок: Мама спекла смачний пиріг з вишнями.
що зробила? хто? який? що? з чим?

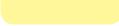
Відшукую **85.** Прочитай, випиши граматичну основу речень. Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

1. Лелеки летіли на луг через річку. 2. У повітрі повівав легкий вітерець. 3. Микола часто пише листи бабусі. 4. Настя уважно слухала пояснення вчителя. 5. Дятел у лісі працює весь день. 6. Над бузком в'ються бджоли.

Доводжу **86.** До яких членів речення можна поставити запитання від присудка? А до яких – від підмета? Зроби письмово схеми речень.

1. Минуло гаряче літо. 2. Несподівано подув свіжий вітерець. 3. Далеко чути спів птахів. 4. Книжка нам дає знання. 5. Ми вміємо працювати на комп'ютері. 6. На Євробаченні звучали сучасні пісні.

Редагую **87.** Закінчи речення, використовуючи слова з довідки. Яку роль виконують у реченні пропущені слова?

Продзвенів . У клас заходять . Починається . читає про лісових звірів. А за вікном гризе горішки.

Довідка: учні, дзвінок, учитель, урок, білочка.

Думаю **88.** Склади 4–5 речень про літні розваги. Підкресли головні члени речення.

Знаходжу **89.** Спиши речення. Визнач поширені та непоширені речення.

Настав вечір. Мама готує вечерю. Діти граються. Брат виконує домашнє завдання. Вся родина разом.

90. Запам'ятай правопис слова **гекта́р**, склади з ним речення.

СЛОВНИК **Ке́тяг** – пучок ягід або квітів на одній гілці, стеблині; гроно, китиця.

§18. Зв'язок слів у реченні

A szavak kapcsolata a mondatban

Відкриваю **91.** Заспівайте гімн самостійно або хором.

Гімн України

*Слова Павла Чубинського,
музика Миколи Вербицького*

Ще не вмерла України
І слава, і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки,
Як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття,
У своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду.

Слова в реченні зв'язуються за допомогою закінчень і прийменників. Наприклад: *прапор (який?) український; запануєш (де?) у своїй сторонці.*

Думаю **92.** Спиши, встановлюючи зв'язок слів за допомогою закінчень і прийменників. Зроби схему першого речення.

1. Восени птах відлітають (у, в) теплі краї.
2. (У, в) небі курличуть журавл .
3. (В, у) ліс з дерев опадає лист .
4. Через пол в'ється стежка.
5. Осіннє небо затягнулося хмарам .
6. Хати у нас в Укра ні будували з глини, деревини.

Редагую **93.** Спиши вірша, вставляючи потрібні прийменники. Постав запитання від головних до другорядних членів.

Дятел вибрав окуляри.
Натягнув собі _____ ніс,
Полетів трудитись _____ ліс.
Змайстрував мій братик Гриць
Гарну хаточку _____ птиць.
Он _____ дереві вона,
_____ садку _____ вікна.

Михайло Стельмах

Відшукую **94.** Спиши речення. Поясни, де однозвучні прийменники, а де префікси. Знайди граматичну основу речень.

1. Ми доїхали до школи автобусом. 2. Юлія написала на дошці оголошення. 3. Дідусь накосив на лузі сіна. 4. Дівчатка з'їхали з гори на санчатах. 5. Хлопці відштовхнули човен від берега. 6. Сонце зайшло за хмару.

Думаю **95.** За допомогою чого зв'язані слова у реченні? Спиши останній абзац. Про що ти довідався?

Ми з дідусем ідемо квітучим узліссям, і він розповідає мені про трави.

– Це, як бачиш, звичайна кропива. Лікуються нею, коли болить попереk, і ще вона зупиняє кровотечу. І цю рослину ти знаєш. Понюхай. Як зветься?

– М'ята, – кажу нюхнувши.

– М'ята лікує, коли болить у животі. Ось це зілля на вигляд мирне, а зветься звіробій. Лікує воно печінку.

Володимир Перепелюк

96. Запам'ятай правопис слів **попереду, кілометр**, склади з ними речення.

СЛОВНИК **!** Поперек – тут: частина спини нижче пояса.

§19. Види речень за метою висловлювання

A mondat fajai a közlés céljának megfelelően

Знаходжу **97.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на вид речень за метою висловлювання й інтонацією та розділові знаки в кінці кожного речення.

Речення за метою висловлювання		
<i>Розповідне</i>	<i>Питальне</i>	<i>Спонукальне</i>
Розповідь, повідомлення про що-небудь	Запитання	Наказ, заклик, спонукування, застереження
Багато пташок залишається у нас зимувати.	Які пташки залишаються у нас зимувати?	Бережіть птахів! Підгодовуйте їх взимку! Не можна знищувати пташиних гнізд.
Крапка (.)	Знак питання (?)(?!)	Знак оклику (!), крапка (.)
Речення за інтонацією		
<i>Окличні</i>		<i>Неокличні</i>
Шануйте батьків!		Я вивчила вірш напам'ять.

Відшукую **98.** Прочитай текст. Спиши, постав розділові знаки, визнач питальні речення.

Непомітно підкрадається осінь Хитрувата усміхається вона за лісом та ніжним голосом піддобрюється до людей

– Може, вам золотого медку А може, яблuchок рожево-боких. Винограду солодкого Кавунів червоних, як жар Все у мене є. Всім я багата, любі

Люди ласують золотим медком та щедро осінь підхваляють:

– Ну й осінь Ну і багатійка! Медком як щедро частує

Юрій Збанацький

§20. Звертання у реченнях. Розділові знаки

A megszólítás. Írásjelek a megszólításban

Думаю **99.** Прочитай речення, зверни увагу на звертання та розділові знаки.

1. Дитино, як тебе звати?

Звертання, кінець речення

2. Яка ваша родина, Олесю?

Початок речення, **звертання**?

3. Скажіть, діточки, який зараз урок?

Початок речення, **звертання**, кінець речення?

Звертання – це слово або словосполучення, яке називає того, до кого звертається мовець.

На письмі звертання виділяється комою або знаком оклику.

Знаходжу **100.** Прочитай речення. Спиши та поясни, які ці речення за метою висловлювання? Зверни увагу на інтонацію.

1. Як тебе не любити, Києве мій! 2. Народе мій, до тебе я ще вернусь. (В. Стус). 3. Зелений, рідний край!

Думаю **101.** Спиши вірш, підкресли звертання. Скажи, якими за метою висловлювання є речення із звертаннями?

Спи, мій малесенький, спи, мій синок...

Я розкажу тобі безліч казок!

Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!

Спи, моя пташко, то вітер завив...

Спи, моя ластівко, солодко спи!

Спи ж, мій малесенький, годі гулять...

Зайчики білі давно уже сплять.

Олександр Олесь

§21. Речення з однорідними членами

Az egynemű mondatrészek

Відшукую **102.** Спиши речення. Постав запитання до слів, що перелічуються, разом із словами, від яких вони залежать.

Зразок. Їздять (що?) машини, (що?) тролейбуси, (що?) таксі, (що?) автобуси, (що?) трамваї.

1. Вулицями їздять машини, тролейбуси, автобуси, трамваї. 2. Будьте уважні на переходах, у метро... 3. Микола встав, поснідав, зробив зарядку і пішов до школи.

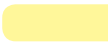
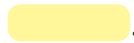

Члени речення, що відносяться до одного й того слова і відповідають на одне й те ж саме питання, називаються **однорідними**. Однорідними можуть бути підмети, присудки і другорядні члени речення. Наприклад: Відлітають ластівки й лелеки. Павло гойдає й колише сестричку. Ми користуємося телефоном та інтернетом.

Знаходжу **103.** Спиши речення. У першому і другому реченнях знайди головні члени. Підкресли однорідні члени речення.

1. Розквітають в Україні гарні села і міста. 2. Джерела б'ють, співають і кричать, а потім виливаються у ріки. 3. Чую, як пахне Вітчизни земля блакитною росою, квітками. 4. Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

Однорідні члени речення з'єднуються інтонаційно або за допомогою сполучників **і (й), та, а, але, проте** та ін.

Редагую **104.** Доповни перелік однорідними членами речення.

У садах вже дозріли фрукти: яблука, , .
До віночка влітають: волошку, , .

Аргументую **105.** Прочитай вірша, вивчи його напам'ять. Запиши у зошит. Поясни розділові знаки між однорідними членами речення.

Мій рідний край, моя земля,
велика-превелика.
Є в ній степи, ліси, поля,
моря, і гори, й ріки.

Наталія Забіла

Кома не ставиться, коли сполучники **і (й)**, **та** вживаються при однорідних членах тільки один раз. Перед сполучниками **а, але** кома ставиться завжди.

Знаходжу **106.** Прочитай. Спиши речення, назви однорідні члени. Добери узагальнюючі слова

1. У серпні цвітуть петрові батоги, верес, жоржини, чорнобривці. 2. Уже відлітають ластівки, лелеки, шпаки.

Припускаю **107.** Спиши речення. Постав у них розділові знаки, які з'єднують однорідні члени речення.

І ручки.. і зошити.. і підручники.. й олівці – все це шкільне приладдя. Над передачею працюють: продюсер.. оператор.. телеведучий.

При однорідних членах речення може бути узагальнююче слово. Наприклад: *Люди, птахи, рослини – усі вітали весну.*

Узагальнююче слово може стояти перед однорідними членами речення або після них. Воно об'єднує всі однорідні члени речення.

108. Запам'ятай написання слів **тролейбус, трамвай**. Склади з ними речення.

Ділова гра **109.** Уяви себе в ролі водія, таксиста, диспетчера, кондуктора. Склади текст „Моя поведінка в транспорті”.

Висловлююсь усно та письмово

Робота з деформованим текстом: переставлення частини тексту, додавання

► Розглянь малюнки та знайди помилку. Склади текст і запиши його, дотримуючись послідовності частин тексту: зачин, основна частина, висновок. Скажи, як би ти повівся у відповідній ситуації. Склади усну розповідь „Цікаві випадки з мого життя”.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би переконав однокласника, що сказане слово має велике значення?

Вибери свій варіант: бути уважним, не ображати, аналізувати перед тим, як щось сказати.

Висловлююсь усно та письмово

Детальний переказ тексту з елементами опису. Складання тексту-опису

► Розглянь малюнки. Опиши когось із родичів, друзів, однокласників. Визнач у своєму творі зачин, основну частину, кінцівку.

► Прочитай текст. Добери заголовок. Перекажи його спочатку усно, а потім запиши.

Це було темного зимового вечора. Сонце сховалось за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. **Замерехтіли** зорі в глибокому небі.

Раптом з півночі **насунула** чорна хмара. Пливе над снігами. Потемнів сніговий килим. Падають сніжинки на землю.

Тихо лягають на поле, на ліс, на дорогу. Я прислухаюся до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко **бринить** велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвенить? Дзвін лине від маленької ялинки, що росте у нас на шкільному подвір'ї. Вслухаюся і дивуюся.

То **дзвенять** маленькі сніжинки. Висять на ялинкових гілочках, доторкаються одна до другої, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять...

Василь Сухомлинський

§22. Слова-антоніми

Az ellentétes értelmű szavak

Думаю **110.** Розглянь малюнки та назви їх відповідними словами. Скажи, чи протилежні ці слова за значеннями?

Знаходжу **111.** Спиши речення. Випиши парами з кожного речення слова-антоніми.

1. Умій батьківщину любити, а ворога – ненавидіти (*Народна творчість*). 2. Старе одживає, нове народжується (*Остан Вишня*). 3. Геть пішло з країни горе, розлилося щастя море (*Народна творчість*).

Антоніми – це слова з протилежним значенням.

Припускаю **112.** Прочитай і спиши слова-антоніми. Поясни, як ти розумієш їх.

1. Голосний – тихий, дорогий – дешевий, сумний – веселий, добрий – поганий, чистий – брудний.

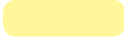
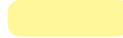
2. Швидко – повільно, високо – низько, далеко – близько, глибоко – мілко, легко – важко, багато – мало.

3. Бігати – стояти, збільшувати – зменшувати, кричати – мовчати, плакати – сміятися.

4. Зима – літо, день – ніч, мир – війна, шум – тиша, друг – ворог, життя – смерть, щастя – горе, початок – кінець, загадка – відгадка, запитання – відповідь.

Редагую **113.** До поданих слів добери слова з протилежним значенням.

Зразок: ситий – голодний.

Старий – . Ніжний – . Твердий – .
Товстий – . Солодкий – .

Знаходжу **114.** Прочитай притчу і випиши з неї слова із протилежним значенням.

Татова порада

(З індійської притчі)

Хлопчик вбіг із двору в хату,
До тата голосно гука:
– А я провідав у лікарні
Свого найкращого дружка.

Тож правда, тату, я – чутливий,
І маю серце золоте!
Замисливсь тато на хвилинку
І так сказав йому на те:

– Коли тебе в тяжку годину
Людина виручить з біди, –
Про це добро, аж поки віку,
Ти, синку, пам'ятай завжди.

Коли ж людині щиросердно
Ти зробиш сам добро колись,
Про це забудь, аж поки віку, –
Мовчи й нікому не хвались.

Грицько Бойко

§23. Слова-синоніми

A rokon értelmű szavak

Кожне слово щось означає, тобто має лексичне значення.

Думаю **115.** Поясни, чи близькі за значенням такі групи слів: вулиця, завулок, шлях, траса; спати, куняти, дрімати.

Припускаю **116.** Прочитай групи слів. Чи близькі вони за своїм лексичним значенням? Як називаються такі слова?

1. Робота – праця, труд;
мужність – відвага, сміливість;
дорога – шлях, гостинець;
будинок – хата, житло, оселя, садиба;
їжа – страва, корм, пожива.
2. Відважний – сміливий, безстрашний, хоробрий;
веселий – радісний, бадьорий;
пухкий – м'який;
спритний – швидкий, прудкий;
мирний – спокійний, тихий.
3. Мерзнути – холонути, дубіти, стигнути;
говорити – розмовляти, спілкуватися, бесідувати;
іти – ступати, крокувати, човгати;
боятися – полохатися, лякатися.

Знаходжу ▶ 117. Добери синоніми до слів **гора**, **хоробрий**, **говорити**, **повільно**, використовуючи подані нижче слова.

Казати, відважний, висота, шепотіти, плести, сміливий, вершина, повагом, безстрашний, щебетати, неспішно, поволі.

Думаю □ 118. Пригадай, який відтінок у значеннях мають подані слова-синоніми. Склади з ними речення.

Злий – лютий, великий – здоровенний,
сміятися – реготати, маленький – крихітний.

Відкриваю ▶ 119. Розглянь малюнки, назви їх. Чи близькі за значенням ці слова? Наведи свої приклади.

Думаю □ 120. Прочитай вірша. До виділених слів добери інші слова, близькі за значенням. Зачитай їх.

Ще вчора сонечко так гріло,
Чабан з отарою **бродив**.
Озиме пишно зеленіло
І лист у лузі **гомонів**;
Сьогодні ж степ увесь неначе
Застлав сріблястий оксамит,
І вітер **жалісливо** плаче,
І сонце лє не той мов світ.

Іван Манжура

§24. Переносне значення та багатозначність слів

Többjelentésű szavak.

A szavak egyenes és átvitt jelentése

Думаю **121.** Прочитай речення. Що називають виділені слова? Чи подумав ти, що у першому реченні слово **голова** означає частину тіла, у другому – розум, у третьому ж – керівника?

1. Щасливі люди йдуть навколо, на **головах** у них вінки (*В. Сосюра*). **2.** Одна **голова** добре, а дві – краще (*Народна творчість*). **3.** Ти будеш **головою** в домі.

Слова, які мають кілька лексичних значень, називаються **багатозначними**. Значення їх можна зрозуміти лише у зв'язку з іншими словами.

Аргументую **122.** Прочитай та поясни значення виділених слів.

1. Я веду братика за **ручку**. **2.** Мені подарували кулькову **ручку**. **3.** Треба відремонтувати дверну **ручку**.

Припускаю **123.** Прочитай подані парами багатозначні слова. Склади речення з кожним словом відповідно до його змісту.

- 1.** Півники – птахи, півники – квіти.
- 2.** Лисички – звірі, лисички – гриби.
- 3.** Ніжки дитини, ніжки стільця.

Слово може вживатися в **прямому й переносному** значенні.

Доводжу 124. Прочитай, порівняй значення слів. Свою думку обґрунтуй.

Гірка редька.

Хлопчик **сміється**.

Золотий годинник.

Біжать хлопці.

Хор **співає**.

Холодний вітер.

Гіркі слова.

Сонце **сміється**.

Золота осінь.

Біжать струмки.

Душа **співає**.

Холодна зустріч.

Знаходжу 125. Спиши речення та вкажи, у якому з речень значення слів **пряме**, а в якому – **переносне**.

1. Бабуся прожила **довге** життя. У Оксани дуже **довге** плаття. 2. Дуб шелестів кучерявим **чубом**. У Сергійка кучерявий **чуб**. 3. Цукор на смак солодкий. Лисичка мовила **солодким** голосом. **Солодка** усмішка не завжди щира.

Відшукую 126. Прочитай вірші. Знайди слова, вжиті в **переносному** значенні. Поясни їх значення.

Хто що пише

(Уривок)

Пише хвостиком лисиця

Слід по росяній траві.

Пише дятел, чорна птиця,

Дивні знаки на корі.

Щось таємне пишуть риби

Плавниками у ставку.

Зайчик сонячний на шибі

Пише казку золоту.

Володимир Лучук

Ранок

(Уривок)

Сміється поле, річка, ліс,

Сміються гілочки беріз,

Птахи сміються і луги,

Сміються квіти навкруги.

Анатолій Костецький

§25. Слово – частина мови

Általános tudnivalók a szófajokról

Дискутую **127.** Розглянь таблицю. Скажи, які частини мови ми будемо вивчати. Визнач, що означає кожна частина мови, на які питання відповідає. Придумай свої приклади.

Частина мови:	Означає:	Відповідає на запитання:	Приклади:
іменник	назву предмета	хто? що?	<i>гуси, озеро</i>
прикметник	ознаку предмета	який? яка? яке? які?	<i>чисте, білі</i>
дієслово	дію предмета	що робити? що зробити?	<i>летіти, спекти</i>
числівник	кількість, порядок при лічбі	скільки? котрий?	<i>п'ять, п'ятий</i>
займенник	вказує на предмет або ознаку	хто? що? чий? який? котрий?	<i>я, ти, він, ми, цей, наш</i>
прислівник	час, місце, причину, спосіб дії	коли? де? куди? звідки? як?	<i>вчора, скрізь, весело</i>

Службові частини мови

прийменник	<i>у, на, в, біля</i>	сполучник	<i>і, й, та, але</i>
-------------------	-----------------------	------------------	----------------------

Думаю **128.** Прочитай слова, постав до них запитання. До якої частини мови вони належать? Добери синоніми до виділених слів.

Мама, працювати, **батько**, учора, **щасливий**, десять, **розмовляють**, чесний, **дощ**, сьогодні, сьомий, добре.

Думаю **129.** Розглянь малюнки. Скажи, що на них зображено. Запиши кілька речень, назви в них іменники, числівники, обґрунтуй свою думку.

Знаходжу **130.** Спиши речення. Запиши запитання до кожного слова і визнач, до якої частини мови вони належать. Знайди в тексті службові частини мови.

З джерела чистим холодним потоком спадає вода. В ній гомонять тисячі прозорих живих краплинок, у яких віддзеркалюється небо.

Доводжу **131.** Згрупуй слова за частинами мови, запиши їх. Побудуй звукову модель виділених слів.

Добрий, читає, чотири, сини, думка, чистий, світить, сонячний, сто, **вчитися**, небо, знання, **напам'ять**.

Відшукую **132.** Прочитай. Назви дієслова, використані у вірші. Як ти розумієш вислів „здобути знань основи”? Про які знання йдеться?

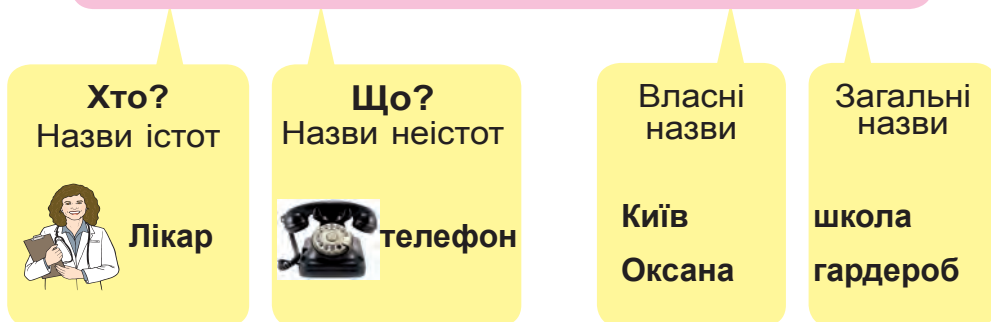
Починаємо вивчати ми
Тепер частини мови.
Всіх їх треба добре знати,
Щоб здобути знань основи.

Дмитро Білоус

§26. Слова – назви предметів. Іменник

А főnév

Іменник – частина мови, яка називає предмети і відповідає на питання *хто? що?*

Думаю **133.** Доповни речення словами з довідки. На які питання вони відповідають, до якої тематичної групи належать? Запиши речення.

Лікує хворих . Учить дітей . Працює в аптеці . Продає товари . Грає на скрипці . Музику складає .

Довідка: скрипаль, продавець, аптекар, учитель, лікар, композитор.

Відшукую **134.** Випиши іменники. Поясни свій вибір.

Сміх, боротися, сміятися, темнота, боротьба, синій, радість, темний, синь, читати, читанка, хоробрість.

Знаходжу **135.** Прочитай слова. Добери до них слова з протилежним значенням, запиши їх. Від трьох пар іменників утвори пари дієслів-антонімів.

Зразок. Зустріч – розлука. Світло – тінь.

Перемога – . Південь – . Початок – . Радість – . Спека – . День – .

Думаю **136.** Спиши і доповни перелік слів, які відповідають на питання **хто?** Поясни, що вони називають.

Агроном, друкарка, актор, однокласник, сестра, друг, підприємець, речник, прокурор, реставратор, магістр.

Знаходжу **137.** Випиши в одну колонку іменники-назви істот, у другу – назви неістот. Визнач рід. Виділені слова розбери за будовою. Придумай із 2 словами речення.

Кінь, школяр, музикант, мапа, мама, грім, село, слово, ліс, гордість, вовк, лисиця.

Назви країн, міст, сіл, гір, річок, планет, імена і прізвища людей, клички тварин – це іменники – **власні назви**, які пишуть з великої літери. Інші іменники – **загальні назви** – з малої літери.

Відшукую **138.** Спиши речення, вибираючи з дужок велику або малу букви. Обґрунтуй свій вибір. Визнач граматичну основу першого та четвертого речень.

1. Леся (У, у)країнка написала багато творів для дітей. 2. Я маленька (У, у)країнка. 3. У нашому районі є село (У, у)країнка. 4. У моєї бабусі є корова (З, з)ірка.

Доводжу **139.** Прочитай і спиши текст. Поясни написання великої букви. Що ти знаєш про цих людей?

Криниці. Скільки їх на нашій українській землі! Хоч би в якому куточку України ви побували, вам покажуть джерела, біля яких зупинялися Григорій Сковорода, Богдан Хмельницький, Максим Кривоніс, Устим Кармелюк, Олекса Довбуш, Тарас Шевченко, Леся Українка.

Василь Скуратівський

Відшукую **140.** Назви славетних українців. Знайди 4–5 речень про когось із них у підручнику з літературного читання.

141. Склади речення зі словами **інженёр, механік, телефон**.

Висловлююсь усно та письмово

Детальний переказ тексту за колективно складеним планом

Двічі поливав

– Дерево – це краса! Це – чисте повітря! Це – життя! – пояснює вчителька. – І якщо кожен із вас посадить і виростить хоча би по деревцю, то незабаром наше місто стане квітучим садом... Завтра, діти, ми будемо садити дерева.

...Минуло літо, настала осінь. На уроці природознавства вчителька сказала:

– Діти, сьогодні ми з вами знову підемо садити дерева. І мені дуже хотілося б довідатись, як ростуть ваші деревця, які садили ми навесні. Ну от ти, Васильку, розкажи. Росте твоє деревце?

– Росте! Я його двічі поливав.

– Коли?

– Уранці та ввечері щодня, – відповів Василько.

Вчителька похвалила його і запитала Михайлика:

– А як твоє деревце?

– Засохло, – опустивши очі, відповів Михайлик.

– Ти що не поливав його?

– Поливав!

– Скільки?

– Теж двічі... Один раз у квітні, коли посадив, а другий раз, коли ішов на канікули.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Що б ти розповів однокласникові про екологічний стан твого краю?

Вибери свій варіант: беру участь у громадському житті; прибираю парки, вулиці, річки, інші версії.

Висловлююсь усно та письмово

Розвиток писемного мовлення. Складання тексту-міркування

► Прочитай текст. Обговори його з друзями. Напиши власний твір-роздум про важливість сучасної техніки в житті кожної людини.

Комп'ютер – потрібна кожній людині річ. Уся наша сім'я користується комп'ютером. Та то блискавично створює свої схеми, плани. Мама швидко набирає текти. Брати вміють зібрати цікавий матеріал для позакласної роботи. Сестри намагаються розібратися в дизайні одягу. Тільки мені всі допомагають...

Сьогодні сучасна людина, яка не вміє користуватися новими технологіями, втрачає багато можливостей. Водночас лікарі зауважують, що дуже шкідливо для дітей перебувати багато часу біля монітора. Це не тільки впливає на зір, але й на фізичний стан тощо.

Тому діти повинні дослухатися до батьківських порад щодо обмеження часу, проведеного біля монітора.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

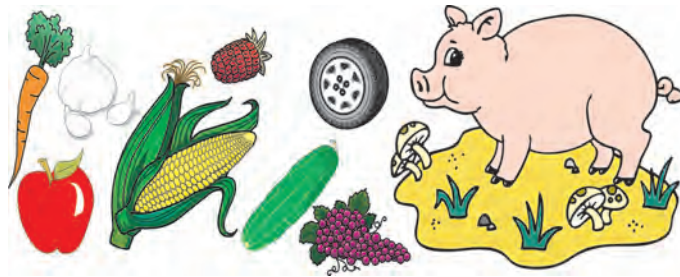
Як ти переконаєш ровесника, що проводити багато часу біля комп'ютера шкідливо?

Вибери свій варіант: псується зір, болять очі, викривлення хребта, неправильна постава, інші версії.

§27. Рід іменників

A főnevek neme

Знаходжу **142.** Розглянь малюнки. Назви предмети, добери до них слова: **він**, **вона**, **воно** або **мій**, **моя**, **моє**. Склади і запиши речення з трьома іменниками (за вибором).

Думаю **143.** Прочитай ряди слів. Скажи, який рід можуть мати іменники. Наведи приклади.

Чоловічий рід

він (мій)

учень
учитель
тато
брат

Жіночий рід

вона (моя)

учениця
вчителька
мама
сестра

Середній рід

воно (моє)

вікно
поле
слово
відро

В українській мові більшість іменників належать до одного з трьох родів: **чоловічого, жіночого, середнього**. Деякі іменники можуть бути як чоловічого, так і жіночого роду, тобто спільного роду: *сирота, базика, нероба, замазура, суддя, голова*.

Думаю **144.** Спиши, визнач рід іменників кожної з групи слів.

1. Вихователь, учитель, батько, дідусь, угорець, учень, українець, школяр, чоловік, хлопець, лікар. **2.** Мама, бабуся, лікарка, жінка, угорка, українка, учениця, вихователька, вчителька, школярка. **3.** Дівча, хлоп'я, дитятко, малятко, цуценя, гусеня, каченя, лоша, вовченя.

Відшукую **145.** Випиши іменники у три колонки, розподіливши їх за родами. Підготуй усний опис айстри.

Дитя, зерно, овес, поле, гай, нива, ніч, день, яблуна, сонце, лимон, редька, жито, цибуля, ясен, айстра, очерет, зілля, черешня, клен, місяць, небо, зоря, зірка.

Припускаю **146.** Склади по два речення із кожним словом так, щоб в одному воно виступало іменником чоловічого роду, а в іншому – жіночого. Обґрунтуй свої дії.

Кіт, вовк, лис, українець, учитель, робітник, директор, суддя, бухгалтер.

Відшукую **147.** Визнач тип тексту, добери заголовок. Обґрунтуй свою думку. Випиши іменники і визнач їх рід.

Ліс ще дрімає в передранішній тиші... Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росю. Тихо навкруги, мертво... Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься зі свого затишку. Ліс ще дрімає... а з синім небом вже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то сплахне сяйвом, немов од радощів. Небо міниться, небо грає усякими барвами, блідим сяйвом торкає вершечки чорного лісу...

Стрепенувся врешті ліс і собі заграв... Зашепотіли збуджені листочки, оповідаючи сни свої, заметушилась у травиці комашня, розітнулося в гущині голосне щебетання й полинуло високо – туди, де небо міниться, де небо грає всякими барвами...

Михайло Коцюбинський

Думаю **148.** Використовуючи свої знання з іноземної мови, проведи спостереження за зміною роду одного і того ж слова в різних мовах. Наприклад: стіл – українською мовою чоловічий рід, французькою – жіночий рід.

149. Запам'ятай правопис слів: **дисципліна, гвинті́вка, цеме́нт** та склади з ними речення.

§28. Закінчення *-а, -я* – ознака жіночого роду

A nőnem jellemzői – az *-а, -я*-ra végződő szavak

Думаю **150.** Розглянь таблицю. Пригадай питання, на які відповідають відмінки. Провідмінняй усно слово **дисципліна**.

Відмінок	Питання	Жіночий рід			
		однина		множина	
Н.	<i>хто? що?</i>	коза	зозуля	кози	зозулі
Р.	<i>кого? чого?</i>	кози	зозулі	кіз	зозуль
Д.	<i>кому? чому?</i>	козі	зозулі	козам	зозулям
З.	<i>кого? що?</i>	козу	зозулю	кіз	зозуль
О.	<i>ким? чим?</i>	козою	зозулею	козами	зозулями
М.	<i>на кому? у (на) чому</i>	(на) козі	(на) зозулі	(на) козах	(на) зозулях
Кл.	-	козо	зозуле	кози	зозулі

Знаходжу **151.** Прочитай. Назви у кожному реченні закінчення іменників-власних назв Микола і Марія. Які питання ставимо до слів Микола і Марія? Прочитай їх.

1. У мене є друзі (*хто?*) Микола і Марія.
2. Я прийшов у гості до (*кого?*) Миколи і Марії.
3. Приніс подарунки (*кому?*) Миколі і Марії.
4. У кінотеатрі побачив (*кого?*) Миколу і Марію.
5. Мені весело з (*ким?*) Миколою і Марією.
6. Нові пальта (*на кому?*) на Миколі і на Марії.
7. Миколо, Маріє, приходьте до мене в гості.

Відшукую **152.** Письмово провідмінняй іменники **пісня, миша, дія** спочатку в однині, потім – у множині. Виділи закінчення.

Думаю **153.** Прочитай діалог, знайди іменники і визнач їх відмінки. Провідмінняй слова **вистава, квиток**.

- Доброго дня! Яка вистава сьогодні йде в театрі?
- Вистава за п'єсою Старицького „За двома зайцями”.

- Чи можна придбати 4 квитки на вечір?
- На жаль, залишилося тільки 2 квитки.

Припускаю ■ **154.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на відмінювання іменників з абстрактним значенням.

Відмінок	Питання	Жіночий рід		
Н.	<i>хто? що?</i>	любов	радість	совість
Р.	<i>кого? чого?</i>	любові	радісті	совісті
Д.	<i>кому? чому?</i>	любові	радісті	совісті
З.	<i>кого? що?</i>	любов	радість	совісті
О.	<i>ким? чим?</i>	любов'ю	радістю	совістю
М.	<i>на кому? у чому</i>	на любові	у радісті	на совісті
Кл.	-	любове	радісте	совісте

Доводжу ○ **155.** Провідміняй іменники **сміливість**, **повість**.

Редагую ■ **156.** Продовж діалог. Знайди іменники. Випиши їх, утвори початкову форму та визнач рід.

Перед уроками

- Софійко, коли ми підемо в бібліотеку?
- Навідаймося туди на перерві між уроками.
- Хіба ми встигнемо?
- Але ж у нас цілих двадцять хвилин!
- А якщо там черга? Крім того, я ще не записана до бібліотеки. Там, мабуть, треба оформити якийсь документ. Адаже так?
- Справді... Я про це не подумала...

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти переконаєш ровесника, що треба ходити в бібліотеку?

Слова та словосполучення для довідки: книги, журнали, газети, збагачують мовлення.

§29. Закінчення *-а, -я* – ознака жіночого роду

A nőnem jellemzői – az *-а, -я*-ra végződő szavak

Думаю **157.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на відмінкові питання, закінчення іменників.

Відмінок	Питання	Жіночий рід		
Н.	<i>хто? що?</i>	Віра	тиша	криниця
Р.	<i>кого? чого?</i>	Віри	тиші	криниці
Д.	<i>кому? чому?</i>	Вірі	тиші	криниці
З.	<i>кого? що?</i>	Віру	тишу	криницю
О.	<i>ким? чим?</i>	Вірою	тишею	криницею
М.	<i>на кому? у (на) чому</i>	(на) Вірі	(у) тиші	(на) криниці
Кл.	-	Віро	тишо	кринице

Знаходжу **158.** Прочитай. Назви у кожному реченні закінчення іменників–власних назв Сандра й Софія. Чи однакові питання ставляться до цих імен? Прочитай питання.

1. У мене є подруги (*хто?*) Сандра й Софія.
2. Я прийшов у гості до (*кого?*) Сандри та Софії.
3. Приніс цукерки (*кому?*) Сандрі й Софії.
4. У театрі побачив (*кого?*) Сандру й Софію.
5. Мені весело з (*ким?*) Сандрою й Софією.
6. Нові сукні (*на кому?*) на Сандрі й на Софії.
7. Сандро, Софіє, приходьте до мене в гості.

Іменники жіночого роду на *-а, -я* в родовому відмінку однини після твердого приголосного мають закінчення *-и*, після м'якого приголосного та [ж], [ч], [ш] – *-і*. Наприклад: *верба* – *верби*, *межа* – *межі*, *круча* – *кручі*, *груша* – *груші*.

Думаю **159.** Склади речення з іменниками *парта, гривня* в родовому та орудному відмінках. Виділи закінчення.

Думаю **160.** Розглянь таблицю. Визнач закінчення іменників в орудному відмінку. Наведи власні приклади.

Відмінок	Питання	Жіночий рід		
Н.	<i>хто? що?</i>	лоза	межа	Надія
Р.	<i>кого? чого?</i>	лози	межі	Надії
Д.	<i>кому? чому?</i>	лозі	межі	Надії
З.	<i>кого? що?</i>	лозу	межу	Надію
О.	<i>ким? чим?</i>	лозою	межею	Надією
М.	<i>на кому? у (на) чому</i>	(на) лозі	у межі	(на) Надії
Кл.	-	лозо	межо	Надіє

Іменники жіночого роду на **-а, -я** в орудному відмінку однини мають закінчення **-ою, -єю, ею**. Закінчення **-єю** мають іменники з основою на [й]. Наприклад: *Соломія – Соломією, Надія – Надією*.

Думаю **161.** Прочитай відмінювання іменників **книжка, сестра, мрія, лінія**. Зверни увагу на закінчення.

Відмінок	Питання	Жіночий рід			
Н.	<i>хто? що?</i>	книжка	сестра	мрія	лінія
Р.	<i>кого? чого?</i>	книжки	сестри	мрії	лінії
Д.	<i>кому? чому?</i>	книжці	сестрі	мрії	лінії
З.	<i>кого? що?</i>	книжку	сестру	мрію	лінію
О.	<i>ким? чим?</i>	книжкою	сестрою	мрією	лінією
М.	<i>на кому? у (на) чому</i>	(на) книжці	(на) сестрі	(у) мрії	(на) лінії
Кл.	-	книжко	сестро	мріє	лініє

Знаходжу **162.** За зразком вправи 161 письмово провідмінай іменники **груша, круча, Соломія, ручка, дача, бабуся, вода, пшениця**. Підкресли закінчення в родовому й орудному відмінках.

163. Склади речення зі словами **чернётка, телеграма, шерёнга, фанёра, революція** у різних відмінках.

§30. Нульове закінчення – ознака чоловічого роду

A hímnem jellemzője a nulla (zéró) végződés

Знаходжу **164.** Розглянь таблицю і зроби висновки про закінчення іменників.

Відмінок	Питання	Чоловічий рід			
Н.	<i>хто? що?</i>	дуб	кінь	читач	край
Р.	<i>кого? чого?</i>	дуба	коня	читача	краю
Д.	<i>кому? чому?</i>	дубу	коневі (-ю)	читачеві	краю (-єві)
З.	<i>кого? що?</i>	дуб	коня	читача	край
О.	<i>ким? чим?</i>	дубом	конем	читачем	краєм
М.	<i>на кому? на (у) чому</i>	на дубі	на коні (-єві)	на читачі (-у)	у краю (і)
Кл.	-	дубе	коню	читачу	краю

Думаю **165.** Провідмінняй іменники **голуб, кінець, гай** спочатку усно, потім письмово. Склади 4 речення зі словами (за вибором).

Думаю **166.** Запам'ятай відмінкові закінчення іменників–назв істот чоловічого роду на **-ар, -яр**.

Від-мінок	Питання	Чоловічий рід			
Н.	<i>хто? що?</i>	слюсар	кобзар	школяр	столяр
Р.	<i>кого? чого?</i>	слюсаря	кобзаря	школяра	столяра
Д.	<i>кому? чому?</i>	слюсареві (-ю)	кобзареві (-ю)	школяру (-єві)	столяру
З.	<i>кого? що?</i>	слюсаря	кобзаря	школяра	столяра
О.	<i>ким? чим?</i>	слюсарем	кобзарем	школярем	столяром
М.	<i>на кому? на (у) чому</i>	на слюсарі	на кобзарі (-єві)	на школя-рі (-єві)	на столярі
Кл.	-	слюсаре	кобзарю	школяре	столяре

Відкриваю **167.** Постав іменники **писар, аптекар, вівчар, каменяр** у родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках спочатку усно, потім письмово. Виділи закінчення.

Думаю **168.** Розглянь таблицю. Запам'ятай закінчення іменників чоловічого роду назви істот у давальному та місцевому відмінках однини. Самостійно сформулюй правило.

Відмінок	Питання	Чоловічий рід		
Н.	<i>хто? що?</i>	батько	Василь	добродій
Р.	<i>кого? чого?</i>	батька	Василя	добродія
Д.	<i>кому? чому?</i>	батькові (-у)	Василю (-еві)	добродію (-еві)
З.	<i>кого? що?</i>	батька	Василя	добродія
О.	<i>ким? чим?</i>	батьком	Василем	добродієм
М.	<i>на кому? на (у) чому</i>	на батькові (-у)	на Василі (-еві)	на добродії (-еві)
Кл.	-	батьку	Василю	добродію

Аргументую **169.** Прочитай. Назви відмінки, в яких ужито іменники–власні назви. Доповни ряди іменами однокласників. Зроби висновок про те, які закінчення мають іменники.

1. У школу прийшли Вадим, Ігор, Юліан. 2. Учителька звернулася на уроці до Вадима, Ігоря, Юліана. 3. Треба дати підручники Вадиму (-ові), Ігорю, Юліану (-ові). 4. Бабуся радо зустрічає Вадима, Ігоря, Юліана. 5. Поїдемо на екскурсію з Вадимом, Ігорем, Юліаном. 6. Новорічні костюми на Вадимі (-ові), Ігорі (-ові), Юліані (-ові). 7. Вадиме, Ігоре, Юліане! Ви вже виконали домашнє завдання?

170. Склади речення зі словами **аеродрóm, сигнал, терпуг**.

Ділова гра Уяви себе в ролі аптекаря або покупця, столяра чи замовника. Склади діалоги в парі з сусідом по парті.

СЛОВНИК **Писар** – посадова особа у козаків для переписування та упорядкування ділових паперів.

§31. Закінчення *-о, -е, -я* – ознака середнього роду

A semleges nem jellemzői az *-о, -е, -я* végződő szavak

Розглянь таблицю. Зверни увагу на відмінкові закінчення, запам'ятай їх.

Відмінок	Питання	Середній рід			
		місто	море	обличчя	лоша
Н.	<i>хто? що?</i>	місто	море	обличчя	лоша
Р.	<i>кого? чого?</i>	міста	моря	обличчя	лошати
Д.	<i>кому? чому?</i>	місту	морю	обличчю	лошати
З.	<i>кого? що?</i>	місто	море	обличчя	лоша
О.	<i>ким? чим?</i>	містом	морем	обличчям	лошам
М.	<i>на кому? на (у) чому</i>	у місті	у морі	на обличчі	на лошати

Іменники середнього роду, що в називному відмінку однини мають закінчення **-о, -е**, в непрямих відмінках мають закінчення спільне з закінченням іменників чоловічого роду. Наприклад: *молоко – молока – молоком, батько – батька – батьком*.

Думаю **172.** За зразком таблиці провідмінй іменники **життя, слово, віче, село** спочатку усно, потім письмово. Склади речення з двома словами (за вибором).

Відкриваю **173.** Прочитай. Назви іменники середнього роду, постав до них питання. Виділи закінчення іменників–загальних назв. Визнач тип 7-го речення за метою висловлювання і за інтонацією.

1. Навколо нас є вода, повітря, поле, небо земля, ліс.
2. Не вистачає води, повітря, поля, неба, землі, лісу.
3. Своім здоров'ям ми завдячуємо воді, повітрю, полю,

небу, землі, лісу. 4. Ми щоденно повинні дякувати Богові за воду, повітря, поле, небо, землю, ліс. 5. Люди користуються водою, повітрям, полем, небом, землею, лісом. 6. Життя існує у воді, у повітрі, у полі, на небі, на землі, у лісі.

7. О земле, яка ти прекрасна!

Поле моє! Як радісно засівати тебе зерном!

Ой водо, водограй, грай для нас, грай!

Аргументую 174. За зразком таблиць на попередніх сторінках письмово провідміняй іменники. Визнач їх рід, поясни закінчення.

Петро, хліб, вікно, колесо, сторінка, бабуся.

Знаходжу 175. Прочитай текст, визнач його тип. Спиши, дописуючи закінчення іменників. Назви відмінки. Знайди речення з однорідними членами. Яку роль вони виконують в реченні?

Криничка

У лузі – криничк. Вона тут давно-давно. Над криничк верба схилилась. Не минають люди криничк. Ось і Тетянка з Тарасиком йшли з лісу. Притомились і завернули до криничк. Вона пригостила їх холодною водою. Діти подякували криничц і пішли додому.

Василь Чухліб

§32. Змінювання іменників

A főnevek ragozása

Знаходжу **176.** Розглянь таблицю. Зроби висновки, чим відрізняються закінчення іменників чоловічого роду у множині від жіночого, середнього?

Відмінок	Чоловічий рід		Жіночий рід		Середній рід	
Н.	брати	гаї	бабусі	школи	поля	села
Р.	братів	гаїв	бабусь	шкіл	полів	сіл
Д.	братам	гаям	бабусям	школам	полям	села́м
З.	братів	гаї	бабусь	школи	поля	села
О.	братами	гаями	бабусями	школами	полями	села́ми
М.	у братів	у га́ях	у бабусь	у школах	на полях	у селах
Кл.	брати	гаї	бабусі	школи	поля	села

Думаю **177.** Прочитай вірш, спиши. Поясни написання виділених слів. Виділи закінчення іменників у множині.

В нас велика **Батьківщина**,
Та одна ми є родина:
Українці з гір і долів,
Зі **степів** гучних просторів.
Різні в кожного убори,
Говір, вишивка, узор.
Але кожен промовляє:
„**Україна** нас єднає!”

Іван Мاکота

Відшукую **178.** Прочитай текст. Випиши іменники, визнач їх число та рід. Розбери за будовою виділені слова.

Прийшла зима

Іду лісом, ніби ступаю по золотому килиму. Ось тихо, мов **маленький** прозорий метелик, сіла на рукав перша

сніжинка. А ось і друга, третя. Химерні вони на вигляд, наче їх вирізьбив талановитий **майстер**. Затанцювали сніжинки у повітрі, **посипалися** густіше, засипаючи білим килимом землю, опале листя, гілля дерев.

За Олександром Копиленком

Думаю **179.** Прочитай. Назви вид тексту. Випиши іменники у множині. Добери свій заголовок.

Як зимують рослини

Восени в більшості трав'янистих рослин стебла відмирають. Але їх кореневища і цибулини зимують під снігом. А в деяких трав'янистих рослин стебла і листя зберігаються на всю зиму.

Снігова шуба потрібна для захисту посівів від холоду. Під снігом рослинам тепло. Між сніжинками є повітря. Воно й захищає рослини від холоду.

Із „Журавлика”

Знаходжу **180.** Визнач рід іменників **палатка**, **вокзал**. Зміни форму однини іменників на форму множини. Провідмінняй.

Аргументую **181.** Прочитай. Зміни виділені слова так, щоб відбувалося чергування. Доведи правильність думки. Розбери як частину мови іменники **малина**, **равлик**, **ріжки**.

Навпростець через малину
Равлик ніс свою хатину.
„Ох же й натрудив я **ніжки!**
Нум, сховаю в хатку **ріжки**
І перепочину трішки”.

Думаю **182.** Випиши речення та словосполучення. Постав запитання.

Мама прийшла. Сонце світить. Підпис вчителя. Дякую друзям. Виконую завдання. Зустрічаю сусіда. Грати на гітарі. Надіятися на краще. Глечик молока.

§33. Число іменників: одинина і множина

A főnevek száma.

Egyes- és többes számú főnevek

Відкриваю **183.** Розглянь таблицю і запам'ятай.

Іменники змінюються

За відмінками

Називний (Н.)	Хто?	Що?
Родовий (Р.)	Кого?	Чого?
Давальний (Д.)	Кому?	Чому?
Знахідний (З.)	Кого?	Що?
Орудний (О.)	Ким?	Чим?
Місцевий (М.)	На кому?	На чому?
Кличний (Кл.)	—	—

Знаходжу **184.** Спиши текст, підкресли іменники. Усно визнач їх рід і число. Що ти знаєш про рід іменників у множині?

Будьте добрими дітьми

Будьте добрими дітьми своїх батьків і матерів...

Що означає бути хорошим сином, доброю дочкою?

Це означає приносити в сім'ю тільки мир і спокій, радість і щастя. Не приносити тривоги, прикростей, образ, ганьби. Не допустити, щоб старість батька й матері була отруєна твоєю ганебною поведінкою.

Турбота про мир і спокій в родині, про радість і щастя батьків повинна стати головним бажанням твого життя.

Василь Сухомлинський

Думаю **185.** Запиши іменники у множині.

Книжка, парта, стілець, ручка, учень, школяр, виделка, пісня, країна, робітник, вовк, дипломат, актор, м'яч.

Аргументую 186. Прочитай вірш, випиши іменники, визнач їх рід, число. Склади розповідь про професії своїх батьків.

Головна професія

Учитель, лікар чи геолог,
Письменник, слюсар чи кресляр –
Всі називають головною
Одну професію – школяр.

Анатолій Костецький

Доводжу 187. Доповни за допомогою малюнків іменники, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

Однина: Говерла, листя, волосся, сум, масло,

Множина: Карпати, двері, сходи, дрова,

Знаходжу 188. Прочитай. Спиши іменники тільки в однині.

Лісове джерельце

Лісове джерельце,
Добре в нього серце,
Всім дає водиці:
І звіратку, й птиці,
Дереву й травиці,
Квітці і людині.

Тому й не міліє,
Дзюркотить, радіє,
Із лісів дзвінкою
Витіка водою.

Марія Чепурна

Ділова гра Уяви себе в ролі геолога, слюсаря, лікаря. Склади діалог, текст і прочитай перед класом.

Розбір іменника як частини мови

Хмари ходять в синім небі.

Хмари – що? іменник, початкова форма хмара, загальна назва, неістота, жіночий рід, тверда група, множина, Н. в., у реченні головний член – підмет.

§34. Увага до чергування [г], [к], [х], [з'], [ц'], [с']

А [г], [к], [х], [з'], [ц'], [с'] mássalhangzók váltakozása

Знаходжу **189.** Роглянь таблицю. Зверни увагу на чергування приголосних звуків.

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
поріг – (на) порозі	нога – (на) нозі	молоко – (у) молоці
круча – (на) кручі	муха – (на) мусі	вухо – (на) вусі
горіх – (на) горісі	гуска – (на) гусці	око – (в) оці

В іменниках жіночого роду перед закінчення -і у давальному та місцевому відмінках однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] змінюються на [з'], [ц'], [с']. Наприклад: *подруга – подрузі, книжка – у книжці, річка – на річці.*

В іменниках чоловічого і середнього роду в місцевому відмінку однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням -і змінюються на [з'], [ц'], [с']. Наприклад: *луг – лузі, урок – на уроці, око – в оці.*

Думаю **190.** Утвори від поданих слів давальний та місцевий відмінки. Склади речення з парами слів. Поясни чергування кінцевих приголосних основи в цих словах.

Давальний відмінок

- а) колега – ...
книга – ...
візитка – ...
покупка – ...
стежка – ...

Місцевий відмінок

- б) берег – ...
відпустка – ...
капельох – ...
верстка – ...
палатка –

Знаходжу **191.** Прочитай тексти. Знайди іменники, у яких відбувається зміна кінцевого приголосного основи. Випиши їх, ставлячи у початкову форму. Визнач рід.

Ой як гарно на ріці, що в зеленій осоці!

Валентин Бичко

Ох, невесело Наталці:
Рукавички загубила.
Може, десь лежать у балці, –
Сніжки там з дітьми ліпила.

Степан Жупанін

Думаю **192.** Спиши, вибираючи правильний варіант. Зверни увагу на чергування приголосних в парах слів.

Розповідати (подруга, подрузі); біля свого (поріг, поріжка); дарувати (Марійка, Марійці).

Припускаю **193.** Прочитай слова парами. Зверни увагу на чергування голосних звуків в коренях іменників жіночого й чоловічого роду. Зроби звуко-буквений аналіз слів **ячмінь**, **ячменя**.

і – о

і – е

і – о

Лід – льоду

повінь – повені

Харків – Харкова

ніч – ночі

камінь – каменя

Чернігів – Чернігова

сік – соку

лебідь – лебеда

кінь – коня

ячмінь – ячменя

Знаходжу **194.** Випиши парами слова, у яких відбувається зміна приголосного основи. Підкресли ці приголосні. Склади речення зі 3–4 парами слів.

Прочитай, запам'ятай, розкажи ровеснику:

Як виконуєш завдання,

Коли **вухо** – то „у **вусі**”,

Не забудь про чергування:

А **кожух** – то „у **кожусі**”,

Як **поріг** – то „на **порозі**”,

Як **урок** – то „на **уроці**”,

Якщо **ріг** – кажи „на **розі**”,

Око – „порошинка в **оці**”.

Алла Свашенко

Перевір себе

1. Іменник як частина мови означає:

- а) ознаку предмета; в) назву предмета;
б) дію предмета; г) ознаку дії.

2. Запиши подані слова у множині. Визнач частину мови. Виділи закінчення.

Стіл, олівець, учень, батько, вікно, школа.

3. Прочитай. Визнач тип тексту. Що нового ти дізнався? Знайди іменники-синоміми, антоніми, запиши їх. Провідмінняй по одному іменникові жіночого, чоловічого та середнього роду.

Чорна пантера

Мисливці раніше сперечалися: леопард і пантера – дві різні тварини чи ні? Учені довели – звір один. Чорні пантери народжуються інколи від звичайних плямистих леопардів. Таке буває і в інших тварин.

Пантерами називають і дуже великих плямистих леопардів.

Мисливці говорять: тигр – „джентльмен”, а пантера „невіглас”. Тому що тигр, коли нападає, завжди кричить, немов попереджає. А пантера нападає мовчки і ззаду. Пантера менша за лева і тигра і не така, звичайно, сильна. І все-таки сила у неї немала. Велику корову вона легко тягне по землі.

А тепер подумайте: яка ж сила у лева і тигра!

За Ігорем Акімушкіним

4. Випиши іменники у три колонки за родами. Підкресли ті, які вживаються тільки в однині.

Черевик, апельсин, кишенья, п'ятниця, пальто, метро, велосипед, пшениця, акваріум, черешня, вокзал, радіо.

5. Добери заголовок. Спиши перший і третій абзаци, підкресли іменники, визнач їх відмінок, рід, число. Виділи закінчення.

Є тварини, які живуть під землею і ніколи не вилазять зі своїх нірок. Усе життя вони копають землю, прокладають нескінченні галереї і тунелі. Що їм для цього потрібно? Звичайно, лопата.

Подивися на крота – передні лапи у нього сильні, долоньки широкі. Чим не лопати? Ними він і відгортає землю в сторони. Зайву землю, яка йому заважає, кріт викидає на поверхню – виходять кротовини, купки землі на лузі.

В Африці під землею живе інша тварина. Вона кроту зовсім не рідня, але дуже на нього схожа. І назвали її златокріт. А в далекій Австралії є свій підземний житель – сумчастий кріт. Не родичі один одному, а як схожі їх лапи!

Є ще одна спільна властивість: всі вони ведуть однаковий, підземний спосіб життя і дуже добре до нього пристосовані.

За Віталієм Танасійчуком

6. Прочитай текст і знайди іменники. Розбери їх як частину мови.

Дрімають села. Ясно ще
Осіньє сонце сяє,
Та холодом осіннім вже
В повітрі потягає.

Іван Франко

7. Зверни увагу на слова, вжиті в переносному значенні. Добери словосполучення, де б ці слова були в прямому значенні.

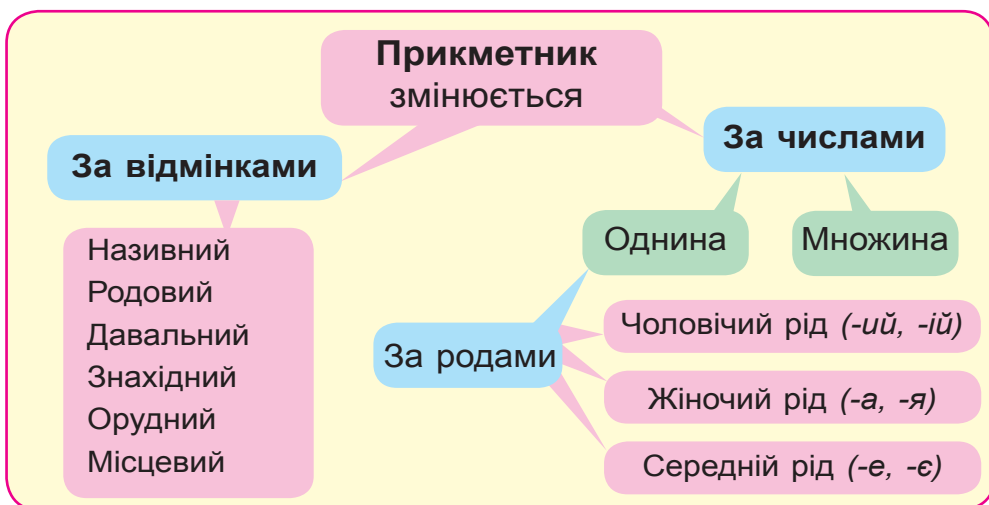
Срібний голос, міцний характер, океан сонця, зажурена пісня, глуха ніч, золота голова, дерев'яне обличчя.

§35. Слова – назви ознак предметів – прикметники

A tárgyak tulajdonságát jelentő szavak – a melléknevek

Відкриваю **195.** Розглянь таблицю та запам'ятай.

Прикметник – частина мови, що вказує на ознаку предмета і відповідає на питання **який? яка? яке?** У реченні є другорядним членом, рідше – головним.

Відшукую **196.** Прочитай текст. Знайди прикметники, постав до них питання. Склади речення з виділеними словами.

Були собі царівни-барви. Одягли вони шовкові сукні, кожна інакшу: **червону**, **оранжеву**, **жовту**, **зелену**, **блакитну**, **синю**, **фіолетову** – та й подалися мандрувати. Примандрували до квітника.

Там красувалися червона троянда, **оранжева** квасоля, **жовтий** соняшник, **зелена** м'ята, **блакитні** дзвіночки, **сині** волошки й **фіолетові** пахучі матіоли, що розцвітають тільки ввечері.

Зірка Мензатюк

Аргументую ○ 197. Прочитай і спиши речення. Зверни увагу на слова – назви ознак. Постав питання до них. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

Стежка [] вузька. Стіл [] дерев'яний. Річка [] велика. Сонце [] яскраве. Яблуко [] солодке. День [] сонячний.

Дискутую ○ 198. Добери прикметники до кожного з іменників. Як рід прикметника залежить від роду іменника?

Ніч []. Струмок []. Сніг []. Повітря []. Зима []. Мама []. Банк [].

Припускаю □ 199. Утвори словосполучення прикметника з іменником. Запиши їх. Постав запитання від головного до залежного слова.

Блакитна ... Гіркий ... Сонячне ... Могутній ... Вузька ... Скляний ... Кругле ... Струнка ... Розумний ...

Знаходжу ▶ 200. Утвори від виділених слів прикметники. Запиши складені словосполучення. З яких частин мови вони складаються?

Зразок. Варення з малини – малинове варення.

Каша з пшона. Стрічка з шовку. Кисіль із вишень.
Будинок із цегли. Гілка з верби. Ліжко з дерева.

Відшукую ▶ 201. Добери до речень прикметники. Використовуй слова з довідки. Запиши їх.

1. [] сніжком занесло [] доріжки. 2. Деревя одягнуті у [], [] шубки.

Довідка: білим, лісові, теплі, зимові.

Думаю □ 202. Відгадай загадки. Підкресли прикметники, постав до них запитання. Добери антоніми до виділених слів.

Влітку сіренький, а взимку біленький.
Довгі вуха має, швидко в лісі стрибає.

§36. Зв'язок прикметників з іменниками

A melléknevek és a főnevek közötti kapcsolat

Знаходжу **203.** Спиши текст, підкресли прикметники. Поясни за допомогою підручника з природознавства (чи інших джерел), чому день народження Місяця буває так часто. Запиши 4–5 речень.

День народження Місяця

– Приходіть до мене на день народження, – запросив Марійку Місяць.

– А коли він у тебе? Влітку, взимку чи весною?

– Щомісяця, – сказав Місяць. – Бо кожного місяця я народжуюся новий. Тепер, бачиш, я повний.

– Та бачу! – бо Місяць був круглий та білий, наче свіжий млинець.

– А новий я тонкий, як серпанок. Приходь!

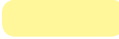
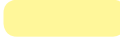

Потім були хмарні дні. Коли небо нарешті прояснилося, Марійка побачила місячний серпик.

– Це вже ти народився? – зраділа вона.

– Ні, тепер я старий, – зітхнув Місяць.

Зірка Мензатюк

Відшукую **204.** Запиши текст, поширюючи його прикметниками. Підкресли кілька сполучень прикметників з іменниками.

Настала зима. Землю вкрив сніг. Дерева одягнулись в іній. Мар'яна з Оксаною ліплять бабу. Діти катаються на лижах з гірки.

Редагую **205.** Постав замість крапок питання до прикметників. До слова **лагідна** добери синоніми.

Люди роботящі. Мама лагідна. Поле безкрає. Степ безмежний. Цибуля

гірка. Ручка пластмасова. Олівці кольорові.

Знаходжу **206.** Прочитай, визнач тип тексту. Випиши прикметники разом з іменниками, з якими вони пов'язані.

Як змінюється колір снігу

Коли сходить сонце, снігові замети рожеві. Це сонце забарвлює їх своїм промінням. Сонце піднімається, а сніг стає сліпучо-білим. У степу на білому килимі пурхає пташка.

Сонечко схилилося до заходу. Сніг стає синюватим, ніби небо відбивається у блискучому дзеркалі. А в за-тінку – він аж фіолетовий.

Василь Сухомлинський

Думаю **207.** За поданими ознаками відгадай назву предмета. Спиши речення, визнач число і рід кожного прикметника.

1. Маленький, сірий, колючий . 2. Руда, хитра, хвостата . 3. Чисте, свіже, прозоре . 4. Яскраве, тепле, променисте .

Відшукую **208.** Випиши іменники разом з прикметниками, постав до прикметників запитання. Допиши текст-опис (5–6 речень), використовуючи прикметники. Підкресли їх. Постав питання від іменників до прикметників.

Тихо в Карпатах...

Зимова пора. Сонце сміється і сяє. ...

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти розкажеш своєму однокласникові про різноманітність природних явищ?

Вибери свій варіант: дослідження метеорологів, зміна пір року, інші версії.

§37. Залежність роду і числа прикметників від іменників

Hogyan függ a melléknév neme és száma a főnévtől

Відкриваю **209.** Розглянь таблицю. Постав питання до відмінків. Поясни залежність прикметника від іменника.

Відмінки	Однина			Множина
	<i>який?</i>	<i>яка?</i>	<i>яке?</i>	<i>які?</i>
Н.	новий дім	нова хата	нове житло	сірі фарби
Р.	нового дому	нової хати	нового житла	сірих фарб
Д.	новому дому	новій хаті	новому житлу	сірим фарбам
З.	новий дім	нову хату	нове житло	сірі фарби
О.	новим домом	новою хатою	новим житлом	сірими фарбами
М.	у новому домі	у новій хаті	у новому житлі	на сірих фарбах

Прикметники завжди стоять у тому роді, числі і відмінку, що й іменники, з якими вони зв'язані. В однині прикметник змінюється за родами і має закінчення: чоловічий рід **-ий, -ій**; жіночий рід **-а, -я**; середній рід **-е, -є**.

Однина			Множина
<i>чоловічий рід</i> <i>(який?)</i>	<i>жіночий рід</i> <i>(яка?)</i>	<i>середній рід</i> <i>(яке?)</i>	<i>Які?</i>
Смачний кавун	Смачна груша	Смачне яблуко	Смачні кавуни
Рідний край	Рідна сестра	Рідне село	Смачні групи

У множині прикметники за родами не змінюються і мають закінчення **-і** (у називному відмінку).

Думаю □ **210.** До поданих прикметників добери з довідки іменники, узгоджуючи їх у роді. Постав у множині та запиши. Познач закінчення іменників і прикметників.

Цікава, смачний, широка, приємна, мальовниче, солодкий.

Довідка: книга, вулиця, сон, обід, село, зустріч.

Доводжу ○ **211.** Прочитай вірш, спиши його, підкресли прикметники. Визнач їх число. Усно провідміняй **червоні троянди, погожі дні.**

Холоди чи хмари грізні –	і червоні, як троянди,
розцвіли в погожі дні	і рожеві, як піон,
квіти різні, ранні й пізні,	і зелені, як лаванди,
восени і навесні –	і фіалкові, як сон.

Дмитро Білоус

Знаходжу ▶ **212.** Прочитай текст, випиши іменники з прикметниками. Постав питання. Визнач рід прикметників, число.

Був сонячний і чарівний день. На луках цвіли барвисті квіти, а над ними літали красиві метелики, гули товсті джмелі, снували туди-сюди жовті бджоли. І що надзвичайно захоплювало Оленку, так це те, що в цей день було особливо багато метеликів. Ніби вони позлітались з усіх полів. І кружляли, танцювали, трепетали крильцями, то здіймались вгору аж під самі небеса! Це так було захоплююче і так красиво! Та не довго милувалась дівчинка красою літнього дня і веселими метеликами – вона вирішила сьогодні зловити їх багато і різних...

За Надією Красоткіною

Відшукую ▶ **213.** Знайди 4–5 речень зі словосполученнями іменника з прикметником в підручнику з літературного читання чи художній літературі. Постав їх у однині та множині.

214. Склади діалог зі словосполученням **до побачення.**

§38. Узгодження прикметників в роді і числі

A melléknevek nemének és számának egyeztetése

Відкриваю **215.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на узгодження прикметників в роді і числі.

Відміннок	Однина			Множина
	<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>	
Н.	добрий хліб	добра їжа	добре серце	добрі спогади
Р.	доброго хліба	доброї їжі	доброго серця	добрих спогадів
Д.	доброму хлібу	добрій їжі	доброму серцю	добрим спогадам
З.	добрий хліб	добру їжу	добре серце	добрі спогади
О.	добрим хлібом	доброю їжею	добрим серцем	добрими спогадами
М.	на доброму хлібі	на добрій їжі	у доброму серці	у добрих спогадах

Прикметники змінюються за відмінками. У називному відмінку однини прикметники з основою на твердий приголосний мають закінчення: чоловічий рід **-ий**, жіночий рід **-а**, середній рід **-е** (*мудрий, мудра, мудре*).

Думаю **216.** Склади речення з прикметниками: **веселий, хвора, хоробра, щедрий, прозоре, ніжне**. Провідмінняй усно за вибором.

Редагую **217.** Добери до поданих прикметників іменники та запиши словосполучення у множині. Виділи закінчення.

Вузький, дрібна, тонкий, низьке, цінний, довга, чистий, мале, сучасний, вигідна, доступний, лагідний.

Думаю **218.** Прочитай діалог, знайди прикметники. Визнач їх число, рід, відмінок. Познач закінчення прикметників. Склади твір-роздум „Чому треба загартовувати свій організм?“.

– Доброго дня, Миколко! Що з тобою трапилося? Ти хворий?

– Так. Я почуваюся кволим, знесиленим.

– Я тебе послухаю і призначу правильне лікування. Добре, що запалення легенів немає.

– Це чудово! Але що мені робити? Як лікуватися?

– Миколко, треба відпочивати, пити гарячий чай і виконувати мудрі поради лікаря.

Знаходжу **219.** Прочитай текст. Випиши прикметники з основою на твердий приголосний. Провідміняй словосполучення **рівна перина, південні вітри.**

Степ зимою – мов перина,
Біла, рівна і м’яка.

Спить на ній зима холодна –
Баба люта і лиха.

Мертвий сон старої баби
Злі морози стережуть,
Доки їх вітри південні
У яри не заметуть.

Олександр Олесь

§39. Родове закінчення прикметників

A melléknevek nemeinek végződése

Відкриваю **220.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на родові закінчення прикметників з основою на м'який приголосний.

Відмінок	Однина			Множина
	чоловічий рід	жіночий рід	середній рід	
Н.	осінній день	осіння погода	осіннє сонце	осінні дощі
Р.	осіннього дня	осінньої погоди	осіннього сонця	осінніх дощів
Д.	осінньому дню	осінній погоді	осінньому сонцю	осіннім дощам
З.	осінній день	осінню погоду	осіннє сонце	осінні дощі
О.	осіннім днем	осінньою погодою	осіннім сонцем	осінніми дощами
М.	у осінньому дні	у осінній погоді	на осінньому сонці	на осінніх дощах

У називному відмінку однини прикметники з основою на м'який приголосний мають закінчення: чоловічий рід **-ій**, жіночий рід **-я**, середній рід **-є** (*літній, літня, літнє*). У множині **-і** (*літні*).

Думаю **221.** Добери іменники до прикметників **будній, давня, всесвітнє, древній, художня, обідній, присутній**. Провідмінняй їх усно. Склади з ними 3 речення (за вибором).

Знаходжу **222.** Прочитай (з однокласником) телефонну розмову. Знайди прикметники, виділи в них закінчення.

- Олесю, привіт!
- Привіт, Сергійку!
- В кінотеатрі „Україна” демонструють новий фільм.

- Знаю. Кажуть, цікавий. А ти вже дивилася?
- Я з батьками переглянула цю кінострічку в неділю.
- І що тобі сподобалося?
- Мужній вчинок головного героя...

До м'якої групи належать: *синій – синя – синє, ранній – рання – раннє, дружній – дружня – дружнє.*

Знаходжу **223.** Прочитай текст. Спиши його, підкресли прикметники з основою на м'який приголосний. Виділи закінчення.

У ведмежому лігві

Ранньої зими, коли тільки випаде сніг, залягають у своє лігво ведмеді. Старанно і вміло в лісовій глушині лаштують вони ці зимові барлоги. М'якою запашною хвоєю, корою молодих ялинок, осіннім мохом ведмеді вистилають своє житло.

Пізньої зими народжуються у ведмедиць маленькі сліпі ведмежатка.

Тільки у велику відлигу ведмідь прокидається. Вигляне з лігва, подивиться на зимовий ліс – і знову вкладається спати.

За Іваном Соколовим-Микитовим

Відшукую **224.** Прочитай уривок з байки Л. Глібова. Знайди прикметники з основою на твердий приголосний.

У степу, в траві пахучій, І веселий, і співучий,
Коник, вдатний молодець, І проворний стрибунець...

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав свого однокласника, що допомагаєш своїм батькам?

Вибери свій варіант: вчинками, фотографіями, цікавою розповіддю тощо.

§40. Залежність родових закінчень від твердості/м'якості основи

Hogyan függnek a nemek végződése a lágy (lágýtott) szótótól

Відкриваю **225.** Розглянь таблицю. Постав питання до прикметників. Назви закінчення.

Відмінок	Однина			Множина
	<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>	
Н.	червоний	червона	червоне	червоні
Р.	червоного	червоної	червоного	червоних
Д.	червоному	червоній	червоному	червоним
З.	червоний	червону	червоне	червоні
О.	червоним	червоною	червоним	червоними
М.	на червоному	на червоній	на червоному	на червоних

Щоб визначити відмінок прикметника, потрібно з'ясувати відмінок іменника, від якого залежить прикметник: (яким?) веселим (чим?) святом – О.в.

Думаю **226.** Добери іменники до прикметників, ставлячи їх у потрібній формі. Запиши словосполучення, визнач рід.

Житній, мирному, глибокого, у новому, пахучі, родючої, веселим.

Припускаю **227.** Провідміняй усно прикметники **мужній, веселий, вечірня, синє**. Склади з ними речення.

Редакую **228.** Спиши сполучення іменника з прикметником, додаючи пропущені закінчення. Визнач їх відмінок.

Червон калина, гаряч каші, родюч вишень, буюковинськ осінь, сусідн вулиці, висок дуб, ранн сонце, у блакитн небі, рідн Україні, кохан матусю.

Відшукую ▶ **229.** Випиши з тексту прикметники з іменниками. Поділи їх на дві групи: а) прикметники з основою на твердий приголосний; б) прикметники з основою на м'який приголосний. Визнач закінчення. Напиши відмінки.

Конкурс костюмів

В актовій залі школи все було готове до свята. На стінах висіли яскраві паперові гірлянди-витинанки, попід стелею зміїлися кучеряві смужки серпантину, вікна були заліплені вирізаними з зошитів сніжинками. Сцена теж була прибрана по-святковому: виблискував іскристими вогниками целофановий дощик, підморгували різнобарвні лампочки електричних гірлянд, хтось насіяв дрібних кружалець конфеті.

Найголовнішою окрасою новорічного маскараду мала стати красуня-ялинка, що наповнила все приміщення терпким новорічним запахом смолистої глици.

За Сашком Дерманським

Знаходжу ▶ **230.** Спиши текст. Визнач його тип. Доведи свою думку. Визнач відмінки прикметників за відмінками іменників.

Берег річки Красуні. Тиха-тиха прозора нічка; високо піднявся повновидний місяченько й своїм оливним сяйвом напоїв тепле нерухоме повітря. На заході край обрію яснів іще вузькою срібною смужечкою. Зіроньки соромливо миготіли в жовтій імлі місячного сяйва. Уважно шепотіли сріблясті осики, нерухомо стояли стрункі берези, мов тендітні панночки в білих сукнях; поважна липа розливала свій чудових запах. Ліниво пестилась у пишних берегах Красуня і в своїй глибині відбивала і берег, і місяць, і дерева...

За Спиридоном Черкасенком

СЛОВНИК

Тендітний – тонкий, ніжний своєю будовою.
Пеститися – ніжитись, перебувати в стані спокою.

§41. Залежність родових закінчень від твердості/м'якості основи

Hogyan függnek a nemek végződése a kemény szótótól

Відкриваю **231.** Порівняй закінчення прикметників з основою на твердий та м'який приголосний. Зроби висновок.

Від-міннок	Тверда основа		
	чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
Н.	щирий погляд	щира людина	щире серце
Р.	щирого погляду	щиροї людини	щирого серця
Д.	щирому погляду	щирій людині	щирому серцю
З.	щирий погляд	щиру людину	щире серце
О.	щирим поглядом	щирию людиною	щирим серцем
М.	на щирому погляді	на щирій людині	на щирім серці

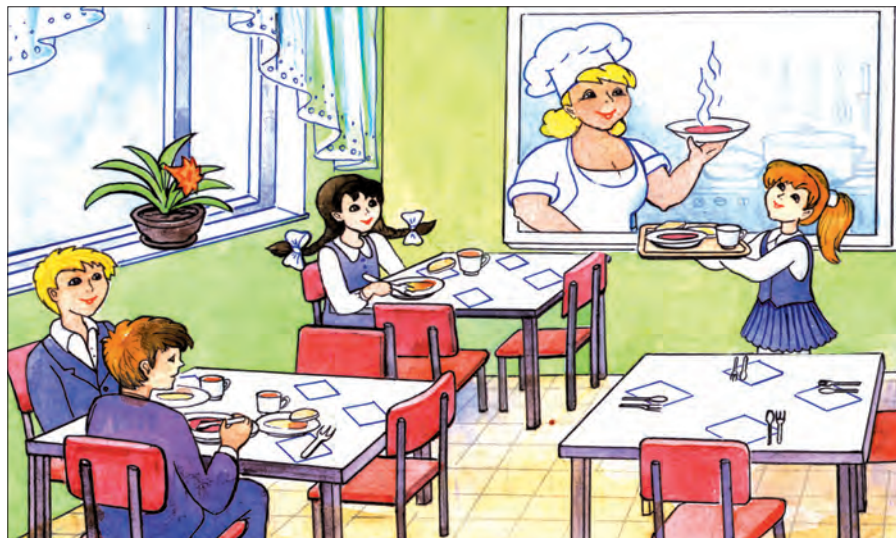
Від-міннок	М'яка основа		
	чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
Н.	літній відпочинок	літня квітка	літнє плаття
Р.	літнього відпочинку	літньої квітки	літнього плаття
Д.	літньому відпочинку	літній квітці	літньому платтю
З.	літній відпочинок	літню квітку	літнє плаття
О.	літнім відпочинком	літньою квіткою	літнім платтям
М.	на літньому відпочинку	на літній квітці	на літньому платті

У прикметниках чоловічого і середнього роду з основою на м'який приголосний перед закінченням у родовому, давальному, орудному і місцевому відмінках однини пишеться знак м'якшення. У місцевому відмінку прикметники чоловічого та середнього роду можуть мати дві форми: *(на) середньому* – *(на) середнім*, *(на) пізньому* – *(на) пізнім*.

Думаю ■ **232.** Постав подані слова в родовому, давальному та орудному відмінках. Склади і запиши кілька речень з прикметниками (за вибором). Познач закінчення.

Художній, пізня, близький, синє, яскрава, батьківські.

Припускаю ■ **233.** Прочитай діалог і продовжи його. Усно опиши свою шкільну їдальню, використовуючи прикметники. Визнач їхній відмінок.

- Доброго дня, Орисю! Де ми сьогодні пообідаємо?
- У нашій шкільній їдальні.
- Коли?
- Під час великої перерви...

234. Склади речення зі словами **юннат**, **температура**. Запам'ятай написання цих слів.

Розбір прикметника як частини мови

Марина живе у сусідньому селі.

якому?

Сусідньому – прикметник, початкова форма сусіднє, м'яка група, однина, середній рід, місцевий відмінок, у реченні другорядний член (означення).

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання, наведи приклади.

1. Що називається прикметником?
2. Наведи приклади прикметників-синонімів, прикметників-антонімів, вжитих в прямому і переносному значеннях?
3. За чим змінюються прикметники?

2. Що означає прикметник:

а) назву предмета;	в) ознаку предмета;
б) дію предмета;	г) кількість предметів.

3. У якому рядку всі слова – прикметники:

а) чоловік; веселий;	в) чоловічий; мужній;
б) малює; радісний;	г) чотири; четвертий.

4. Прикметник змінюється:

- а) за числами та відмінками;
- б) за часами і числами;
- в) за родами, числами й відмінками.

5. Запиши подані словосполучення в однині, визнач рід.

Червоні троянди – . Сині моря –
. Рідні краї – .

6. Прочитай текст, випиши прикметники разом з іменниками. В дужках познач скорочено рід і відмінок.

Равликовий будинок

Під кущем малини живе маленький равлик. Це такий дивний мандрівник! Живе він у кістяному будиночку. Вилазить крізь маленьке віконечко, виставляє свої м'які

ріжки і дивиться навкруги. Якщо немає ні сороки-білобоки, ні жука рогатого, равлик помаленьку лізе на кущ малини і будиночок несе з собою. Вилізе на листок, дістане солодку ягоду і з'їсть. А тільки-но побачить небезпеку, залазить у будиночок і сидить. У кістяному будиночку йому не страшно.

7. Прочитай текст. Придумай до нього заголовки. Випиши прикметники. Визнач їх рід, число, відмінок.

Наші предки любили і вміли малювати. У темних кам'яних печерах, при тьмяному світлі смолоскипів вимальовував первісний художник тварин, мисливців, зброю. Замість олівця користувався він гострим камінцем, замість пензлика – кісткою. Предки малювали на стінах печер, на великих кістках, на камінні. Минули десятки тисяч років, а малюнки та фарби й досі збереглися.

8. Випиши прикметники разом із іменниками, які вони пояснюють. Поясни вживання відмінкових форм прикметників.

Барвистими квітковими орнаментами славиться Опішня на Полтавщині. Зустріч з мистецтвом опішнянських майстрів – це хвилююча подія. М'які плавні лінії макітри, барильця, баклаг, кумгиця, миски, глечика ввібрали невичерпну фантазію гончарів. Соковитий розпис надає виробам святковість.

Сама полтавська природа з її яскравими барвами відображена в радісному опішнянському розписі. Це жовтогарячі соняшники, квітучі мальви, гарні тюльпани, важкі грона винограду, червоні кетяги калини, розкішні птахи, фантастичні риби. Розпис виписують вільно, від руки. Тут виробляли побутовий та святковий посуд.

Вироби мистецтва майстрів охоче розкупувають на виставках, конкурсах та на сорочинських ярмарках.

За Тетяною Кара-Васильвою

Займенник

§42. Слова, що вказують на особу

A névmás

Відкриваю **235.** Розглянь таблицю. Зверну увагу, на які питання відповідають займенники. Чому вони мають таку назву?

Думаю **236.** Дай відповіді на запитання, вживаючи замість крапок займенники **я, він, вони, ми**. Поясни їх роль у мовленні.

Хто ти? ... Олексій Петрюк. Він твій однокласник? Так, – ... мій однокласник. Ти вчишся у 4 класі? Ні ... вчиться у 5 класі. Вони ваші друзі? Так ... наші друзі. Вони ходять у 4 клас? Ні, ... ходимо у 4 клас.

Знаходжу **237.** Прочитай текст. Які слова вжито замість власного іменника **Петро**? Назви їх. У 3 реченні знайди його основу.

Петро мій друг. Він багато читає. Найбільше йому подобаються вірші. Недавно Петро брав участь в обласному конкурсі знавців української мови. Він посів перше місце.

Припускаю **238.** Розглянь малюнок. Склади 4–5 речень, використовуючи займенники.

Припускаю **239.** Прочитай загадку, відгадай її. Назви займенники. Скажи, на які питання вони відповідають.

Він без друзів не існує,
Поважає їх, шанує,
Їх, як треба, заміняє
І в біді не залишає.
Не прикметник, не іменник,
Звуть його усі...

Відшукую **240.** Прочитай пари речень. Підкресли в них підмет і присудок. Знайди займенники, що вжиті замість іменників, прикметників. Назви їх. Розбери за будовою виділені слова.

1. Прокинувся від сну ліс. Він вмився ранішньою росою. 2. Ще не зійшло сонце. Воно лише простягло до неба перші промінці. 3. Небо безхмарне, чисте. Таким воно буває лише ранньої весни.

241. Склади речення зі словом мільйон.

§43. Особові займенники

A személyes névmás

Відшукую **242.** Прочитай таблицю. Які слова є займенниками першої, другої і третьої особи однини і множини?

Однина		Множина	
1-ша особа	я	1-ша особа	ми
2-а особа	ти	2-а особа	ви
3-я особа	він, вона, воно	3-я особа	вони

Думаю **243.** Дай відповідь на поставлені запитання, використовуючи особові займенники **я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони** у відповідному відмінку. Запиши. Визнач число і рід.

1. Хто зайшов у клас? 2. До кого звернувся учитель? 3. Кому треба вийти? 4. Кого запитав учитель? 5. Ким пишається школа? 6. На кого можна надіятися?

Слова **я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони** – це **особові** займенники.

Редагую **244.** Запиши речення, додаючи особові займенники. Випиши три іменники, визнач їх рід, число і відмінок.

1. прийшла в гості до подруги. 2. зустрівся з Оленою біля кінотеатру. 3. Світлана просила мене допомогти . 4. зайняв перше місце. 5. були в горах Карпатах. 6. добре відпочили.

Думаю **245.** Прочитай текст. Запиши його від другої особи однини. Поясни роль займенників у реченнях.

Я встаю рано, снідаю, п'ю чай і йду на прогулянку. Ходжу і дихаю свіжим повітрям. Коли я втомлююся, то

сідаю відпочивати. А далі йду до річки. Там я купаюся і лежу на пісочку.

Знаходжу **246.** Прочитай вірш. Знайди особові займенники. Визнач їх особу і число.

Я країна Україна
Козацького роду,
Мати вільних – українців
Древнього народу.
Мої гори. Моє море,
Моє небо чисте.
Тут мій прапор синьо-жовтий,
Тризуб золотистий.

Олесь Лупій

Дискутую **247.** Прочитай діалог та знайди особові займенники. Усно склади продовження діалогу.

– Що з тобою трапилось, Вадиме? Ти ніколи не запізнювався.

– Вибачте, Олено Іванівно, але сьогодні я проспав. Мій будильник не дзвонив, бо зіпсувався.

– Може, ти міцно спав і не чув, коли він дзвонив?

– Можливо... Пробачте.

Думаю **248.** Прочитай текст. На кого вказують займенники, ужиті в другому абзаці? Як ти звертаєшся до своїх батьків, друзів?

Коли ви когось втішаєте, комусь співчуваєте, когось хвалите чи підтримуєте, в усіх цих формах має бути „ви” або „ти” і не має бути „я”.

Ви прекрасний художник! З тобою (вами) так цікаво розмовляти! Ти (ви) сьогодні чудово виступив!

249. Склади речення зі словом **океан**.

§44. Спостереження за змінюванням особових займенників

A személyes névmások ragozásának megfigyelése

Знаходжу **250.** Прочитай. Знайди особові займенники в однині й множині. Спиши вірш. Поясни роль займенників.

Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Всіх нас просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

Олександр Кониський

Відкриваю **251.** Розглянь таблицю. Прочитай, як відмінюються займенники першої, другої особи в однині та множині. Зверни увагу на займенники множини в непрямих відмінках.

Відмінок	Однина			Множина	
Н.	<i>хто?</i>	я	ти	ми	ви
Р.	<i>кого?</i>	мене	тебе	нас	вас
Д.	<i>кому?</i>	мені	тобі	нам	вам
З.	<i>кого?</i>	мене	тебе	нас	вас
О.	<i>ким?</i>	мною	тобою	нами	вами
М.	<i>у (на) кому?</i>	на мені	на тобі	на нас	на вас

Знаходжу **252.** Запиши текст під диктовку. Підкресли займенники. Усно визнач їх особу, число та відмінок.

Люби книгу! Вона навчить тебе шанувати людей.
З книги ти довідаєшся багато цікавих речей.

Збірки віршів та цікавих оповідань захоплять вас.
Читаючи їх, ви побачите красу та багатство мови, якою

ми розмовляємо і думаємо. Я сподіваюсь, що читаючи книги, ви відчуєте, який то скарб – наша рідна мова.

Думаю **253.** Випиши займенники. Знайди, з яким словом вони вжиті. Визнач особу, число і відмінок. Побудуй звукову модель виділеного слова.

Сьома дочка

Казка

– Я скучила за тобою, немов маківка за **сонячним** променем, – сказала перша дочка.

– Я ждала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я плакала за тобою, як маленьке пташеня плаче за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – мовила п'ята.

– Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття й принесла їй води в мисці – помити ноги.

Знаходжу **254.** Прочитай і знайди займенники. Чому не можна забувати правила дорожнього руху?

Світлофор зітхає в тузі,
Любі діти, любі друзі,

Завжди слухайте мене –
І нещастя вас мине!

Оксана Сенатович

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав ровесника, що шануєш своїх батьків?

Слова для довідки: словами, вчинками, інші версії.

§45. Змінювання закінчення особових займенників

A személyes névmások végződéseinek ragozása

Відкриваю **255.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на змінювання закінчення особових займенників в однині та множині.

Відмінок	Однина		Множина
Н.	<i>хто?</i>	він, вона, воно	вони
Р.	<i>кого?</i>	його, її, його	їх
Д.	<i>кому?</i>	йому, їй, йому	їм
З.	<i>кого?</i>	його, її, його	їх
О.	<i>ким?</i>	ним, нею, ним	ними
М.	<i>у (на) кому?</i>	на ньому, на ній	них

Знаходжу **256.** Прочитай слова у лівому і правому стовпчиках. Знайди займенники. Які слова ввічливості ти знаєш?

Ти	Він (вона)
Петре, дай мені книгу! Галино, дай мені цукерки!	Петре Івановичу, дайте мені книгу. Галино Петрівно, дайте мені цукерки!
Ви	
Беріть книги, діти!	Діти, візьміть цукерки!

Займенник **Ви** може вказувати на одну особу, до якої звертаються з повагою. В такому випадку **Ви** пишуть з великої букви.

Редагую **257.** Продовж речення, використовуючи слова ввічливості. Запиши їх.

1. Скажіть, будь ласка, Ви... 2. Дозвольте Вас попросити... 3. Я можу запитати у Вас... 4. Щиро дякую Вам за... 5. Шановна..., Ви не могли б...

§46. Використання займенників для уникнення повторів

A névmások használata az ismétlések elkerülése végett

Припускаю **258.** Прочитай текст. Добери заголовок. Випиши займенники, які використані для уникання повторів. Визнач особу, число і відмінок.

У моєї мами є мале підприємство. Тут друкуються книжки. Під її керівництвом видається багато літератури. Вона – видавець книг. Її поважають і цінують всі працівники. Я дуже люблю свою матусю.

Знаходжу **259.** Спиши текст. Знайди займенники. Підкресли їх. Поясни правопис. Розкажи про свою сестричку, братака.

Скажіть, будь ласка, чи у вас є молодша сестра, зовсім маленька, і якщо є, то розкажіть, як ви граєтесь з нею і як ви її доглядаєте? Це я питаю тому, що мені біда з нашою Ніною...

Іван Сенченко

Редагую **260.** Спиши речення. Встав пропущені займенники. Постав питання.

1. Для відкриті всі путі, аби учився добре.
2. З ти ніколи не розлучишся (*О. Донченко*).

Ділова гра Уяви себе фермером, приватним підприємцем. Склади текст, використовуючи займенники. Розіграй.

Розбір займенника як частини мови

Її люблять в нашій школі всі.

Її – займенник, початкова форма вона, жіночий рід, однина, знахідний відмінок, у реченні другорядний член речення.

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-розповіді про ситуацію з життя класу

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Чим би ти допоміг ровеснику, якби в нього щось трапилось?

Слова для довідки: порадою, звернувся до батьків, інші версії.

Висловлююсь усно та письмово

Написання тексту-опису за картиною

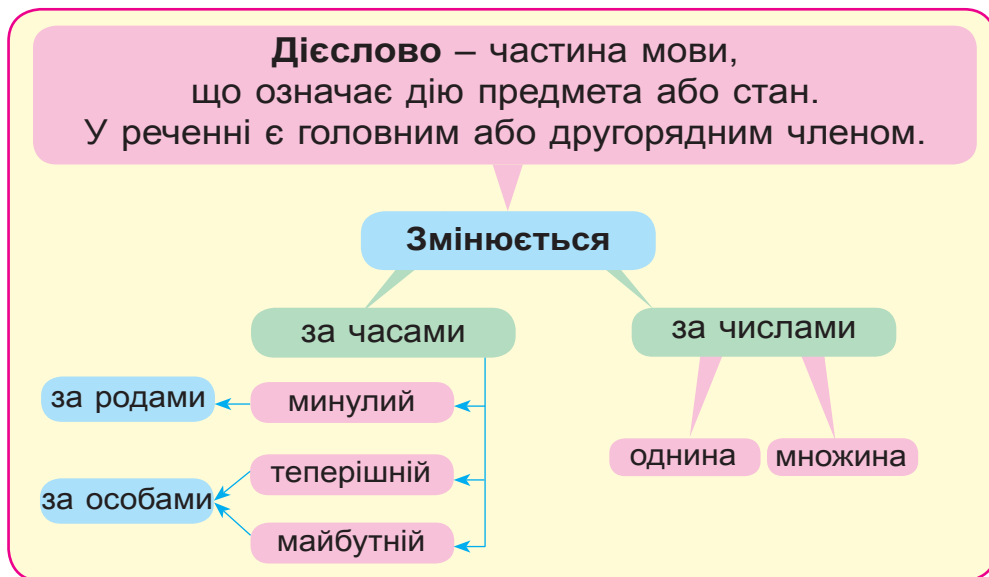
- Розглянь репродукції картин Івана Гончара та Катерини Білокур і напиши твір-опис.

§47. Слова – назви дій – дієслова

Az ige

Відкриваю ▶ **261.** Розглянь таблицю та запам'ятай.

Знаходжу ▶ **262.** Прочитай текст. Випиши дієслова та скажи, на які питання вони відповідають?

Наші предки ліпили посуд руками і випалювали його на вогнищі. Уже в ті далекі часи люди прикрашали вироби простими малюнками. Гончар робить із глини горщики, миски, глечики, кухлі. Він передає свій досвід молодим. Вони продовжують цю цікаву і корисну справу.

Дієслова відповідають на питання **що робити? що робить? що робив? що буде робити?**

Думаю □ **263.** Утвори від іменників та прикметників дієслова.

Зразок. Читання – читати, зимовий – зимувати.

Продавець, хворий, веселий, малювання, вчитель, письмо, зелений, молодий, праця, слухняний.

Редагую **264.** Прочитай. Чого в тексті не вистачає? Добери із довідки необхідні дієслова і спиши текст.

Навесні з теплого краю жайворонок. На полі він у землі маленьку ямку. Жайворонок гніздечко і сів пташенят. Скоро пташенята. Жайворонок діток, ловив і для них черв'яків та комах.

Довідка: знайшов, прилетів, звив, висиджувати, годував, носив, з'явилися.

Думаю **265.** Розглянь малюнок та склади текст на тему „Працьовита сім'я”, використовуючи дієслова. Розкажи, які ти виконуєш обов'язки в сім'ї.

Знаходжу **266.** Прочитай слова. Які з них означають дію, а які – стан? Випиши їх у дві колонки.

Будувати, літати, червоніти, любити, думати, читати, хворіти, сивіти, стояти, переживати, соромитися, біліти, плакати, білити, розповідати, хвилюватися.

267. Склади речення зі словом **фартух**.

§48. Неозначена форма дієслова

A főnévi igenév (infinitivus)

Аргументую **268.** Прочитай текст. Продовж розповідь за малюнком, вживаючи дієслова в неозначеній формі. Поясни зміст прислів'я.

„Життя прожити – не поле перейти”, – так часто любить повторювати мій дідусь. А нам із сестрою цікаво слухати його оповідки, зручно вмотившись на дивані...

Неозначена форма – це **початкова форма** дієслова. Дієслова в неозначеній формі відповідають на питання **що робити? що зробити?**

Наприклад: *прочитати, читати, вчитися.*

Знаходжу **269.** Прочитай прислів'я. Поясни їхній зміст. Впиши дієслова, які стоять в неозначеній формі.

1. Море переплисти – не кусок хліба з'їсти. **2.** Краще добре робити, ніж погано говорити. **3.** На чужу роботу дивитися – ситому не бути. **4.** Тяжко заробити, але легко розгубити.

Редагую **270.** Спиши речення, підкресли дієслова в неозначеній формі. Поясни зміст другого речення. У якому значенні вжито дієслово **викликати**?

1. Ластівка стала щебетати, господаря викликати (*Зі щедрівки*). **2.** Кличе поле косарів косити. **3.** У травні

можна почути перший грім. 4. Треба нам спати всю ніченьку, йдемо жати пшениченьку (*Зі жниварської пісні*).

Думаю **271.** Доповни речення дієсловами з довідки в неозначеній формі. Знайди в тексті займенники.

1. Мені треба вірш. 2. Мама хоче пироги. 3. Кожен повинен сина і дерево. 4. Треба до порад старших. 5. У сосновому лісі легко . 6. Звичаї свого народу треба .

Довідка: вивчити, заблукати, пам'ятати, спекти, посадити, виростити, прислухатися.

Припускаю **272.** Утвори від дієслів неозначену форму і запиши за зразком. Усно склади речення з трьома дієсловами в неозначеній формі.

Зразок. Пише – (*що робити?*) писати.

Ходить, грає, йде, співає, вчить, росте, живемо, виконав, малював, мовчить, слухає, розмовляємо, майструє.

Відкриваю **273.** Прочитай текст. Спиши, підкресли дієслова в неозначеній формі. Що б ти порадив своїм однокласникам?

Поради дитячого лікаря

Уранці корисно робити зарядку. Щодня треба чистити зуби. Перед їдою – мити руки. Шкідливо читати лежачи. Корисно перед сном вмиватися і провітрювати кімнату.

Знаходжу **274.** Прочитай вірш. Випиши дієслова в неозначеній формі. Що тобі відомо про Лесю Українку з уроків літературного читання?

Хотіла б я піснею стати
у сюю хвилину ясну,
щоб вільно по світі літати,
щоб вітер розносив луну.

Щоб геть аж під яснії зорі
полинати співом дзвінким,
упасти на хвилі прозорі,
буяти над морем хитким.

Лесья Українка

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-опису за колективно складеним планом та опорними словами

1. Розглянь уважно малюнки. Які пори року зображено на них? За поданими малюнками й опорними словами склади текст-опис на одну із запропонованих тем (за вибором). Вживай в тексті дієслова-синоніми, дієслова-антоніми та дієслова у прямому й переносному значеннях.

Зима

Опорні слова: білий пухнастий сніг, твердий сніговий сніг, сніг грав на сонці самоцвітами, сніжинки кружляють над деревами, чисте прозоре повітря, темні стовбури дубів, срібна кора берези, невимовна краса зимового лісу.

Весна

Опорні слова: біжать дзвінкі струмки, тепле ласкоче сонечко, легенький ніжний вітерець, чудернацькі сережки-котики, прозоре плесо води, терпкий аромат зеленої трави, синьоокі проліски, чудова ніжна мелодія жайворонка, перша трудова пісня бджоли, невидимий оркестр весни.

Літо

Опорні слова: чарівний літній ранок, блищать крапельки роси, повітря чисте, прохолодні хвилі, легенький вітер колише жита, під вагою зерна низько хилиться до землі колосся, пшениця стоїть стіною, пливуть біленькі хмарки, сонце лягає спати, місяць танцює в тихому дзеркалі води.

Осінь

Опорні слова: жовтокоса чарівниця, осінь примчала на золотому коні, золоте вбрання, віночок із золотого колосся та осінніх квітів, янтарний виноград, частує всіх своїми дарами, чарівна осінь, на землі рясніє барвистий килим, збирала всіх у лісі на останнє свято.

§49. Роль дієслова у реченнях

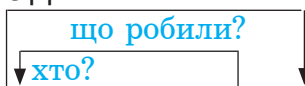
Az ige szerepe a mondatban

Відшукую **275.** Спиши текст. Знайди дієслова. Поясни, яку роль відіграють у реченні виділені дієслова. Про що ти дізнався з цього тексту?

На північному сході високі узгір'я Карпат змінюються зеленими долинами. У цих долинах **можна побачити** численні нафтові вишки. Багато років добували тут нафту, парафін, озокирит, і здавалося, що запаси нафти, яку недарма називають чорним золотом, тут майже вичерпані, що у найближчі роки **доведеться закривати** нафтовибодувальні підприємства. Та геологи відкрили у Прикарпатті нові нафтові родовища.

Володимир Уткін

Дієслово у реченні здебільшого виступає присудком. Наприклад:

Наші предки дуже цінували воду.

Дієслово в неозначеній формі може виконувати роль головного і другорядного члена речення:

а) підмета і присудка: Жити – Вітчизні служити.

б) другорядні члени речення: Вирішили прийти до вас (з якою метою?) просити пробачення.

Думаю **276.** Прочитай вірш. За допомогою схем постав питання до дієслів. Яка роль цих дієслів у реченні?

Падали квіти з черешні, прощалися,
Бджілка дзвеніла, фіалка цвіла.

Бруньки поволі в саду розпускалися.
О! Це весна вже була!

Олександр Олесь

Знаходжу **277.** Прочитай текст. Усно перекажи його. Визнач його тему. Добери заголовок. Спостерігай за роллю дієслова в реченні, тексті. Випиши виділені слова, постав їх в неозначеній формі, добери антоніми.

Ми **приїхали** до Києва. На цілий місяць. У гості до мого рідного дядька і моєї рідної тітки. Це було прекрасно. Ми цілий рік **мріяли** про цей день. Не те, що ми ніколи не бували в Києві. **Бували**. Ява один раз, а я аж двічі. Але тоді, вперше, ми були усім класом на екскурсії, всього лише два дні. А вдруге я був сам, без Яви. То було, звичайно, не те, зовсім не те. Ви ж самі знаєте, що радість, якої не можна розділити з найліпшим другом, – це не повна радість. І навіть не піврадісті. А якась четвертинка... Отож не дивуйтеся, що в нас був такий піднесений настрій. Коли люди приїждять до Києва, з чого вони **починають**? Правильно! З Хрещатика!

За Всеволодом Нестайком

Думаю **278.** Прочитай текст. Спиши, підкресли дієслова.

Одного разу, коли я жив з мамою на дачі, до мене в гості приїхав Мишко. Я так зрадів, що й сказати не можна! Я дуже за Мишком скучив. Мама теж була рада його приїзду.

– Це дуже добре, що ти приїхав, – сказала вона. – Вам удвох тут веселіше буде. Мені, до речі, завтра треба в місто поїхати. Я, може, затримаюсь. Проживете тут без мене два дні?

– Звичайно, проживемо, – кажу я. – Ми не маленькі!

Микола Носов

§50. Час дієслів

Az ige ideje

Думаю **279.** Розглянь малюнки. Назви слова, що вказують на дію. Склади речення.

Дієслова змінюються за часами. Дієслова **теперішнього** часу відповідають на питання **що робить?**, минулого – **що робив? що зробив?**, майбутнього – **що буде робити?, що зробить?**

Знаходжу **280.** Постав питання до дієслів, випиши їх у три колонки. З трьома дієсловами склади й запиши речення.

Минулий час
(що робив?)
писав

Теперішній час
(що робить?)
пише

Майбутній час
(що буде робити?)
буде писати

Читав, співає, читатиме, малює, буде співати, співав, малював, читає, буде малювати, бачить, позичає, дає.

Знаходжу **281.** Спиши вірша, підкресли дієслова, постав до них запитання і визнач час. Знайди словосполучення, в яких слова вжито в переносному значенні.

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо-тихо вітер віє,
Із травою гомонить.

Як тут всидіти у хаті,
Коли все живе цвіте!
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте...

Олександр Олесь

Редагую **282.** Спиши прислів'я, вставляючи слова з довідки. Поясни зміст прислів'я. Визнач час дієслів.

Правда у вогні не і у воді не . Не
з другого, щоб тобі не того. Чого не , про
те не . Семеро одного не . Хто не ,
той не .

Довідка: смійся, тоне, знаєш, горить, працює, було, їсть, чекають, говори.

Відшукую **283.** Запиши народні прикмети, запам'ятай їх. Підкресли дієслова, усно визнач, в якому часі вони вжиті. Розбери за будовою виділені слова.

1. Зозуля кує на голому дереві – буде мороз. 2. Ранкове сонце здається зеленим – похолодає. 3. Грім у **березні** віщує **заморозки**. 4. Вранці чути грім – увечері буде дощ. 5. На теплу сонячну погоду **навесні**: хмари пливуть високо, соловей співає всю ніч. 6. Бджоли літають недалеко від вулика перед дощем.

СЛОВНИК

Позичати – брати щось у борг у кого-небудь або дати у борг комусь.

§51. Теперішній час дієслова

Az ige jelen ideje

Думаю **284.** Розглянь малюнки, назви слова, що вказують на дію в теперішньому часі.

Відкриваю **285.** Прочитай таблицю, зверни увагу на особові закінчення дієслів теперішнього часу в однині й множині. За чим змінюються дієслова?

Особа		Однина
1-ша	я	пишу, читаю, біжу, стою
2-га	ти	пишеш, читаєш, біжиш, стоїш
3-тя	він, вона, воно	пише, читає, біжить, стоїть
Особа		Можина
1-ша	ми	пишемо, читаємо, біжимо, стоїмо
2-га	ви	пишете, читаєте, біжите, стоїте
3-тя	вони	пишуть, читають, біжать, стоять

Думаю **286.** Із поданих дієслів вибери дієслова теперішнього часу 1-ої особи однини і 1-ої особи множини. Запиши їх у дві колонки. Познач у них закінчення.

Пишаю, шию, шиють, питаємо, говорю, кажу, кажемо, шиємо, просимо, просить, говоримо, прошу, йду, йдеш.

Редагую **287.** Прочитай вірш, запиши його, вставляючи із довідки пропущені дієслова. Визнач їхній час.

Я без діла не , Рано брата ,
Гарні квіти . Бо в садок його .

Довідка: воджу, сиджу, розбуджу, посаджу.

Знаходжу **288.** Утвори від неозначеної форми дієслів дієслова теперішнього часу першої особи однини і запиши їх за зразком. Підкресли букви, якими позначені звуки, що чергуються.

Будити, ходити, возити, косити, садити.

Зразок. Сидіти – сиджу.

Відшукую **289.** Прочитай вірш. Знайди дієслова, вжиті в переносному значенні, визнач їх час та особу. Згадай вірші Т. Шевченка, які ти вивчав. Розкажи однокласнику.

Світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.

Тарас Шевченко

Думаю **290.** За зразком продовж змінювання дієслів теперішнього часу за особами (**ви, вони**) і числами. З виділеними дієсловами склади речення.

Зразок. Я їду, бережу, кидаю, мандрую, люблю.

Ти , , , , .

Він , , , , .

Їхати, берегти, кидати, мандрувати, любити.

Знаходжу **291.** Випиши з підручника “Літературне читання” уривок тексту. Знайди дієслова теперішнього часу, визнач їхню особу і число.

Відшукую **292.** Прочитай прислів'я, приказку. Як ти розумієш їх зміст? Допиши пропущені букви, підкресли дієслова.

1. Скаж ш гош, як перескоч ш. 2. Однією рукою вузла не зв'язж ш. 3. Просп ш весною, то заплат ш зимою. 4. Від своєї совісті не втеч ш.

293. Склади речення зі словами **тепёр, вранці, щогодіни**.

§52. Минулий час дієслова

Az ige múlt ideje

Припускаю **294.** Розглянь малюнки. Постав запитання до них в минулому часі.

Думаю **295.** Прочитай таблицю. За чим змінюються дієслова минулого часу в однині?

Рід	Однина	Множина
чоловічий	читав	читали
жіночий	читала	
середній	читало	

Дієслова минулого часу змінюються за числами, а в однині – за родами.

Редагую **296.** Від дієслів теперішнього часу утвори минулий час. Склади із двома дієсловами речення.

Зразок. Стоїть – стояв, стояла, стояло, стояли.

Ходить, росте, співає, грає, мріє, несе, вчить.

Думаю **297.** Прочитай речення. Постав дієслова теперішнього часу в минулому часі чоловічого і жіночого родів однини та в множині.

Вранці я прокидаюсь, встаю, роблю зарядку, снідаю, беру портфель та йду до школи.

Припускаю □ **298.** Від дієслів неозначеної форми **писати, знати, бігти, любити** утвори дієслова минулого часу множини.

Зразок. Йти – йшли.

Доводжу ○ **299.** Прочитай текст. До якого типу текстів він належить? Постав запитання до тексту. Що нового ти дізнався? Випиши дієслова минулого часу. Визнач їх рід і число.

Материнка

Жили на світі хлопчик і дівчинка. Життя їх було веселим і безтурботним, бо поруч була мама. Та несподівано родину спіткало горе: занедужала і злягла матуся. Більше вона не підвелася, померла. Засипали неньку сирою землею. Зостались діти сиротами. Щоденно ходять вони на могилу, плачуть, благають матір повернутися до них, бо важко живеться сиротам. Одного разу, побиваючись за матусею, побачили діти на могилі запашну квітку. Вони повірили, що то мати з'явилася до них в образі квітки і назвали її материнкою.

З легенди

Знаходжу ▶ **300.** Прочитай текст. Знайди дієслова минулого часу. Визнач їхнє число, а в однині рід.

– Моя мама? – здивувалась я.

Мені важко було уявити, що моя вічно заклопотана мама колись була маленькою і навіть розуміла мову квітів.

– Так, а твій тато колись літав на нашу Пурпурову планету. Його ще й досі у нас пам'ятають.

– Тато? Та не може цього бути! Мій тато учений – професор Клим Чайка, і в жодні дива він не вірить. Каже, що все це дурниці.

Леся Воронина

301. Склади речення зі словом **портрét.**

Висловлююсь усно та письмово

Детальний переказ тексту за колективно складеним планом

- Прочитай тексти. Напиши перекази за планом.

Варіант 1

– У шістнадцятому столітті італієць Джордано Бруно припустив, що не Сонце обертається навколо Землі, а навпаки. За це інквізитори оголосили його єретиком, діти, тобто людиною, що не визнає Бога, і спалили його на вогнищі. А от польський учений Коперник, діти, науково обгрунтував теорію Бруно й довів, що Земля крутиться навколо Сонця й навколо своєї осі, діти. Своєю чергою, італійський астроном Галілео Галілей, діти, підтримав ідеї Коперника, діти, і теж був відданий під суд інквізиції. Щоб уникнути долі свого, діти, земляка Бруно, він, діти, був змушений зректися власних поглядів. Однак потім сказав: „І все ж вона таки крутиться!”

За Сашком Дерманським

Варіант 2

Який же він був красень! Яке в нього було обличчя зі смаглявим рум'янцем на всю щоку! Яка горда постава! Які інтелігентні руки! Тепер його руки обважніли й набрякли, а я ж їх пам'ятаю витонченими й ніжними. Ці руки все життя заробляли нам хліб і ні разу не покарали мене, шибеника! Золоті й добрі батькові ручечки...

Як робив він тими руками! Красиво й старанно, за що не візьметься. Такі ж у нього рівні покоси, так низенько бере коса, при самій землі, і ніколи пилінка з-під неї не схватиться! Викосить, як вибриє. А сам все любовно оглядається на свої покоси, на рівнесеньку сіножать і вдоволено усміхається сам до себе.

За Сашком Сизоненком

Висловлююсь усно та письмово

Складання письмового висловлювання (розповідь, опис, міркування)

- Склади за малюнками тексти різних типів. Визнач їх головну думку. Придумай заголовок.

§53. Майбутній час дієслова

Az ige jövő ideje

Думаю **302.** Розглянь таблицю. Скажи, за чим змінюються дієслова майбутнього часу. На які питання вони відповідають? Зверну увагу на закінчення дієслів.

Особа	Однина
1-ша	я прочитаю, читатиму, буду читати
2-га	ти прочитаєш, читатимеш, будеш читати
3-тя	він, вона, воно прочитає, читатиме, буде читати
Особа	Множина
1-ша	ми прочитаємо, читатимемо, будемо читати
2-га	ви прочитаєте, читатимете, будете читати
3-тя	вони прочитають, читатимуть, будуть читати

Припускаю **303.** За зразком таблиці усно зміни дієслова. Зверни увагу на закінчення. Склади й запиши речення з трьома дієсловами в неозначеній формі.

Рахувати, виконувати, писати, відпочивати, грати, вчити, працювати.

Дієслова майбутнього часу змінюються за особами і числами.

Редакую **304.** Спиши текст. Добери заголовок. Дієслова, що в дужках, запиши в майбутньому часі. Підкресли в кожному реченні підмет і присудок.

Теплий вітер пробігає у верховітті. Незабаром (вдягатися) ліс у листя, (зацвісти) на узліссі черемха, (защобетати) над струмками соловейки. (Прилетіти), (закувати) довгохвості зозулі.

За Іваном Соколовим-Микитовим

305. Склади речення зі словом **щотіжня**.

§54. Вживання дієслів у різних часових формах

Az ige használata különböző igeidőkben

Відшукую **310.** З поданими словосполученнями побудуй усно речення за зразком.

Знаходиться в театрі, у залі. Відпочивати в горах, на морі. Працювати швидко, дружно. Знімати фільм, кімнату.

Зразок. Ти відвідуєш музей. Він, вона, вони відвідують музей. Я буду відвідувати музей. Відвідуватимете музей.

Редагую **311.** Склади речення, використовуючи слова з довідки. Запиши ці речення в майбутньому часі. Виділи у дієловах закінчення.

Ти уважно розповідь. Тільки серйозні справи я. Тексти з англійської мови ми вільно. Ви за перше місце . Вони хворим.

Довідка: слухаєш, вибираю, перекладаємо, змагаєтесь, допомагають.

Знаходжу **312.** Склади речення з поданими дієсловами у теперішньому та майбутньому часі.

Вчити, зустрічати, ходити, тримати, зібрати, дати.

Аргументую **313.** Склади речення з поданими дієсловами в усіх особах і числах теперішнього часу.

Пояснити, інформувати, виправити, чути.

Доводжу **314.** Склади речення з поданими дієсловами в усіх особах і числах майбутнього часу.

Виконувати, планувати, думати, вишивати.

Аргументую **315.** Прочитай текст. Перекажи його від свого імені (я) в минулому часі. Добери до виділених слів синоніми.

Бігає Маринка з кімнати в кухню, то попросить маму плаття випрасувати, то бант блакитний зав'язати. А мама на те – „зараз” та „зараз”. Прикро стало Маринці **розрюмсалась**.

– Чого це ти плачеш? – питає тато.

– Я маму стільки просила, а вона все **відповідає**, що зараз, і нічого не робить...

І знову хлюпнула носом.

Олег Буцень

Знаходжу **316.** Прочитай вірш, спиши його. Знайди дієслова, визнач в них час, особу. Знайди слова, вжиті в переносному значенні. Випиши з вірша 2 іменники, познач їх рід.

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Тарас Шевченко

Редагую **317.** Прочитай текст. Постав дієслова у майбутньому часі. Спиши чотири речення. Добери заголовок. Поміркуй, до якого типу текстів він належить.

Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила. Я придивляюсь до їхнього маяння, прислухаюсь до їхнього співу, і мені теж хочеться полетіти за лебедями, тому й підіймаю руки, наче крила. І радість, і смуток, і срібний передзвін огортають та й огортають мене своїм снуванням.

Михайло Стельмах

318. Склади речення зі словом **республіка**.

§55. Спостереження за зміною особових закінчень I та II відміни

Az igeragozás

Відкриваю ▶ **319.** За допомогою таблиці простеж за особовими закінченнями дієслів I та II дієвідмін. Зверни увагу, що дієслова I дієвідміни мають у 3-ій особі множини закінчення **-уть, -ють**, а дієслова II дієвідміни мають закінчення **-ать, -ять**.

	Особа	I дієвідміна	II дієвідміна
однина	1-ша	пливу, чую	біжу, стою
	2-га	пливеш, чуєш	біжиш, стоїш
	3-тя	пливе, чує	біжить, стоїть
множина	1-ша	пливемо, чуємо	біжимо, стоїмо
	2-га	пливете, чуєте	біжите, стоїте
	3-тя	пливуть, чують	біжать, стоять

До I дієвідміни належать дієслова, в яких у особових закінченнях виступають голосні **-е, -є**, наприклад: скажеш, читаєш, скажете, читаєте.

Дієслова I дієвідміни у III особі множини мають закінчення **-уть, -ють**: скажуть, читають.

До II дієвідміни належать дієслова, які мають особові закінчення на **-и, -ї**, наприклад: ходиш, ходити; стоїш, стоїте.

У III особі множини дієслова II дієвідміни мають закінчення **-ать, -ять**: вчать, ходять.

Редагую □ **320.** Прочитай вірш. Спиши його, додаючи до дієслів закінчення. Поясни правопис виділених слів.

Хай буде мир
на всій **Землі!**
Хай дім новий буду **■**,

Хай сад новий рост **■**
в **селі**,
Нова зрост **■** **вулиця**.

Іван Нехода

§56. Змінювання дієслова *бути* за особами і часами

A lenni ige ragozása különböző számban és személyben

Думаю **321.** Розглянь таблицю. Зверни увагу на змінювання дієслова *бути* за особами і часами.

Особа	Минулий		Майбутній	
	<i>однина</i>	<i>множина</i>	<i>однина</i>	<i>множина</i>
1-ша (я)	був, була	були	буду	будемо
2-а (ти)	був	були	будеш	будете
3-я (він, вона, воно)	був, була, було	були	буде	будуть

Відшукую **322.** Прочитай уривок з казки. Випиши дієслова та вкажи особу та час.

У прекрасної царівни Весни було три брати: Березень, Квітень, Травень. Березень був якийсь дивний: то веселий і теплий, із Сонечком дружить, то Відлигу в гості до себе запрошує. Буває насупиться та із Завірюхою заприятелює.

Знаходжу **323.** Прочитай ще раз вправу № 322. Знайди дієслово *бути*, вкажи особу та час.

Розбір дієслова як частини мови

Одного разу до нас прилетіли голуб і голубка.
↓ що зробили? хто? хто?

Прилетіли – дієслово, початкова форма прилетіти, множина, перша дієвідміна, у реченні – присудок.

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання, наведи приклади.

1. Що таке дієслово?
2. Наведи приклади дієслів у неозначеній формі.
3. Назви часи дієслова.
4. На які питання відповідають дієслова в минулому, теперішньому і майбутньому часі?
5. За чим змінюються дієслова теперішнього і майбутнього часу?

2. Дієслово означає:

а) ознаку предмета;	в) назву предмета;
б) дію предмета;	г) ознаку дії.

3. Назви ряд дієслів в минулому часі:

а) кажу; написав;	в) казав; списав;
б) скажу; роблю;	г) кажемо; малюватимемо.

4. Дієслова майбутнього часу змінюються за:

а) родами і числами;	б) особами і числами.

5. Випиши ряд, у якому всі слова є дієсловами:

а) учитель; вчити;	в) дорогий; дорожити;
б) гратися; думати;	г) четвертий; четвертувати.

6. Постав дієслова в 2-й особі однини і множини теперішнього часу.

Слухати, питати, пекти, бігти.

7. Подані дієслова запиши в 3-й особі множини майбутнього часу.

Червоніти, плакати, стояти, лежати.

8. За поданою нижче схемою утвори і запиши словосполучення?

дієслово + іменник; дієслово + займенник.

9. Утвори від іменників і прикметників дієслова. Запиши їх.

Співак – , зелений – ,
друкар – , пахучий – .

10. Спиши друге речення, зроби розбір дієслів за зразком.

Зразок. Поїдемо – що зробимо?, дієслово, початкова форма поїхати, майбутній час, 1-а особа, множина, у реченні виступає присудком.

1. Ми знов поїдемо в Карпати.
2. Рече та стогне Дніпр широкий... (Тарас Шевченко).

11. Розглянь малюнок. Склади за змістом малюнка 2–3 речення. Підкресли дієслова, визнач їх час, особу.

§57. Слова – назви кількості предметів – числівники

A számnév. Általános tudnivalók

Думаю **324.** Розглянь малюнки. Порахуй предмети і запиши їх кількість.

Числівник – це частина мови, яка означає кількість предметів або порядок їх при лічбі.

Числівник відповідає на питання **скільки?** **який?** **котрий?**

Думаю **325.** Спиши прислів'я та приказки. Підкресли числівники. Постав до них питання.

1. З одного поліна вогню не розкладеш. 2. Одна голова – добре, а дві ліпше. 3. От погода: один день блисне, а сім кисне. 4. Дощ у жнива – як п'яте колесо до воза.

Відшукую **326.** Дай письмові відповіді на запитання.

1. Скільки сторінок у цьому підручнику? 2. Скільки місяців у році? 3. Яким по порядку місяцем є березень? 4. Скільки хвилин триває урок? 5. Скільки днів у цьому місяці?

Редагую **327.** Запиши прислів'я, вставляючи з довідки пропущені числівники. Поясни їх значення сусідові.

1. літо краще, ніж зим. 2.
п'ятниця на тиждень. 3. днів працюю, а на
 відпочиваю. 4. Добре там ведеться, де оре,
а сіє.

Довідка: одне, сто, сім, п'ять, шостий, два, третій.

Знаходжу **328.** Спиши, підкресли числівники. Вивчи лічилку напам'ять та використай на уроці як фізкультхвилинку. Поясни написання виділених слів.

Лічилка

Раз, два – дерева,
Три, чотири – вийшли звірі,
П'ять, шість – пада лист,
Сім, вісім – птахи в лісі,
Дев'ять, десять – це сунічки
Підвели **червоні** личка.

Відшукую **329.** Прочитай жарт. Випиши числівники. Постав до них питання.

Так чи не так

– Уяви, Петрику, – показує Оленка скляну банку, – що сюди влили вісім літрів молока, а потім ще два. Скільки всього буде?

- Три.
- Чому ж три?
- Бо туди більше не поміститься.

Знаходжу **330.** Прочитай та відгадай третю загадку. Назви числівники з іменниками. Запиши їх.

1. Спить на ліжку біла сплюшка, в неї аж чотири вушка (подушка). 2. Один лле, другий п'є, третій росте (дощ, земля, рослина). 3. Один пастух багато овець пасе.

§58. Кількісні та порядкові числівники

A tó- és sorszámnevek

Кількісні числівники відповідають на питання **скільки?**: *п'ять учнів, два брата, чотири книжки.*

Порядкові числівники відповідають на питання **котрий за порядком?**: *шостий будинок, третій місяць, сьомий день.*

Знаходжу **331.** Прочитай речення. Знайди числівники. На яке питання вони відповідають?

1. Вийшов одинадцятий номер дитячого журналу „Ластівка”. 2. Незабаром мені виповниться чотирнадцять років. 3. Шістнадцять учнів взяли участь у фестивалі української народної пісні.

Відшукую **332.** Запиши числівники в два стовпчики: в перший кількісні, в другий – порядкові.

Дев'ять, четвертий, п'ятнадцять, третій, сьомий, двадцять, одинадцять, десять, восьмий, перший, три.

Думаю **333.** Склади із правої та лівої частини прислів'я, запиши їх. Визнач кількісні та порядкові числівники.

Краще один раз побачити,	та на другий день продав
Березень у зими кожуха купив	ніж сто разів почути

Знаходжу **334.** Прочитай текст і спиши його. Добери заголовок. Запиши числівники словами.

Найважливіше свято – це Христове Воскресіння – свято Паска. Після Великодня ідуть 12 великих свят. По-

стійні дати – мають 9 свят, а 3 свята – залежать від святкування Великодня. Вербну Неділю відзначають в останню неділю перед Великоднем. Вознесіння Господнє – на 40 день після Паски. А свято Трійці – на 50 день після Христового Воскресіння.

У народі Головосіки святкують 11 вересня, а 14 жовтня – свято Покрови (в Україні це ще й свято захисника Вітчизни).

Відшукую **335.** Прочитай. Знайди числівники. Що цікавого ти дізнався?

Чи знаєш ти?

1. Орли злітають угору на шість-дев'ять тисяч метрів.
2. Довжина язика жирафи досягає шістдесяти сантиметрів.
3. Куряче яйце важить п'ятдесят грамів. А страусине яйце майже на сто грамів важче.

Дискутую **336.** Прочитай текст. Про які цікаві відомості ти дізнався? Запиши числівники словами та постав їх в потрібній формі.

Слони живуть до 85 років. Кінь може жити до 60 літ, тривалість життя бегемота й тигра – до 50, зубра й лева – до 35 років. Страуси живуть від 30 до 70 років.

Окунь відкладає до 90 тисяч ікринок за раз, карась – до 300 тисяч. Меч-риба має масу до 660 кілограмів. Маса анаконди сягає 200 кілограмів. Їжак може перебувати у стані сплячки до 236 діб.

З книги „Географічний калейдоскоп”

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

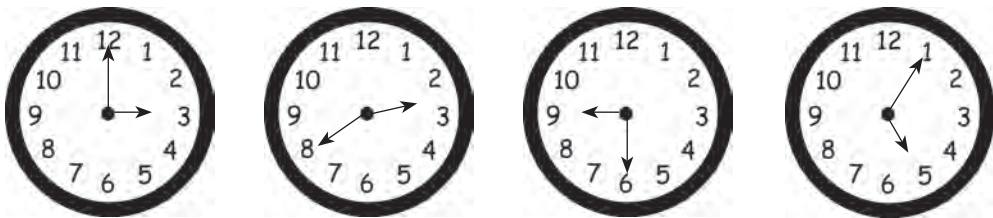
Як би ти довів ровесникові, що свята бувають народні, державні та міжнародні?

Слова для довідки: 24 серпня, Новий рік, 7 січня, інші версії.

§59. Узгодження числівника з іменниками у роді та числі

A számnevek és a főnevek nemének és számának egyeztetése

Відкриваю ▶ **337.** Розглянь малюнки. Скажи, яка година на кожному циферблаті? Правильно вживай числівники на позначення часу.

Знаходжу ▶ **338.** Прочитай словосполучення. Зверни увагу на чергування голосних у коренях слів. Підкресли ці букви. Із двома словосполученнями запиши речення.

1. Шість – шести – шостий. Сім – семи – сьомий. Вісім – восьми – восьмий. 2. Шостий день, шоста година, шосте число, шостий урок.

Думаю ◻ **339.** Розглянь малюнки і розкажи про свій режим дня. Постав запитання однокласникам. Узгоджуй числівники з іменниками.

У числівниках 6, 7, 8 при відмінюванні відбувається чергування і з е, о: шести, семи, восьми.

Припускаю **340.** Прочитай діалог про режим дня. Запиши декілька порад щодо дотримання режиму дня.

– Олексію! Скажи, будь ласка, о котрій годині ти встаєш?

– Зранку я встаю о 7 годині 15 хвилин.

– І що ти робиш?

– Я застеляю постіль о 7 год. 20 хв., роблю зарядку з 7.30 до 7.45. А потім о 7.50 ми снідаємо. Після сніданку одягаємося і о 8.00 виходимо з будинку до школи. О 8.20 ми заходимо до школи. Заняття починаються о 8.30.

Думаю **341.** Склади письмово розклад уроків. Розрахуй кожен перерву і запиши числівники словами. Зачитай друзям.

У датах назви місяців вживаються тільки у родовому відмінку однини. *Наприклад:* Перше вересня.

Знаходжу **342.** Прочитай. Спиши і визнач числівники на позначення відліку часу (доби). Вивчи вірш напам'ять.

Форма відліку часу в Україні єдина,

З плином літ не пригасла, не стерта.

Ви питаєте „Котра година?”

І вам скажуть: „Друга, третя, четверта...”

Дмитро Білоус

343. Правильно вимовляй і наголошуй слова-числівники: **п'ятдеся́т – п'ятдеся́ті, ші́стдеся́т – ші́стдеся́ті, сі́мдеся́т – сі́мдеся́ті, ві́сімдеся́т – ві́сімдеся́ті, ші́стсо́т, п'ятсо́т.**

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав ровесника, що необхідно дотримуватися режиму дня?

Слова для довідки: розклад уроків, розклад гуртків, занять, фотографії своїх тренувань, інші версії.

§60. Слова, що вказують на місце, час, стан,
дії – прислівник

A határozószó. Általános tudnivalók

Відшукую 344. Розглянь малюнок. Склади речення, вживаючи прислівники та прикметники. Згадай вірші про весну.

Доводжу 345. Прочитай речення. Випиши виділені слова разом зі словами, які вони пояснюють, постав запитання. Знайди слова, вжиті в переносному значенні.

Ласкавий вітер колихає бруньки беріз.

Ласкаво вітер діє на людей.

Чути **голосне** пташине щебетання.

Голосно пташки щебечуть у небі.

Зразок. Веселе сонечко ласкаво пригріває.

Сонечко (*яке?*) **веселе** (*прикметник*).

Діти весело зустрічають весну.

Зустрічають (*як?*) **весело** (*прислівник*).

Прислівник – це незмінна частина мови, яка виражає ознаку дії або пояснює, як, де, коли відбувається дія, куди вона спрямована. Прислівники відповідають на питання **як? де? коли? куди? звідки?** (*добре, внизу, вчора, вгору, зверху*).

Думаю **346.** Прочитай слова. Постав до кожного з них запитання. Запиши їх у чотири колонки за зразком. Склади речення з трьома прислівниками.

Гарно, праворуч, напам'ять, там, тут, вчора, завтра, назад, ліворуч, вранці, напам'ять, вголос, внизу, щодня, попереду, ввечері, ззаду, вперед, восени, назад.

Зразок. *Як?* *Де?* *Коли?* *Куди?*
 добре вгорі сьогодні вперед

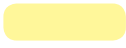

Припускаю **347.** Прочитай вірш. Скажи, що називає і визначає прислівник. Вивчи напам'ять вірш. Визнач будову виділених слів.

Ознаку дії називає,
А також місце, час, причину
Цієї дії визначає,
І кожен цю **частину** знає.

Бо це прислівник, всім відомий.
Незмінна ця частина мови.
На **запитання** як? коли?
Готова всім відповісти.

Лариса Лужецька

Редагую **348.** Склади словосполучення за зразком. Запиши їх у зошит.

Дієслово (*як?*) прислівник: . Дієслово (*де?*) прислівник: . Дієслово (*куди?*) прислівник: .

Зразок. Писати (*як?*) грамотно.

Думаю **349.** Прочитай діалог, продовж його. Вживай у мовленні прислівники.

- Друзі, сьогодні ми підемо до Києво-Печерської лаври.
- Чому так категорично?..

350. Склади речення зі словами **щоденно, посередіні**.

§61. Зв'язок прислівника з дієсловами

A határozószó és az ige kapcsolata

Думаю **351.** Прочитай пари речень. Порівняй: від яких слів ставимо питання до прикметників, а від яких – до прислівників. Наведи власні приклади.

1. Оксанка старанна охайна дівчинка.
Оксанка пише старанно, охайно.
- Diagram showing question words: "яка?" above "старанна" and "охайна"; "як?" above "старанно" and "охайно".

Прислівники в реченні найчастіше пов'язуються з дієсловами, а прикметники – з іменниками.

Знаходжу **352.** Спиши речення. Постав питання до прислівників. Знайди основу в цих реченнях. Зроби схеми за зразком вправи 351.

Мама спекла **смачні** **духмяні** тістечка.

Мамині тістечка пахнуть **смачно**, **духмяно**.

Припускаю **353.** Розглянь малюнки. Добери із довідки слова, що відповідають змістові кожного малюнка, і запиши їх за зразком. Визнач прислівники, прикметники. Доведи свою думку.

Зразок. Сонце (*яке?*) весняне, веселе, радісне.

Сонце світить (*як?*) весело, радісно, по-весняному.

Довідка: веселий, радісний, весело, радісно; тепле, лагідне, лагідно, тепло; виразні, гарні, виразно, гарно.

354. Склади речення зі словом **ярина**.

Припускаю **355.** За поданими питаннями склади 2–3 речення, вживаючи прислівники.

Як? Де? Коли? Звідки?

Думаю **356.** Прочитай вірш. Випиши прислівники, визнач, на яке питання вони відповідають. Придумай 2–3 речення (за вибором).

Заєць тихо у одвіт: – Думать треба, – каже рак,
– Влітку тепло й без чобіт, А тепер ходи вже так.
Влітку завжди забуваю, До побачення, привіт...
Що прийде зима до гаю. Заєць досі без чобіт.

Михайло Стельмах

Знаходжу **357.** Прочитай текст, спиши його. Знайди прислівники і дієслова, які вони пояснюють. Постав питання.

Незабаром стемніло, ми засвітили лампу. Сидимо й чекаємо, коли каша взариться. Раптом бачу: кришка на каструлі трохи піднялася, і з-під неї каша лізе.

Всеволод Нестайко

Редагую **358.** Прочитай вірш. Вкажи зв'язок дієслів із прислівниками. Поясни значення виділених слів.

Я сидів собі на буці,
Відпочити дав науці.
Справа – ліс, і зліва – ліс...
Під обід я з бука зліз
І побіг мерщій додому.
І **не виказав** нікому,
Що не був **сьогодні** в школі.

Аурел Чокану

Думаю **359.** Правильно прочитай прислівники, наголошуючи: **здалека, звисока, дотепер, справа, внизу, вгорі, попереду, досхочу.** Два-три уведи до самостійно складених речень.

360. Склади речення зі словом **мізінець**.

§62. Прислівники-антоніми

Ellentétes értelmű határozószók

Знаходжу **361.** Прочитай речення і знайди прислівники, протилежні за значенням. Постав питання. Спиши речення.

1. справа від дороги тягнувся ліс, а зліва протікала річка. 2. Вчора ми відвідали краєзнавчий музей, а сьогодні обмінювались думками. 3. Сани влітку відпочивають, а взимку дітей катають.

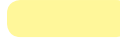
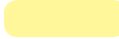
Редагую **362.** Добери близькі за значенням прислівники до поданих. Запиши їх парами. Введи у речення.

Радісно – (як) ..., недалеко – (де)..., гарно – (як?)..., цікаво – (як?)..., незабаром – (коли?)..., іноді – (коли?)... .

Думаю **363.** Прочитай загадки, розгадай їх. Поясни написання **и, і** у прислівниках. Спиши, підкреслюючи прислівники.

1. Які ноги заввишки, такий ніс завдовжки. 2. Уночі гуляє, вдень спочиває; має круглі очі, бачить опівночі. 3. Вдень з ногами, а вночі без ніг.

Редагую **364.** Прочитай, встав прислівники, постав питання до них. Запиши речення.

1. в небі пропливають хмаринки. 2. в небі летять журавлі. 3. Літак піднявся .

Відшукую **365.** Прочитай та спиши текст. Підкресли знайди прислівники. Знайди слова, від яких залежить прислівник.

Щоб мова звучала „гарно, звучно, благородно і поетично”, треба, щоб вона була джерельно чиста, як діамант. „Діамант дорогий на дорозі лежав”, – так починається вірш В. Самійленка „Українська мова”, де розповідається історія цього камінця.

З дитячої енциклопедії

Думаю **366.** Розглянь малюнки і склади речення за допомогою питань **коли?, де?, як?** з прислівниками синонімами, антонімами. Усно склади зв'язну розповідь.

Знаходжу **367.** Прочитай вірш. Знайди прислівники разом із словами, які вони пояснюють. Постав питання.

Знайшов мурашка гарну бадилину.

Везе-везе... везе-везе...

І так, і сяк, і вгору, і в долину! –

Така важка, ніяк не доповзе.

Ліна Костенко

368. Склади речення зі словами **назад, вперед.** Запам'ятай їх написання.

Повторення вивченого в 1–4 класах

1. Прочитай текст. Що нового ти дізнався? Спиши два останні речення, записуючи числівники словами. Усно визнач, якою частиною мови є кожне слово.

Найсвятіше в світі слово – мати. Ініціатива святкування Дня матері належить американці Анні Джервіс, яка дуже рано залишилася сиротою. Вона запропонувала людям усієї планети щороку в один день віддавати шану рідній матері, матері Землі, Матері Божій.

Уперше таке свято відзначалося 1910 року в американському місті Філадельфії. А вже з 1914 року, за рішенням Конгресу, День матері став державним святом у США. Народи Європи почали святкувати День матері відразу після Першої світової війни у другу неділю травня.

В Україні відзначають День Матері з 1997 року.

2. Прочитай текст. Добери заголовок. Знайди описи, випиши їх. Підкресли однорідні члени речення.

Вітер січе в обличчя. Намело кучугури снігу. Важко стало жити пташкам, що зимують у нас. Але вони не дуже журяться. Ось, весело цвірінькаючи, хвилею пролетіла зграйка жвавих красенів-щигликів, чижів і коноплянок. Помчали поснідати насіннячком десь на лопухах, вільхах чи березах.

А яке гарне дерево горобина! Чудові, спокійні червоногруді снігурі обсипали його і ягідками ласують. Які ж гарні пташки! Їх називають північними папугами. Це наші зимові гості. Вони прилетіли з далекої півночі, щоб тут перебути зиму. Бо там вона сувора, люта. А вже в лютому, на початку березня потроху посуваються до себе додому, аж під самісіньку тундру.

Олександр Копиленко

3. Прочитай текст. Склади план. Перекажи письмово за планом.

Зірка, що світить удень

Спадають сутінки. Заходить ніч. І на небі спалахують міради зірок. Не злічити їх! Мов живі, дрібними світлячками тремко ряхтять вони в недосяжній високості. А як береться на світ, вони вичахають, бліднуть і зникають, мов роса. І цілий день самотньо сяє в небі сонце – яскраве, сліпуче, переможне... Та є зірка, яку ми бачимо тільки вдень. Що ж це за одна, яка не блякне в променях нашого світила? Якщо не знаєте, не шукайте її очима. Бо ця зірка – саме Сонце, наше Сонце!

...Багато залежить від нашої денної зірки: і вітри, й погода, й поява морських течій, і сила полярного саява...

З кн. „Дванадцять місяців”

4. Пригадай вивчене тобою з української мови в 1–4 класах. Перевір себе за допомогою запитань.

Звуки і букви

1. Яка різниця між звуками і буквами? **2.** Яке значення мають звуки в мовленні? **3.** Чим позначаються звуки мови на письмі? **4.** Яка буква не позначає окремого звука? **5.** Що ти знаєш про буквосполучення **дж**, **дз**? **6.** Як позначаються м'які подовжені приголосні звуки на письмі?

Слово

1. Що ти знаєш про багатозначність слів? **2.** Що таке пряме і переносне значення слова? Наведи приклади. **3.** Як називаються близькі за значенням слова? **4.** Що таке антоніми?

Будова слова

1. Що входить в основу слова? 2. Яку роль відіграє закінчення у словах? 3. Що таке корінь слова? 4. Які слова називаються спільнокореневими? 5. Як називається частина слова, що стоїть перед коренем? 6. Як пишуться префікси? 7. Що таке суфікс?

Частини мови

1. Які частини мови ти знаєш? 2. Що таке іменник? 3. Які іменники належать до власних назв? 4. Який рід можуть мати іменники? 5. Що таке прикметник? 6. За чим змінюються прикметники? 7. З чим зв'язуються прикметники в реченні? 8. Що таке займенник? 9. Які особові займенники ти знаєш? 10. Що таке числівник? 11. Як називаються слова, що означають дії предметів? 12. За чим змінюються дієслова? 13. За чим змінюються дієслова минулого часу? 14. На які питання відповідає прислівник? 15. Яка різниця між прийменником та префіксом? 16. Як пишуться прийменники з іншими словами в реченні?

Синтаксис

1. Що таке речення? 2. Які бувають речення за метою висловлювання? 3. Які головні члени речення ти знаєш? 4. Які члени речення називаються другорядними? 5. Що ти знаєш про присудок? 6. Що таке підмет? 7. За допомогою чого можна встановити зв'язок слів у реченні?

Текст

1. Що таке текст? 2. Як розміщуються речення в тексті? 3. Яку будову має текст? 4. Які типи текстів ти знаєш?

5. Запиши під диктовку слова, постав наголос. Визнач рід.

Директор, добродій, лимон, п'ятсот, черевики, географія, напам'ять, ведмідь, вересень.

6. Визнач кількість звуків та букв у словах.

Юля, люк, Яся, день, Юрась, щука, явір, ялинка, моєї, щоденник, їжак.

7. Спиши речення, встав пропущені займенники.

1. прийшла до Олексія.
 2. читали і писали.
 3. допоміг мені виконати вправу.
-

8. Запиши подані дієслова в теперішньому, минулому і майбутньому часі.

Зеленіти, пекти, працювати, жити, вчитися.

9. Зроби звуко-буквений аналіз слів.

Зразок. Травень – тра́-вень, 2 склади, 7 букв,
6 звуків, 2 голосні: а, е,
4 приголосні: т, р, в, н'.

Ялта, червень, бузок, машина, люк.

10. Спиши, встанови зв'язок слів у реченнях за допомогою питань.

Зразок. Весело щебечуть у садах співучі пташки.
Пташки (*що роблять?*) щебечуть;
пташки (*які?*) співучі;
щебечуть (*як?*) весело;
щебечуть (*де?*) у садах.

1. Влітку лісові галявини пахнуть суницями, грибами.
2. Діти збирали лікарські рослини.

11. Запиши слова у три колонки: у першу – з наголосом на першому складі, у другу – з наголосом на другому складі, у третю – на третьому складі.

Дятел, ворона, галка, горобець, синиця, перепілка, зозуля, іволга, чайка, орел, сокіл, сорока, ластівка, лелека, чорногуз, журавель.

12. Прочитай слова. Підкресли буквосполучення *йо,ьо*.

Район, бульйон, льон, мільйон, пеньок.

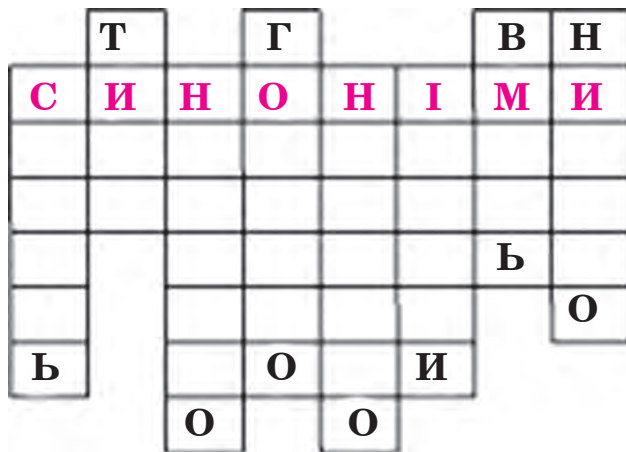
13. Зроби аналіз слів за будовою.

Зразок. Безсмертний

Розмова, безкрилий, промовець, замовлення, прикордонники, проліски.

14. Добери синоніми до поданих прислівників і впиши їх у клітинки кросворда.

Всюди, спокійно, навкруги, гучно, неправильно, деколи, швидко, невисоко.

15. Добери антоніми до прислівників і запиши їх парами.

Праворуч, сумно, взимку, там, тепло, легко, рано, зверху, вперед, швидко, гарно, вночі.

16. Прочитай текст. Спиши 2 і 3 абзаци. Підкресли головні члени речення.

Любі діточки, можливо, ви запитаете, чому я написала це оповідання про матір? Радо відповім вам. Тому, що деякі з вас, – повторюю, деякі! – не послухавшись рідної матусі, своєю поведінкою завдали їй болю, вразили її в саме серце.

Тож дуже прошу вас, підійдіть до неї, попросіть пробачення, чи просто обніміть, поцілуйте і тихенько скажіть їй три слова: „Я тебе люблю”.

Вона зрадіє, можливо, зронить сльозу радості, яка розвіє всю її печаль, і щезне біль з її великого материнського серця. Вона простить вам усе, бо серце матері завжди належить вам, милі діти.

Марійка Чубіка

17. Розбери слово **діточки** з вправи № 16 за поданим зразком.

Іменник

1. Аналізоване слово. 2. Питання. 3. Частина мови. 4. Початкова форма (називний відмінок однини). 5. Власна чи загальна назва. 6. Назва істоти чи неістоти. 7. Рід. 8. Число. 9. Відмінок. 10. З яким словом пов'язаний у реченні? 11. Яким є членом речення?

18. Розбери слово **любі** з вправи № 16 за поданим зразком.

Прикметник

1. Аналізоване слово. 2. Питання. 3. Частина мови. 4. Початкова форма (наз. відм., одн., чол. рід). 5. Рід. 6. Число. 7. Від якого слова залежить? 8. Яким є членом речення?

19. Розбери слово **Я** з вправи № 16 за поданим зразком.

Займенник

1. Аналізоване слово. 2. Питання. 3. Частина мови. 4. Особа (якщо є). 5. Число. 6. Рід (якщо є). 7. З яким словом пов'язаний у реченні? 8. Роль займенника у реченні.

20. Розбери слово **написала** з вправи № 16 за поданим зразком.

Дієслово

1. Аналізоване слово. 2. Питання. 3. Частина мови. 4. Початкова форма (неозначена форма). 5. Число. 6. Час. 7. Особа (для теперішнього і майбутнього часу). 8. Рід (у минулому часі). 9. З яким словом пов'язане у реченні? 10. Яким членом речення виступає?

21. Розбери речення за частинами мови за допомогою поданих схем. Підкресли головні та другорядні члени речення.

Повернулися з вирію лелеки. А з ними прибули в рідні краї і жайворонки. Вони принесли з собою тепло. Тепер скрізь чути їхню дзвінку пісню.

Зразок. Вирію – (що?) вирій, іменник, загальна назва, неістота, чоловічий рід, однина, родовий відмінок, у реченні зв'язаний з дієсловом **повернулися**, другорядний член речення.

22. Розбери виділені слова як частини мови.

Українська оселя

Ти **стоїш** не багата й не пишна,
Виглядаючи з саду в луг.
Рясний цвіт обтрусили **вишні**
На **солом'яний** твій капелюх.

Василь Симоненко

Читання

Три хлібини

Притча

Один чоловік щодня купував три хлібини.

– Скажіть, добродію, навіщо ви щодня берете три хлібини? У вас дуже велика сім'я? – з цікавістю запитав продавець.

– І так, і ні, – відповів чоловік. – Розумієте, одна хлібина щодня потрібна нам, другу – позичаю, а третьою виплачую свій борг.

– Цього я не можу зрозуміти! – похитав головою продавець. – Не може бути, щоб людина одночасно позичала комусь і виплачувала свій борг!

– А розуміти тут нічого! – сказав чоловік. – Одну хлібину з'їдаємо ми з дружиною, другу дітям даємо в борг, позичаємо, а третю своїм батькам віддаємо – цим свій борг сплачуємо.

- ▶ Що купував у магазині літній чоловік?
- ▶ Чим зацікавився продавець? Знайди і прочитай ці слова.
- ▶ Інсценізуй притчу.

Притча – це оповідання з повчальним висновком.

Фіалка

Легенда

Коли добрий Господь Бог сотворив квіти, Він запитав їх лагідно, коли бажають квітнути.

Горда троянда сказала, що хоче бути княгинею літа.

– Добре, будеш нею.

– Я також бажаю бути княгинею літа, – попросила лілія.

– Згода, обидві будете перемагати себе красою та запахом.

Добра айстра бажала потішити та порадувати людей якнайдовше.

– Добре, будеш цвісти довго, аж до зими, – сказав Бог.

Тільки скромненька фіалка сховалася між листя й не мала відваги висловити своє бажання. Але вгледів її Господь і запитав, коли бажає покритися квітом.

– Коли це Твоя воля, Боже, то дозволь мені прикраситися квітом тоді, коли в Тебе буде найбільша радість.

– Отже, квітнутимеш в день Воскресіння Мого Сина.

І в доказ ласки покриває Господь фіалку в час Воскресіння Ісуса Христа дрібненькими квіточками, але такими чарівно пахучими, що всі люди полюбили її.

- ▶ Які квіти стали княгинями літа?
- ▶ Коли виявила бажання цвісти добра айстра?
- ▶ Знайди і прочитай, що відповіла фіалка на запитання Бога. З якою інтонацією треба читати відповідь фіалки?

Легенда – народне оповідання про якісь події чи життя людей з елементами вимислу.

Чиж та Голуб

Байка

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав
та якось у сильце й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...

А Голуб бачить та сміється:
– А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! –
Аж гульк – і сам піймавсь
в сильце.

Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

Леонід Глібов

- ▶ Що засуджує байка?
- ▶ Кого мав на увазі байкар, розповідаючи про Чижика та Голуба?
- ▶ Прочитай з насмішкою слова Голуба.
- ▶ Поясни, як ти розумієш вислів:
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!
- ▶ Знайди у тексті близькі за звучанням слова. Добери власні приклади за зразком:
байка – чайка, лихо – тихо... .

Байка – це невеликий, найчастіше віршований твір повчального змісту.

Без труда нема плода

Українська народна казка

Якось один чоловік почастивав вовка хлібом.

– Ну й смачний! – похвалив вовк. Далі й питає:

– А де ти його взяв?

– Та де взяв! Землю виорав...

– І все?

– Ні, потім посіяв жито.

– І вже маєш хліб?

– Та ні, – каже чоловік. – Почекав, поки жито зійшло, виросло, поспіло. Потім я його вижав, змолотив, намолов борошна, змісив тісто й аж тоді напик буханців.

– Що смачний хліб, то смачний! – сказав вовк. – Та скільки ж коло нього походити треба!

– Твоя правда, – сказав чоловік. – Клопоту багато. Але без труда нема плода.

- ▶ Чим почастивав чоловік вовка?
- ▶ Про що запитав вовк чоловіка?
- ▶ Знайди і прочитай, який шлях проходить хліб, поки потрапить на стіл.
- ▶ Скажи, що в казці правдиве (реальне), а що вигадане (фантастичне).

Казка – це усне народне оповідання про вигадані події.

Загадки

Ніде не купиш, на вагах не зважиш,
Сам здобуваєш у комору складаєш

вннрнџ

Загадка – це цікава задача, в якій у прихованій формі подається опис предмета чи явища.

Щедра осінь

Непомітно підкрадається осінь.

Хитрувато усміхається вона за лісом та ніжним голо-
сом піддобрюється до людей:

– Може, вам золотого медку? А може, яблучок рожево-
боких? Винограду солодкого? Кавунів червоних, як жар?
Все у мене є, всім я багата, любі...

Люди ласують золотим медком, ласують та щедру
осінь підхваляють:

– Ну й осінь! Ну й багатійка! Медком як щедро частує!

А про те й гадки нема, що медок той літо із своїх
квітів запашних подарувало.

Збирають у садках яблука, викладають рядками в
ящиках пахучі груші.

А дід Саливон зачудовано крутить головою, осінь
славословить:

– Хе, ох воно що то осінь. Зима – морозом вичавить,
весна – віником вишкребе, літо – сонцем випалить, а
осінь-господиня щедрою рукою в комору засипле.

Сидить Степанко на баштані, частується від гарячого,
як жар, кавуна соковитими скибками і знову-таки осені
дякує.

– Без літа й осені, дитино, не буває.

А осінь – знає своє. Тихцем гризе та й гризе золото-
го окрайця. Як гризне, так дня й відкусить, так дня й
поменшає. Зате ночі з кожним днем стають довшими,
вечори холоднішими, а ранки покривають усе рясними
та холодними росами.

Юрій Збанацький

- ▶ Як підкрадається осінь?
- ▶ Знайди і прочитай, чим піддобрюється осінь до людей.
- ▶ Що сказав про цю пору року дід Саливон?
- ▶ Добери синоніми до слів: **господиня, частувати, чудовий.**

Дрімають села...

Дрімають села. Ясно ще
Осіньє сонце сяє,
Та холодом осіннім вже
В повітрі потягає.

Темно-зеленії садки
Дрімають вже без плоду,
І тихо гріються хатки,
І верби гнуться в воду.

Ще ліс не стогне тим важким
Осінім, довгим тоном,
І ще стрілою ластівка
Звиваєсь над загоном.

Іван Франко

- ▶ Хто написав цей вірш?
- ▶ Що ти знаєш про Івана Франка?
- ▶ Яку картину ти уявляєш, читаючи вірш?
- ▶ Порівняй описи і скажи, як ти їх уявляєш:
 - а) Дрімають села...
 - б) Темно-зеленії садки дрімають вже без плоду...
 - в) І тихо гріються хатки...

Віршик про мови

В кожній мові,
в кожнім слові –
Роздум, радість чи журба.
Мову хвилі знає річка,
Мову річки знає берег,
Мову берега – верба.

Мову квітів знає бджілка,
Мову білки знає гілка,
Мову гілки – мурашиний
Зосереджений народ.

Знає вітер мову білки,
Знає вітер мову гілки,
Річки, пташки
і мурашки –
Тож бо вітер – поліглот.

Як він вернеться згори –
Ти із ним поговори,
Та завжди собою будь:
Рідну мову не забудь.

Григорій Фалькович

Український віночок

Мабуть, кожна дівчинка вмів плести віночок – із жовтих сонечок-кульбаб чи з кленових листочків, короною чи просто, з'єднуючи в барвисте коло лісові й лугові квіти.

Впліталося до віночка багато різних квітів, як-от: ружа, калина, безсмертник і деревій. Де б не проросла ця рослина, там вона завжди цвіте. Тому й люди вплітали її до віночка як символ нескореності.

А барвінок до людської оселі, до городу тягнеться. Взимку відвар барвінку п'ють від простуди, влітку барвінком прикрашають святковий хліб, хату, плетуть з нього весільні віночки. Цілий рік його шанують, бо вважають символом життя.

А безсмертник дарує здоров'я нашому роду людському. Цвіт вишні та яблуні – символ материнської любові. Любисток і волошки у віночку – це символ людської відданості.

За Ольгою Кириченко

- ▶ Назви квіти, які є в українському віночку.
- ▶ Знайди в тексті і прочитай, що говориться про:
 - а) калину;
 - б) барвінок;
 - в) безсмертник;
 - г) цвіт вишні, яблуні;
 - д) любисток, волошки;
 - е) хміль.
- ▶ Які лікувальні властивості цих квітів і чому їх називали оберегами?
- ▶ До якого жанру належить цей текст?
- ▶ Добери і запиши синоніми до слів: **ніжна**, **гарна**.

Ой роде наш красний!

Українська народна пісня

У лузі калина, у лузі червона
хорошенько цвіте.

П р и с п і в:

Ой роде наш красний, роде наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
бо багацько нас є.

А перший цвіточок – то рідная мати
хорошенько цвіте.

П р и с п і в:

Ой роде наш красний, роде наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
бо багацько нас є.

- ▶ Розкажи, як ти любиш своїх батьків, дідусів, бабусів.
- ▶ Чи знаєш ти свій родовід? Склади родинне дерево твого роду.
- ▶ Пригадай, яку народну пісню про родину ти вивчав у третьому класі.

* * *

Родина, родина – від батька до сина,
Від матері доні добро передам.
Родина, родина – це вся Україна
З глибоким корінням, з високим гіллям.

Вадим Крищенко

- ▶ У виконанні якого народного артиста ти чув цю пісню?

Шануй батька твого і матір твою,
і добре тобі буде на землі.

Чарівні слова

До всіх сердець, як до дверей,
Є ключики малі.
Їх кожен легко підбере,
Якщо йому не лінь.
Ти мусиш, друже, знати їх,
Запам'ятать неважко:
Маленькі ключики твої –
„Спасибі!” і „Будь ласка!”

Анатолій Костецький

- ▶ Які слова називають чарівними?
- ▶ Як ти думаєш, чому чарівні слова називають ключиками до всіх сердець?
- ▶ Яка головна думка вірша?

Мова

Сію дитині
в серденько ласку.
Сійся-родися
ніжне „Будь ласка”,
вдячне „Спасибі”,
„Вибач” тремтливе –
слово у серці,
як зернятко в ниві.
„Доброго ранку!”,
„Світлої днини!”, –
щедро даруй ти
людям, дитино.
Мова барвиста,
мова багата,
рідна і тепла,
як батьківська хата.

Варвара Гринько

Вчіться, діти!

Милі діти, вчіться пильно,
будуть із вас люди,
бо знання лиш тому другом,
хто його здобуде.

**Бо хто як собі постелить,
так він буде спати,**

а зросте зерно з учіння –
сам він буде жати.

Бо й тому потрібно вміти,
хто у полі косить,
без знання його робота
плоду не приносить.

Василь Гренджа-Донський

- ▶ Розрізни лексичне значення слова **зерно** у таких словосполученнях:
 - а) зросте зерно з учіння;
 - б) зросте зерно пшениці.
- ▶ Поясни, як ти розумієш значення виділеного речення.
- ▶ Прочитай слова, які виражають головну думку вірша.

Кожний знає своє діло

Літака веде ... ,
робітник йде на ... ,
школярів учитель ... ,
космонавт в ракеті ... !
Кожний знає своє
Робить чесно його, вміло.

Емілія Саталкіна

- ▶ Доповни рядки словами, що римуються.
- ▶ Прочитай слова, які виражають головну думку вірша.

По щирості

Один господар прийшов з міста, дає синкові медівник та й каже:

– На, Васильку! Та поділися з Петриком по щирості.

– А то як ділитися по щирості? – питає Василько.

– Отак, синку, – каже отець. – Як переломиш медівник, то даси більше половини Петрикові. А собі лишиш менше. Це називається по щирості.

– То дайте Петрикові медівник, хай він ділить по щирості.

Юрій Федькович

- ▶ Чому Василько не захотів сам ділити медівник?
- ▶ Як ти розумієш вислів „ділитися по щирості”?
- ▶ Перекажи текст.

Десять робітників

Зайшов я колись до одної жінки в хату – Одаркою звали жінку. Дивлюсь, а у неї в хаті чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений.

– Як ви встигаєте все поробити? – питаю я в Одарки. А вона каже:

– Як же мені не встигнути! У мене служать аж десять добрих робітників. Вони мене слухають: що не скажу – зроблять, один одному помагають...

– Які ж то у вас робітники?

– А ось вони! – засміялась Одарка і поклала на стіл свої десять пальців.

Михайло Коцюбинський

- ▶ Чому оповідання має таку назву?
- ▶ Хто були ті десять робітників, які допомагали жінці?
- ▶ Як ти думаєш, про яких людей кажуть: „У нього золоті руки”.

Білі мухи

Білі мухи налетіли, –
Все подвір'я стало біле.
Не злічити білих мух,
Що летять, неначе пух.
– Галю, Петрику, Кіндрате,
Годі, ледарі, вам спати!
І побігли до санчат
Галя, Петрик і Кіндрат.
Всі з гори летять щодуху,
Щоб піймати білу муху.
А санчата їм усім
Змайстрував старий Максим.

Максим Рильський

► Прочитай виразно вірш і вивчи його напам'ять.

Свято Миколая

У народі святого Миколая люблять і шанують як помічника і заступника всіх трударів.

Його називають батьком сиріт, вдів та бідних.

У Києві церква святого Миколая була збудована однією з перших у другій половині XI століття.

З його ім'ям пов'язано багато цікавих обрядів. Наприклад, на Львівщині та Тернопільщині до свята випікають спеціальне печиво – миколайчики, кладуть його дітям уночі під подушку.

Звичай обдаровування на Миколая дітей, дівчат, коханих зберігся й у наші дні. Люди кажуть: „Святий Микола Чудотворець на небі не сидить, а тут, на землі, людям помагає”.

За Тетяною Зеленченко

► Проведіть діалог на тему „Який подарунок ти отримав?”.

Свят-вечір

Свят-вечір – це святкова вечеря напередодні Різдва.

Свят-вечір проходить у сімейному колі. За народними уявленнями усе, що стосується святкового столу, набуває чудодійної сили. У цей день люди створюють образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

До Свят-вечора готують чітко визначену кількість страв. Під час приготування використовують майже всі наявні у господарстві продукти. З цими святковими стравами дітей посилають до родичів, а ті передають подарунки зі свого столу. Це з'єднує сім'ї, зміцнює їхню приязнь, виховує щедрість.

За Тетяною Зеленченко

► Як зустрічаєш ти в родині Свят-вечір?

Різдво Христове

Різдво – це біблійне свято народження Ісуса Христа. Він народився у невеличкому місті Вифлеємі, куди Йосиф та Марія прийшли для перепису населення за наказом римського імператора Августа. З цією ж метою у Вифлеємі зібралося багато людей, і усі заїжджі двори були переповнені. Тому Марії та Йосифу довелося заночувати в печері, де був хлів. Тут Марія народила Боже Немовля, сповила його та поклала у ясла. Звістку про це швидко рознесли ангели по всьому світу.

Першими дізналися про народження Сина Божого пастухи. Вони одразу прийшли у Вифлеєм, знайшли Пресвяту Діву Марію і Божественне Немовля й славили їх. На небі з'явилася особливо яскрава зірка, що привела сюди східних мудреців з дарами. Вони впали на коліна і славили народження Спасителя.

За Тетяною Зеленченко

Всім пора колядувати

Вже прийшло Різдво до хати,
Всім пора колядувати!
Колядують в місті діти,
Тож і звірам не сидіти!

Хоч вітри холодні дують,
Зайчик, їжак колядують,
Лис і олень підтягають,
Як уміють і як знають.

Їм підспівує і білка,
Голосочком, мов сопілка.
Навіть мишка, хоч маленька,
Теж підспівує злегенька.

Хоч вітри холодні дують,
Звірі в лісі колядують,
Всім пора колядувати,
Бо Різдво прийшло до хати.

Роман Завадович

- ▶ Розглянь малюнок. Кого із героїв вірша на малюнку немає?
- ▶ Якими спогадами, пов'язаними з колядками, ти можеш поділитися?
- ▶ Прочитай останні слова кожного рядка. Добери власні приклади співзвучних слів.

З Новим роком!

Рік старий вирушає в дорогу,
залишає нам зоряний дім...
Кожний кожному щастя нового
зичить радісно з роком новим...

Володимир Сосюра

Ялинка

Раз я взувся в чобітки,
одягнувся в кожушинку,
сам запрягся в саночки
і поїхав по ялинку.
Ледве я зрубати встиг,
ледве став ялинку брати,
а на мене зайчик – плиг!
Став ялинку відбирати.
Я сюди, а він туди...
– Не віддам, – кричить, – нізащо!
Ти ялинку посади,
а тоді рубай, ледащо!
Не пуцу, і не проси!
І цяцьками можна гратись,
порубаєте ліси –
ніде буде і сховатись...

Олександр Олесь

► Продовж діалог:

– Не віддам, – кричить, – нізащо!
Ти ялинку посади,
а тоді...

З Новим роком!

З Новим роком, браття милі,
В новім щасті, в новій силі
Радісно вітаю вас
І бажаю, щоб в здоров'ї,
В мирі, з братньою любов'ю,
Відтепер ішов нам час.
Щирій праці Бог допоможе!
Дай вам, Боже, все, що гоже!

Іван Франко

Яка професія найкраща?

– Яка професія найкраща?
– сперечалися діти.

– Звичайно, лікар, – сказав один. – Я минулого року хворів та хворів. А лікар допоміг мені, і зараз я здоровий.

– Ні, – сказав інший. – Найпотрібніший учитель. Він нас навчає читати і писати.

– Найважливіші пожежники! – кричав третій...

З усіх боків несеться: „Льотчик!“, „Продавець!“, „Комбайнер!“, „Водолаз!“...

Сперечалися довго, але так нічого й не вирішили. Тому що немає на світі найпотрібнішої і найважливішої професії. Усі вони потрібні й важливі. І лікар потрібний, і кухар, і доярка, і міліціонер, і радист, і слюсар, і електрик, і шофер, і комбайнер, і столяр, і зварювальник, й економіст, і перукар, і механік, і фотограф, і журналіст, і музикант, і юрист, і перекладач, і фермер, і токар, і тракторист, і рибалка, і швачка, і кондитер, і коваль, і прибиральниця, і лісник, і чоботар, і тесляр, і сталевар, і шахтар, і бухгалтер...

Кожний приносить своєю працею користь.

За Галиною Плешканівською

- ▶ Яка професія тобі до вподоби і чому?
- ▶ Знайди і прочитай речення, яке виражає головну думку твору.

Сталь гартується у вогні, а людина – у труді.
Маленька праця краще, ніж велике безділля.

Гімн України

Слова Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

П р и с п і в:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем разом всі за волю від Сяну до Дону:
В ріднім краю панувати не дамо нікому!
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Як на нашій Україні доленька доспіє.

Гімн – урочиста пісня, що є символом державної єдності.

Герб – символічний знак держави, міста чи роду, зображений на прапорах, монетах, печатках тощо.

Прапор – полотнище одного або кількох кольорів, яке є символом держави, організації тощо.

Як давно в Україні з'явився жовто-блакитний прапор?

Жовто-блакитне знамено – це національний символ нашої держави.

З давніх-давен стяг був святинею, без нього військо не рушало в похід, не вступало в бій. Захопити стяг ворога означало отримати перемогу.

Учені вважають, що форми прапорів, зображення на них та їхній колір залишалися незмінними упродовж тривалого часу – поки зберігалася стара народна віра. Так, ще до прийняття християнства для Київської Русі були символічними синій та жовтий кольори. Після прийняття християнства ці кольори були освячені образом животворного Хреста... Пізніше ці кольори зустрічаються на знаменах українських козаків.

Прапори виготовляються, як правило, відповідно до кольорів герба тієї чи іншої країни. Ці самі кольори присутні в гербах міст. Так, зі 104 гербів українських міст у XVIII–XIX століттях у 86 трапляється жовтий колір, у 51 – блакитний.

Вважається, що у гербах блакитна барва означає чесність, вірність, бездоганність, а також пов'язана з небом, повітрям. Золото уособлює могутність, силу, багатство, постійність, шляхетність, віру, справедливість, милосердя, окрім того, воно символізує сонце.

28 січня 1992 року Верховна Рада прийняла постанову про Державний Прапор України. Ним став прямокутний стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг: верхня – синього кольору, а нижня – жовтого. Кольори прапора мають відбивати блакитне небо над золотими ланами пшениці – бо символами нашої країни є чисте небо і пшенична нива.

З дитячої енциклопедії „Світ моєї України”

Наш прапор

Небеса блакитні
Сяють з глибини,
А пшеничні й житні
Мерехтять лани.

Прапор наш, як літо,
В сонці майорить.
По долині – жито,
По горі – блакить.

Образ цей не зблідне,
Хоч минуть жнива.
Це знамено рідне –
Злото й синява.

Прапор наш – не битва,
Не рушничний дріб:
По горі – молитва,
По долині – хліб.

Дмитро Павличко

Гімн

Слова високі,
Мелодія врочиста –
Державний гімн
Ми знаємо усі.
Для кожного села,
Містечка, міста –
Це клич один
З мільйонів голосів.
Це наша клятва,
Заповідь священна,
Хай чують друзі й вороги,
Що Україна вічна,
Незнищенна,
Від неї ясне світло навкруги.

Наталка Поклад

- ▶ Які почуття виникли у тебе під час читання віршів?
- ▶ Що ти можеш сказати про мову віршів? Обґрунтуй свою думку.

Село

Село! І серце одпочине:
Село на нашій Україні,
Неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, білють хати,

А на горі стоять палати
Неначе диво. А кругом
Широколисті тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори над Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

Тарас Шевченко

- Прочитай вірш і скажи, з чим порівнює Тарас Шевченко село на нашій Україні.
- Які вірші цього славетного поета ти ще знаєш?

Сонце сипле квіти

Уже в дітей порожевіли личка,
Уже дощем надихалась рілля.
І скрізь трава,
Травиченька,
Травичка!
І сонце сипле квіти, як з бриля.

Ліна Костенко

Прикмети

Ластівка літає низько над землею – чекай дощу.
Багато пролісків навесні – на врожай картоплі.

Великдень

Навесні відзначають одне із найбільших християнських свят – Великдень – свято Воскресіння Ісуса Христа. Великодню передує Великий піст. Наші предки дуже сумлінно дотримувались посту: протягом цього часу не їли (особливо по п'ятницях) ні м'ясних, ні молочних страв.

За тиждень до Великодня святкують Вербну неділю. У цей день святять у церкві вербові гілочки. Вважалося, що свячена верба має силу оберігати людей від хвороб, усіляких напастей. Тому був звичай „бити” освяченою лозою кожного зустрічного, і особливо дітей, примовляючи при цьому:

Не я б'ю – верба б'є,
За тиждень – Великдень,
Недалечко – красне яєчко.
Будь здоровий, як вода,
Будь багатий, як земля,
Будь плідний, як лоза!

Розвивайся, лозо...

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново,
Оживає, розриває
Пу́та зимові́ї,
Обновляєсь в свіжі сили
І свіжі надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достига́й щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

Іван Франко

- ▶ Які почуття виникають у тебе під час читання вірша?
- ▶ Склади розповідь за своїми спостереженнями над пробудженням природи навесні.

Давня весна

Уривок

Була весна весела, щедра, мила,
промінням грала, сипала квітки,
вона летіла хутко, мов стокрила,
за нею вслід співучії пташки!..

Все ожило, усе загомонило –
зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялося, бриніло,
а я лежала хвора й самотна́.

Я думала: „Весна для всіх настала,
дарунки всім несе вона ясна,
для мене тільки дару не придбала,
мене забула радісна весна”.

Леся Українка

- ▶ Прочитай вірш. Який настрій поетеси передано у ньому?

Матусин город

До чого ж гарно й весело було в нашому городі! Ото як вийти з сіней та подивитись навколо – геть-чисто все зелене та буйне. А сад, було, як зацвіте весною! А що робилось на початку літа: огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, квасоля. А соняшнику, а маку, буряків, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати.

– Нічого в світі я так не люблю, як саджати щонебудь у землю, щоб проростало. Коли вилізає з землі всяка рослиночка, от мені радість, – любила проказувати вона.

Город до того переповнявся рослинами, що десь серед літа вони вже не вмщалися в ньому. Лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлись на хлів, на стріху, повзли на тин, а гарбузи звисали з тину прямо на вулицю.

А малини – червоної, білої! А вишень, а груш солодких! Було як наїсися, – цілий день живіт як бубон.

І росло ще, пригадую, багато тютюну, в якому ми, маленькі, ходили, мов у лісі, в якому пізнали перші мозолі на дитячих руках.

А вздовж тину, за старою повіткою, росли великі кущі смородини, бузини і ще якихось невідомих рослин. Там неслися кури нишком од матері і різне дрібне птаство. Туди ми рідко лазили. Хто з нас у дитинстві не боявся гадюки, так за все життя й не побачивши її ніде?

Влітку дід частенько лежав на погребні ближче до сонця, особливо в полудень, коли сонце припікало так, що всі ми, й наш кіт, і собака, і кури ховалися під любисток, порічки чи тютюн. Тоді йому була найбільша втіха.

Олександр Довженко

- ▶ Що цвіло влітку на матусиному городі?
- ▶ Прочитай, яка найбільша радість була у автора тексту.

- чи́жик – **csíz (kis)**
проворне́нький – **fürgécske**
підду́рили – **becsapni**
у си́льце – **a hurokba, a kelepcebe**
серде́га – **szerencsétlen**
аж гульк – **hirtelen; egyszerre (csak)**
попа́всь – **kelepcebe került**
лихо́ві – **1. bajának; 2. bánatának**
почастува́в – **megvendégelte, megkínálta**
напі́к буханці́в – **kenyérkéket, kis vekniket süített**
бага́то кло́поту – **sok vesződés**
реа́льне – **valóságos**
фантасти́чне – **képzelt, fantasztikus**
гартува́лося – **edződött**
розгуля́лося – **derült**
запа́хом прива́блює – **csalogat az illatával**
славосло́вить – **dicséretét zengi**
ви́чавить – **itt: mindent letipor**
ви́шкребе – **itt: végigsöpör**
гризе́ окра́йця – **rágja a szélét**
га́дки нема́ – **nem is gondolnak rá, itt: elfeledték (már)**
дріма́є – **bóbiskolnak, álomba merülnek**
осі́ннє со́нце сяє – **őszi(es) nap ragyog**
хо́лодом осі́ннім вже в пові́трі потяга́є – **itt: a levegőben
már ott lebeg az ősz fuvallata**
садкі́ дріма́ють вже без пло́ду – **a kiskertek már gyümölcs
nélkül bóbiskolnak**
ти́хо грі́ються хаткі́ – **csöndben melegszenek a kis falusi
házak**
ла́стівка звива́ється над заго́ном – **a fecske fészket rak
a karám felett**

куличо́к – **kis szalonka**
да́ча – **nyaraló**
босо́ніжки – **szandál**
мозо́лі – **tyúkszem**
неозу́тий – **mezítláb, lábbeli nélkül**
бо́ти – (hó) **csizma**
рогозо́ві череви́ки – **cipő**
воло́шки – **búzavirágok**
безсме́ртник – **vasvirág, szalmavirág**
обери́г – **megvéd, megóv**
барви́нок (моги́льник) – **télilonc, télizöld**
дереви́й (тисячо́листник) – **cickafark, egérfarkfű**
люби́сток – **lestyán (orvosi)**
клен – **juharfa, jávorfa**
хмі́ль – **komló**
симво́л нескоро́неності – **a leigázhatatlanság jelképe**
симво́л гну́чкості – **a hajlékonyság (ruganyosság) jelképe**
симво́л ві́дданості – **a hűség, az odaadás jelképe**
щодо́уху – **lélekszakadva**
змайструва́в – **barkácsolt, összeeszkábált**
засту́пник – **itt: pártfogója, közbenjárója**
обдаро́вування – **megajándékozás**
чудо́діяно́ї си́ли – **csodatévő erővel**
змі́цнювало – **megszilárdította, megerősítette viszonyukat**
прия́знь – **egymáshoz való kötődésüket**
пора́ ко́лядува́ти – **eljött a kántálás ideje**
підтяга́ють – **bekapcsolódnak az éneklésbe**
підспі́ває – **dúdol**
злеге́нька – **alig észrevehetően**
холо́дні ду́ють – **hideg (szelek) fújnak**
голосо́чком – **hanggal**
поже́жник – **tűzoltó**

електрик – **villanyszerelő**
льотчик – **pilóta**
водолаз – **búvár**
зварювальник – **hegesztő**
економіст – **közgazdász**
перукар – **borbély, fodrász**
фермер – **farmer, gazdálkodó**
чоботар – **csizmadia, cipész**
теślaр – **ács**
сталевар – **acélöntő**
журналіст – **újságíró**
різкий подих – **éles fuvallat (itt)**
лірник – **vándor énekes**
був бездомним кріпаком – **hajléktalan jobbágy volt**
оточений статуями – **szobrokkal körülvéve**
з мάρмуру – **márványból**
палати – **házak**
витає – **lebeg**
розвивайся, лозо, борзо – **lombosodjál, fűzfavessző, serényen**
оживає помертвіла природа – **éled az elhalt természet**
наново – **újból**
пу́та зимовіі – **a tél béklyója**
обновляєсь – **újjaszületik, megújul**
плекала – **dédelgettél, gondoskodtál**
краму – **bolt**
ху́тко – **gyorsan, sietve**
бриніло – **1. zengett; 2. csobogott; 3. ragyogott**
самотна́ (само́тня) – **magányos**
не придба́ла – **itt: nem hozott**
замиготіло – **itt: elkápráztatták a szemem**

Зміст

Мова і мовлення

<i>Висловлююсь усно та письмово. Усне та писемне мовлення</i>	4
<i>Висловлююсь усно та письмово. Складання тексту-розповіді за змістом малюнка та запитаннями</i>	5

Повторення

§1. Звуки і букви	6
§2. Голосні та приголосні звуки. Алфавіт	8
§3. Наголос	9
§4. Тверді та м'які приголосні	10
§5. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами <i>i, я, ю, є</i> та м'яким знаком (<i>ь</i>)	11
§6. Уживання на письмі м'якого знака (<i>ь</i>) перед (<i>о</i>)	12
§7. Буквосполучення <i>йо</i> . Перенос слів з <i>йо</i>	13
§8. Вимова подовжених м'яких приголосних та їх позначення на письмі	14
§9. Уживання апострофа	15

Текст

§10. Тема і основна думка тексту	16
§11. Типи текстів. Розповідь. Опис. Міркування	18
<i>Висловлююсь усно та письмово. Складання тексту-розповіді за допомогою малюнків</i>	20
§12. Будова тексту	22
§13. Складання тексту-опису	24
§14. Складання тексту-міркування	26
<i>Висловлююсь усно та письмово. Замітка до стінгазети, лист, запрошення</i>	28
§15. Спостереження за різними типами текстів	30
Перевір себе	32
§16. Словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні	34

Речення

§17. Головні та другорядні члени речення	36
§18. Зв'язок слів у реченні	38

§19. Види речень за метою висловлювання	40
§20. Звертання у реченнях.....	41
§21. Речення з однорідними членами	42
<i>Висловлююся усно та письмово. Робота з деформованим текстом: переставлення частини тексту, додавання</i>	44
<i>Висловлююся усно та письмово. Детальний переказ тексту з елементами опису. Складання тексту-опису</i>	45

Слово

§22. Слова-антоніми.....	46
§23. Слова-синоніми.....	48
§24. Переносне значення та багатозначність слів	50
§25. Слово – частина мови.....	52
§26. Слова – назви предметів. Іменник.....	54
<i>Висловлююся усно та письмово. Детальний переказ тексту за колективно складеним планом</i>	56
<i>Висловлююся усно та письмово. Розвиток писемного мовлення. Складання тексту-міркування.....</i>	57
§27. Рід іменників.....	58
§28. Закінчення <i>-а, -я</i> – ознака жіночого роду	60
§29. Закінчення <i>-а, -я</i> – ознака жіночого роду	62
§30. Нульове закінчення – ознака чоловічого роду	64
§31. Закінчення <i>-о, -е, -я</i> – ознака середнього роду	66
§32. Змінювання іменників	68
§33. Число іменників: одиниця і множина	70
§34. Увага до чергування [г], [к], [х], [з'], [ц'], [с']	72
Перевір себе	74
§35. Слова – назви ознак предметів – прикметники	76
§36. Зв'язок прикметників з іменниками	78
§37. Залежність роду і числа прикметників від іменників	80
§38. Узгодження прикметників в роді і числі.....	82
§39. Родове закінчення прикметників	84
§40. Залежність родових закінчень від м'якості основи	86
§41. Залежність родових закінчень від твердості/м'якості основи	88
Перевір себе	90

Займенник

§42. Слова, що вказують на особу.....	92
§43. Особові займенники	94
§44. Спостереження за змінюванням особових займенників	96
§45. Змінювання закінчення особових займенників	98
§46. Використання займенників для уникнення повторів	99
<i>Висловлююсь усно та письмово. Складання тексту-розповіді про ситуацію з життя класу</i>	100
<i>Висловлююсь усно та письмово. Написання тексту-опису за картиною.....</i>	101
§47. Слова – назви дій – дієслова.....	102
§48. Неозначена форма дієслова	104
<i>Висловлююсь усно та письмово. Складання тексту-опису за колективно складеним планом та опорними словами.....</i>	106
§49. Роль дієслова у реченнях.....	108
§50. Час дієслів	110
§51. Теперішній час дієслова	112
§52. Минулий час дієслова	114
<i>Висловлююсь усно та письмово. Детальний переказ тексту за колективно складеним планом</i>	116
<i>Висловлююсь усно та письмово. Складання письмового висловлювання (розповідь, опис, міркування)</i>	117
§53. Майбутній час дієслова.....	118
§54. Вживання дієслів у різних часових формах	120
§55. Спостереження за зміною особових закінчень I та II відміни	122
§56. Змінювання дієслова <i>бути</i> за особами і часами	123
Перевір себе	124

Числівник

§57. Слова – назви кількості предметів – числівники	126
§58. Кількісні та порядкові числівники	128
§59. Узгодження числівника з іменниками у роді і числі	130
§60. Слова, що вказують на місце, час, стан, дії – прислівник....	132
§61. Зв'язок прислівника з дієсловами	134
§62. Прислівники-антоніми	136

Повторення вивченого в 1–4 класах.....	138
---	------------

Читання

Три хлібини.....	145
Фіалка.....	146
Чиж та Голуб.....	147
Без труда нема плода.....	148
Щедра осінь	149
Дрімають села... ..	150
Віршик про мови	150
Куличок	151
„Вчора ще дзвеніли коси...”	151
Загадка-добавлянка	151
Український віночок	152
Ой роде наш красний!.....	153
„Родина, родина – від батька до сина...”	153
Чарівні слова	154
Мова.....	154
Вчіться, діти!.....	155
Кожний знає своє діло	155
По щирості	156
Десять робітників.....	156
Білі мухи.....	157
Свято Миколая	157
Свят-вечір.....	158
Різдво Христове	158
Всім пора колядувати	159
З Новим роком!.....	159
Ялинка	160
З Новим роком!.....	160
Яка професія найкраща?	161
Гімн України	162
Як давно в Україні з’явився жовто-блакитний прапор?	163
Наш прапор	164
Гімн.....	164
Село.....	165
Сонце сипле квіти	165
Великдень	166
Розвивайся, лозо.....	167
Давня весна.....	167
Матусин город	168
Словник.....	169

Навчальне видання

КРИГАН Серафима Герасимівна
СЕРГІЙЧУК Юліанна Павлівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

В оформленні підручника використані
малюнки з інтернет-джерел

Редактор *Євгенія Івашина*

Коректори *Ольга Бризицька, Любов Прокопишин*

Художники *Ганна Антощук, Вікторія Дунаєва, Раїса Рязанова* та інші

Комп'ютерний дизайн і верстка *Сергія Максимця*

Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 14,25. Обл.-вид. арк. 12,00. Наклад 539 прим. Зам. № 1061.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”.
вул. Радищева, 10, м. Чернівці. 58000.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.